

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Rozvod a jeho dopad na dítě

Diplomová práce

PhDr. Iva Nesnídalová

Bc. Lucie Štěpánová

Červen 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma Rozvod a jeho dopad na dítě jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 2007

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se podíleli na vzniku této práce. V první řadě patří můj dík vedoucí práce PhDr. Ivě Nesnídalové za cenné rady, které mi poskytla. Další dík patří pedagogům středních škol, sociálním pracovníkům jež mi vyšli vstříc a vydatně mi pomáhali při mém výzkumu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým rodičům, kteří mi umožnili plně se věnovat této práci.

Bc. Lucie Štěpánová

ABSTRACT

The number of divorces in our society is growing constantly. Children who have had to experience their parents divorce generally feel that situation as extremely frustrating. They lose the safety of the harbor of home, the security of contact with the parents to whom they could always turn in the hour of need. They are usually afraid of what the future might bring, they are uncertain as of having a place they would belong; they possess worries to start their own families with their own partners, to be good parents to their offspring.

The primary target of this paper was to realize the current issues of divorce, problems that most of all affect the mentality of the child whose parents are either going, or have gone through the act of matrimony termination. The research was concluded in the form of questionnaire and secondary data analysis.

The secondary data analysis research shows that the children who were involved in divorce during the period of the research have demonstrated negative impact on their mentality. The questionnaire method, which was responded by students whose parents had been divorced for a longer period of time, shows certain facts that affect the child's situation after the divorce. Primarily, those facts include the parent with whom the child is left to live, as well as whether and how the child is in contact with the other parent. Further problems were the children's relationships with their fostering parent's new partner and the new economical situation.

It is my opinion that it would be most appropriate to create contact groups all over the country, groups where the affected children could have an opportunity to socialize with peers who had experienced a similar situation in their respective families. On the other hand, I do recommend analyzing the divorce from a parent's perspective.

The thesis can be used as a source of information for parents facing a divorce. The information contained herein might be useful for welfare officers, guardians, and other persons who represent the child and who are often unaware of the mental condition of the child, or of the situations that affect them. Nonetheless, the paper might be used as course material.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1.SOUČASNÝ STAV	10
1.1. Rodiny- Historie	10
1.1.1. Pravěk a otázka matriarchát.....	10
1.1.2. Starověk a středověk.....	11
1.1.3. Evropský novověk	11
1.1.4. Současná rodina	12
1.2. Rodina a její význam	12
1.3. Funkce rodiny	16
1.4. Rodinná krize a její řešení	17
1.4.1. Rodinná terapie	18
1.4.2. Rodinná mediace.....	19
1.5. Rozvod manželství.....	20
1.5.1. Rozvod obecně.....	20
1.5.2. Právní normy rozvodu	22
1.6. Psychické důsledky rozvodu na dítě.....	24
1.6.1. Deprivace a subdeprivace	24
1.6.2. Stres	24
1.6.3. Špatná školní výkonnost	26
1.6.4. Strach a úzkost u dětí.....	27
1.6.5. Münchausenův syndrom by proxy.....	29
1.6.6. Deprese	29
1.6.7. Neurotické návyky	30
1.6.8. Vztek.....	31
1.6.9. Pocity viny	31
1.6.10. Závist	32
1.7. Děti a důsledky rozvodu v různém věku	32
1.7.1. Předškolní děti	33
1.7.2. Mladší a střední školní věk	34

1.7.3. Dospívající mládež	35
1.8. Diagnostika krize rodiny – Projektivní testy	36
1.9. Svěření dítěte do péče	37
1.9.1. Druhy úpravy poměrů určené soudem.....	39
1.10. Role matky	41
1.11. Otcovská role	42
1.12. Popouzení proti jednomu z rodičů	43
1.13. Bránění ve styku	44
1.14. Syndrom zavrženého rodiče.....	45
1.14.1. Definice.....	45
1.14.2. Techniky programování dítěte	45
1.14.3. Motivy manipulujícího rodiče	47
1.14.4. Důsledky na dítě	47
1.14.5. Typy syndromu zavrženého rodiče.....	47
1.14.6. Postup při vzniku syndromu zavrženého rodiče	48
1.15. Doplněná rodina.....	48
1.16. Právní ochrana dětí	49
1.16.1. Listina základních práv a svobod.....	50
1.16.2. Úmluva o právech dítěte	50
1.16.3. Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji.....	53
1.16.4. Dokumenty Organizace spojených národů a Rady Evropy k právům dítěte.....	54
1.16.5. Zákony České republiky	55
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	56
3. METODIKA	57
3.1. Použité metody a techniky sběru dat	57
3.1.1. Dotazníky.....	57
3.1.2. Sekundární analýza dokumentů	58
3.2. Charakteristika souboru	58

3.3. Způsob zpracování dat	59
3.4. Časový harmonogram	59
4. VÝSLEDKY	60
4.1. Výsledky dotazníkového šetření	60
4.2. Výsledky sekundární analýzy dat	74
5. DISKUSE... ..	92
5.1. Problém při řešení dané problematiky	92
5.2. Výsledky výzkumu vzhledem ke stanoveným hypotézám	92
5.2. Výsledky dalšího výzkumu.....	97
6. ZÁVĚR	101
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	103
8. KLÍČOVÁ SLOVA	110
9. PŘÍLOHY ..	111
9.1. Dotazník.....	111

ÚVOD

Spokojenost dítěte patří k nejdůležitějším Kvalitám péče o dítě, kterou rodiče a celá společnost mají. Zároveň je třeba respektovat stupeň vývoje dítěte, situaci, v níž se dítě nachází, a prostředí, jímž je obklopeno. Potřeby dítěte se tak stávají požadavky na péči o ně a určují nároky na toho, kdo péči poskytuje. Lidský jedinec je ve své počáteční vývojové fázi zcela závislý na péči rodičů (nebo jiných osob), péče o něho je rozhodujícím faktorem nejen pro jeho přežití, ale i pro jeho celkový spokojený rozvoj.

Důležité je, aby prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, bylo schopno a ochotno vnímat a citlivě rozumět základním potřebám a požadavkům dítěte na péči o ně. V případě nedostatků či poruch v této rovině vystupuje do popředí především problematika poruch rodiny. Rodiče v první řadě odpovídají za péči o dítě, za jeho ochranu a za jeho dobrý vývoj. Mateřská péče umožňuje přijímání, otcovská péče podněcuje dávání. Obojí je nezbytné pro vývoj osobnosti, obojí v dětském světě musí být. Otec je pro dítě nejpřirozenějším zdrojem znalostí o světě, práci, technice a pomáhá mu s orientací k budoucímu povolání. Matka dává zase dítěti pocítit intimitu lidské lásky. Matka je pro dítě základním zdrojem jistoty, je zdrojem budoucích vztahů s vrstevníky a partnery. Lze říci, že matka nás vede tedy k člověku a otec k lidem. Tam, kde se rodiče nemohou, neumějí či nechťejí starat, nastupuje pomoc společnosti jako pomoc trvalého garanta náležité péče o dítě a uspokojování jeho potřeb.

Ve své diplomové práci bych se chtěla věnovat dětem, které zažily rozvod svých rodičů, a tedy neměly to štěstí vyrůstat v úplné rodině svých biologických rodičů. Tyto děti mají některé společné znaky, ale vždy se v nich projevuje i individualita jedince, jeho situace. Ztrácejí jistotu domova, jistotu rodičů, na které se mohou vždy obrátit. Bojí se budoucnosti, kam budou patřit a zda budou schopni založit svoji rodinu a být dobrými rodiči svým dětem. Je obecně známo, že rozvodů v naší společnosti stále přibývá, ale jak se společnost věnuje dětem, které jsou rozvodem poznamenány? Jak děti tuto těžkou životní zkoušku vnímají? Jsou se situací v rodině spokojeni? Otázky na tyto a jiné otázky se snažím najít. Při získání podkladů pro teoretickou část jsem zjistila, že pomoc dětem postiženým rozvodem rodičů v České republice není příliš velká. Nejvíce výzkumů v této oblasti provedl Z. Matějček a jeho spolupracovníci.

Toto téma mě oslovilo, protože jsem se setkala s mnoha lidmi, které rozvod rodičů velice poznamenal. Tito lidé jsou dnes již dospělí a stále nejsou schopni o rozvodu hovořit otevřeně a ani dnes nemají s rodiči dobré vztahy.

K dané problematice se snažím přistupovat z pohledu budoucího zdravotně sociálního pracovníka, který si všímá především sociálních a právních aspektů této problematiky. Sociální pracovníci a všichni, kteří se vážně zabývají osudy ohrožených dětí, tak mají v rukou jeden z důležitých úkolů, a to rozpoznání ohrožených dětí a posouzení jejich potřeb, což je z hlediska budoucnosti všech těchto dětí velmi důležité.

Tato diplomová práce samozřejmě nemůže podat vyčerpávající informace o dětech z rozvedených rodin. Cílem práce bylo spíše otevřít tuto oblast, nalézt problematická místa a položit základ pro další práce na toto téma.

1. Současný stav

1.1. Rodina - Historie

1.1.1. Pravěk a otázka matriarchátu

Nejmenší jednotkou známých společností je rodina. Jelikož ji vytvořily všechny známé typy společnosti, předpokládá se, že existovala již v době kamenné. **(24)** Již od prvního okamžiku vzniku jakkoliv primitivní společnosti je pro člověka důležitá společenská organizace. **(28)** Malinowski svými výzkumy v Melanésii dokázal, že i společnost, v níž lidé nevědí, kdo je biologickým otcem dítěte, žijí v rodinách, kde zastává jistý muž úlohu otce dítěte a žena úlohu matky. Maria Gimbutasová, archeoložka, tvrdí, že nálezy z jihovýchodní Evropy a Blízkého východu dokládají existenci usedlé neolitické kultury, která byla stavěna na ženských hodnotách. Ženský princip, byl posvátný, jelikož se zakládal na rození dětí a péči o ně. Dále se ženy specializovaly na výrobu keramiky, předení, tkaní a upravování potravin (převážně pečení chleba). Zdrojem obživy bylo především pěstování plodin, jehož se účastnila obě pohlaví. Lov byl tradiční úkol mužů, ale v této době měl jen doplňkový význam. Je jisté, že v lovecké a sběračské společnosti byly možné jen rodiny malé. Jedná se o malá, početně stabilizovaná společenství s nízkou porodností, s dlouhou dobou kojení dětí, s nízkou frekvencí sexuálních kontaktů mezi dospělými, v čemž jim byly překážkou mj. rituální zákazy. Dalším důvodem bylo, že ve společenství, která se často stěhují za zdrojem obživy, nemůže mít matka na starosti více dětí než jedno- transport více dětí by nevládla. Během cest muži postupovali vpředu a měli v pohotovosti lovecké nástroje. Matky za nimi nesly celý majetek rodiny a své malé děti. Situace rodin se mění po neolitické revoluci kolem roku 8000 př.n.l. Soudí se, že spíše ženy, díky svým sběračským zkušenostem mohly začít s výsevem semen. Jakmile vznikla trvale obydlená sídla a trvale obhospodařovaná území, začala se vyvíjet řemesla, obchod a vojenství. Za těchto okolností se společnost diferovala podle majetku. Vedoucí postavení v této společnosti postupně získává muž a v civilizované společnosti si jej udržuje až do našeho století. Počet dětí v rodinách postupně začíná stoupat, stoupá i počet obyvatel na jednotku území. **(24)**

1.1.2. Starověk a středověk

Starověk i středověk slovem rodina označoval dvě odlišné věci, které se nekryjí s naší nynější představou. Na jedné straně myslel rodinou to, co bychom v dnešní době nazvali velkou „domácností“. To znamená, společenství osob, kteří bydlí a společně hospodaří a všichni podléhají jedné bezprostřední autoritě - „hlavě rodiny“. Uctívají ho a používají jeho jméno. Toto je představa římského práva a bible. Obě kultury počítaly do rodin nejen pokrevně příbuzné, ale všechny osoby, které v domě žily. Zpočátku se tedy do rodiny počítali i otroci, později služebnictvo. Rodina v tomto duchu byla skupina osob, která tvořila společnou výrobní jednotku. Bylo chápáno jako systém širokého pokrevního příbuzenství. U šlechty a zámožného měšťanstva se tedy myslelo přibližně totéž co rod (genos), velká skupina osob, jež pokrevním svazkem udržovala jednotu moci a majetku. Tyto rodiny byly vždy na principu patriarchátu. **(28)** Rodiny si ve svých raných dějinách Římané cenili natolik, že když sestavovali kolem roku 450 př.n.l. svůj první právní kodex, tzv. Dvanáct desek, bylo v něm psáno, že rodina je základní jednotkou společnosti. **(24)**

1.1.3. Evropský novověk

Patriarchální rodina se v této době začíná rozpadat. Do této doby byly citové potřeby členů rodiny zcela podřízeny hospodářským zájmům. V roce 1792 byl uzákoněn rozvod, ale manžel měl právo na své mužské potomky, pokud byli starší sedmi let. Žena byla rozvodem znevýhodněna ekonomicky. Napoleon a monarchie ve Francii vrátil vývoj zpět a rozvod zrušil v roce 1816. **(24)** Rozvod byl ve Francii povolen až v roce 1884, přičemž se děti svěřovaly do péče tomu z manželů, který na rozvodu nenesl vinu. **(10)** Dalším zlomem této doby bylo zavedení povinné školní docházky, které odvedlo děti na větší část dne z rodin. Na přelomu 19. a 20. století začaly v průmyslu pracovat ženy, někdy i děti. Muž tímto přestává být jediným živitelem rodiny. Rodina ztratila pevný společenský řád daný povoláním muže. Prestiž muže v rodině začala klesat. Na konci 19. století, manželé opouštějí model rodiny s mnoha dětmi a přecházejí na model regulované reprodukce, jejímž ideálem jsou dvě děti v rodině. **(24)**

1.1.4. Současná rodina

Současná rodina se stává čím dál více „soukromou záležitostí“ a zároveň čím dál víc věc „veřejná“. Vývoj, který směřuje k zaměření neosoby, k autonomii rodiny ve vztahu k širšímu příbuzenstvu, k sousedům i k širší společnosti byl doprovázen vyšší závislostí na státu. **(42)** Rodina je místem uspokojování (a frustrování) citových potřeb, místem přerodělování ekonomických hodnot, místem konzumu a rekreace. Rodinné vazby jsou v určitém smyslu nezrušitelné a nesměnitelné. Nejcennější věcí, kterou dnes rodina dětem dává, už není majetek, ale vzdělání. **(24)** V důsledku zaměstnání žen mimo domov, mívá dnes jen málo žen více než dvě děti a stále sílí trend mít pouze jedno dítě nebo vůbec žádné. Tento vývoj je patrný v celé Evropě. Vdané ženy dnes pracují nejen kvůli vlastnímu uspokojení, ale také proto, aby si rodina udržela životní úroveň. Počtem zaměstnaných žen se zároveň zvyšuje počet rozvodů, svobodných matek, osamělých rodičů a dvojic žijících v nesezdaném soužití. Rozvod se stal pro většinu obyvatel dostupným. **(10)** V současné rodině je typické spojení nukleární rodiny s rodinou ženy. Většina městských rodin žije ve dvougeneračních nukleárních rodinách. Děti mají mnohem volnější vztah k otci než k matce, s kterou do doby dospívání komunikují o škole, kamarádech, filmech a módě. S otcem děti spíše hovoří o sportu a politice. Otec se také mnohem méně než matka zajímá o školu a také méně vypráví o svém zaměstnání. V dnešní době také otec mnoho nezasahuje do volby povolání dítěte, což tradičně bývala sféra otcovské autority. Otec častěji rozkazuje, matka prosí a žádá. S otcem také častěji mívají děti špatný vztah, nežli s matkou. **(29)**

1.2. Rodina a její význam

Vzhledem ke skutečnosti, že vymezení pojmu rodina, bylo již věnováno mnoho pozornosti, lze se setkat s celou řadou různých definic. Jedna z nejjednodušších, rodinu popisuje jako malou skupinu lidí, kteří jsou navzájem spojeni manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Česká republika ve svém právním řádu neobsahuje legální definici rodiny. Přesto Česká

republika uznává rodinu založenou manželstvím a této formě rodiny věnuje pozornost a poskytuje jí ochranu. **(18)**

Sociobiologové rodinu formulují ve třech přesvědčeních, dvě jsou starší a to – 1. párová rodina je přirozeným zajištěním reprodukce lidské společnosti; 2. základní sociální vazbou v rodině je vztah muže a ženy, kteří tvoří pár a plodí děti. A třetí, zcela nová formulace – tradiční rozdíly v sociálních rolích mužů a žen – s výjimkou těch, které vyplývají z rozdílů v reprodukčním procesu – jsou “ne-přirozené” a tedy nejsou nutně dány pouze panujícími kulturními vzorci. Jedinec si tyto vzorce osvojuje učním, a učním se přenášejí z jedné generace na druhou. **(29)**

Naše kultura, oproti jiným historickým i současným kulturám jinde ve světě, zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte a vliv rodiny na duševní rovnováhu dospělého. **(24)** Rodina má pro dítě nezastupitelný význam na rozvoj jeho osobnosti, a to v oblasti tělesné, duševní tak i sociální. Rodina je v podstatě mikrosvět, ve které si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou pak důležité v jeho budoucnosti při jeho orientaci ve společnosti a v interpersonálních vztazích. Rodina musí být schopna zajistit optimální vývoj dítěte uspokojením jeho základních potřeb Ty lze zjednodušeně rozdělit do čtyř skupin. Biologické potřeby, které zahrnují řádnou výživu, dostatek tepla, čistotu aj. Po uspokojení biologických potřeb přicházejí na řadu potřeby psychické, potřeba jistoty, vědomí vlastní identity, potřeba otevřené budoucnosti, dále jsou potřeby sociální- potřeba lásky a bezpečí, akceptace dítěte takového, jaké je, a další. Poslední základní potřebou je vývojová potřeba- zahrnuje motivaci a následně činnosti, kterými se jedinec sám rozvíjí. **(18)** Každá společnost , nemá – li se zhroutit, potřebuje jistou mocenskou hierarchii, jisté nepřekročitelné hranice osobní autonomie. **(33)**

Erik H. Erikson se zabýval vývojovým pohledem na ontogenezi člověka, které rozdělil na osm stádií a osm stupňů. **(33)** 1. Období orálně senzorické /od narození do jednoho roku života/- konflikt mezi *důvěrou a nedůvěrou*; 2. Období svalově anální /druhý až třetí rok života/: *autonomie vs. stud a pochybnost*; 3. Období lokomotoricky genitální /třetí až pátý rok života/: *iniciativa proti pocitům viny*; 4. Období latence/šestý až dvanáctý rok života/: *snaživost a pracovitost proti méněcennosti*; 5. Puberta a

adolescence /dvanáctý až dvacátý rok života/: *identita proti konfuzi rolí*; 6. Mladší dospělost /dvacátý až třicátý rok života/: *intimita proti izolaci*; 7. Dospělost /třicátý až šedesátý rok života/: *generativita proti stagnaci*; 8. Zralý věk / od šedesáti let života do smrti/: *integrita "já" proti zoufalství* **(16)**

Podle Eriksona je druhá etapa ve vývoji dítěte nazývána „bojem o autonomii“, utvářením vlastní autonomní vůle. Dítě potřebuje od rodiny a společnosti pevné, avšak nepokořující a nezahanbující vedení. Toto stadium je chápáno jako rozhodující pro další rozvoj člověka, jmenovitě pro jeho schopnost milovat druhé a dokázat kontrolovat a zvládat své pocity zloby či nenávisti. **(33)** Až v posledních letech se v některých zemích euroamerického civilizačního okruhu začínají ozývat hlasy, varující před přílišnou volností a demokratickou výchovou dětí. **(24)** U nás však stále převládá spíše autoritativní způsob výchovy, který je v naší společnosti hluboce zakořeněn a považován za samozřejmost. Od dětí bývá požadováno, aby byly podrobné, hodné. Rodiče si přejí mít takové děti, jak jim vyhovuje, a podle čeho jsou jako rodiče ostatními hodnoceni. **(53)**

Základní vazbou ve všech lidských kulturách je vazba matka – dítě. Je biologicky dána jako velmi vytrvalá a velmi pevná vazba. S vytvářením vazby k matce se dítě učí i schopnosti navazování vazeb obecně. Tato vazba mu poskytuje nejen nutný pocit bezpečí a obeznámenosti, ale tvoří základ i pozdější typické lidské činnosti. **(29)** Tento vztah vzniká a stabilizuje se již v době těhotenství a je ovlivněn průběhem porodu a intenzitou poporodního kontaktu. Už v prvních měsících těhotenství až do doby dospívání dítěte, bylo zjištěno, že se u většiny matek nemění jejich očekávání vůči dítěti, ani intenzita jejich zájmu o dítě.

Společenské role si dítě osvojuje ve vztazích s dospělými členy rodiny a v aliancích se sourozenci. Správně fungující rodina je založena na pevném spojení mezi mužem a ženou. Rodiče a děti by měli být odděleni hranicí, která má mít však jistou propustnost. Málo propustná hranice obě generace příliš izoluje a děti od rodičů cítí jen malou podporu. Častějším problémem je velice propustná hranice, v té je rodina smíšenina nerozlišených jednotlivců, kde všichni členové hovoří do všeho, ale nikdo nemá zodpovědnost rozhodnout a zodpovídat za něco. **(24)**

Nejvýznamnější rodinnou aliancí dítěte je aliance rodová, tj. spojenectví mezi dítětem a rodičem stejného pohlaví. V tomto případě se dítě učí nápodobou, identifikuje se s rodičem. Díky tomu se učí nejen základům své sexuální role, ale rozvíjí také svůj intelekt, osvojuje si dovednosti regulovat emoce, učí se sociální inteligenci i morálnímu cítění. Rodiče i děti jsou na tuto vazbu již předem naprogramováni. Provedenými výzkumy bylo prokázáno, že otcové věnují více pozornosti synům a matky dcerám. Děti věnují do konce svého prvního roku života více pozornosti matkám, ale po dovršení tohoto věku více spontánní pozornosti věnují rodiči stejného pohlaví (s výjimkou situací vyvolávajících strach, v těchto situacích dítě dává přednost matce). Je-li v rodině dítěte přítomen rodič stejného pohlaví, bude v dospívání dítě hodnoceno při testování vyšetření inteligence jako nadanější, než stejně staré dítě, které takový vzor v rodině nemělo. Přítomnost otce v rodině také snižuje riziko kriminálního chování chlapců v dospívání. **(24)**

Spojenectví mezi dětmi je další význam rodiny. Děti se učí solidaritě na vrstevnické úrovni, formuje roli partnera, kterou bude později zastávat vůči spolužákům, kolegům, přátelům, partnerovi v lásce, případně i vůči partnerovi v manželství. Prvorozené děti jsou podle výzkumů více orientované na svět dospělých než na svět dětí, jsou senzitivní, svědomité, vážné, častěji orientované na studium. Druhozené děti naopak snadněji vycházejí s vrstevníky než s autoritou rodiče, jsou společenské, veselé, mírné, bezstarostnější než děti prvorozené. **(24)**

Dítě, které nemá možnost uzavřít alespoň s jedním rodičem (nebo jeho funkční náhradou) pevný vztah, je považováno za dítě deprivované, tzn. zbavené rodičovské péče. **(24)**

Dítě, žijící sice v úplné rodině, může být subdeprivováno tím, že si ho rodič dostatečně nevšímá, resp. má k němu negativní postoj. Rodina je jen jedním z vnějších vlivů, avšak asi nejdůležitějším, které na dítě během dětství a dospívání působí. Vztahy mezi dítětem a rodičem ovlivňují zděděné vlastnosti, temperamentová konstituce, která může být ovlivněna jak dědičností, tak nitroděložním vývojem, nebo porodem. **(24)**

1.3. Funkce rodiny

Cílem každé rodiny je uspokojit potřeby a požadavky každého člena rodiny, které jsou na ně kladeny ze strany ostatních členů rodiny a společností. K uspokojování těchto potřeb, musí rodina plnit alespoň základní funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti. Tyto funkce a jejich význam se během doby postupně měnila a přetvářela. **(11)**

1. Reprodukční funkce

Funkce reprodukce lidského rodu, nezahrnuje pouze početí a porod, ale další množství úkolů a činností pro život a další vývoj. **(33)** Oslabení reprodukční funkce rodiny ovlivňují také změny společenských hodnot. Dítě dříve bylo pro rodinu „ekonomickým přínosem“, dnes je „ekonomickým výdajem“. Jeho výchova a starost je nákladná záležitost. **(26)**

2. Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Tato funkce se vztahuje stejně tak na děti, jako na ostatní členy rodiny. V dřívější době byla velice důležitá její výrobní složka. V současné době je rodina již zcela závislá na výrobní činnosti společnosti a je tedy spíše spotřební jednotkou. Stále si však udržuje jisté prvky „výroby“, za které lze považovat vnitřní činnost domácnosti (úklid, vaření a další domácí činnosti).

V moderní společnosti, ve které je lepší přístup ke vzdělání a celkově větší sociální mobilita, byl vliv předávání ekonomického kapitálu zeslaben. Přesto rodina zůstává základním kamenem sociální nerovnosti (např. různost péče o dítě apod.). **(28)**

3. Emocionální funkce

Další významnou funkcí rodiny je poskytování citového zázemí, pocitu bezpečí a jistoty svým členům. Při trvalém neuspokojování potřeby lásky, pozornosti a uznání ze strany rodičů či jednoho rodiče vůči dítěti může u něho dojít k psychické deprivaci. **(22)**

4. Výchovná a socializační funkce

Vychází z opravdového zájmu o dítě, o jeho výchově a možnostech, které by dítě mělo mít k rozvoji svých schopností a k celkové přípravě pro samostatný vstup do společnosti. **(11)** Sociální hranice vnitřních vztahů rodiny vymezuje stát. Tradiční suverenita rodiny tedy prakticky zaniká.

5. *Funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil (13)* Rodina se stává soukromým světem osobních, intimních vztahů, je útočištěm před světem veřejným s jeho odosobněnými vztahy, účelovými tlaky, „vylidněným“ veřejným prostorem s jeho stresovými důsledky. V rodině, ve které fungují dobře vzájemné vztahy, nabere člověk nové síly pro návrat do veřejného prostoru. Kompenzuje tu uspokojování svých psychických potřeb po akceptování a uznání svého JÁ. (26)

1.4. Rodinná krize a její řešení

Manželská a rodinná krize, má mnoho definic. Podle sociologie je podoba a povaha manželského konfliktu silně sociálně determinována, ač je to zpravidla incident, v němž manželé jednají značně spontánně a pokud možno v soukromí. (29) Spory a konflikty jsou trvalou součástí mezilidských vztahů. (1) Dle Slovníku psychologie rodiny a rodinné terapie je krize událostí uvnitř nebo vně rodiny, která narušuje obvyklé způsoby soužití, a tudíž vyžaduje změnu v rodinném systému. Rodinnou a manželskou krizi můžeme také chápat jako situaci narušení vnitřního a vnějšího systému rodiny, kdy dosud osvědčené adaptační mechanismy, způsoby chování, struktura i zaměřenost rodiny přestává vyhovovat nebo zabraňuje plnění základní funkce rodiny. (46) To předpokládá propojení manželské krize s krizí soužití v rodině jako celku. Zkušenosti z poradenské činnosti předpokládají, že v naprosté většině případů jsou děti přímo nebo nepřímo vmanévrovány do manželské krize. Jak již bylo řečeno, krize vyžaduje změnu, ale v některých případech krize bývá důsledkem změn. Událost narození dítěte, nástup ženy – matky do zaměstnání, odchod dospělých dětí od rodičů, odchod do důchodu. (33)

Iniciátorem práce s rodinou může být člen rodiny, soused, pracovník státního orgánu nebo pracovník nevládní organizace. Vykonavatelem intervence může být státní instituce represivní, správní, poradenská, sociální, zdravotnická, pedagogická, může jím být nezisková právnická osoba nebo soukromá výdělečná instituce působící v některém z uvedených oborů, ale také soukromě pracující profesionál. (24)

Jednou z možností, jak se pokusit vyřešit , případně zvládnout hlubší nebo protahovanou manželskou krizi, je vyhledat odbornou intervenci **(33)** Profesionální intervence v rodinném konfliktu je výsledkem určitého historického vývoje. Manželský pár se na profesionálního poradce obrací s žádostí o pomoc až poté, co selže jejich pokus reparovat vztah vlastními silami v soukromém prostoru. Cílem rodinného poradenství může být bráno „dát dohromady“ manželský pár, který se chce rozvést. Další představa je, že lidé s problémy v manželství by měli zůstat spolu. Podle mnoha odborníků v psychologii to však není a ani nemá být cílem poradenství a terapie. **(9)** Smyslem poradenské činnosti je vlastně intervence, zákrok, vedení, pomoc, tedy cílevědomá aktivita směřující ke změně něčeho, k nápravě, rehabilitaci, úpravě, reorientaci. **(23)** Hlavní úlohou terapeuta je objasnit manželům to, co je zdrojem problémů v jejich manželství. Informace, které takto získají jim mohou pomoci v rozhodování, zda se rozhodnou rozvést či ne. **(9)** V českých poradnách pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy se profesionál věnuje jednomu případu průměrně tři až čtyři konzultace. Zatím je u nás tato služba hrazena z rozpočtu okresního úřadu. V zahraničí, kde si poradenství klienti sami platí, se udává jako horní hranice délky kontaktu mezi profesionálem a rodinou několik málo desítek hodin. **(24)**

1.4.1. Rodinná terapie

Rodinná terapie má dost společného s psychologickým poradenstvím, i když rodinnou terapií v pravém slova smyslu není. Není ani manželskou terapií, přestože manželské problémy se v dětské poradenské praxi objevují velmi často jako vlastní příčina obtíží dítěte. **(23)** Existuje mnoho škol rodinné terapie. V praxi se nejvíce používají Transgenerační rodinná terapie, Strukturální rodinná terapie, Systematická rodinná terapie. Většina autorů, kteří s rodinami pracují , se shodla s názorem, že i s jednotlivcem se dá provádět rodinné poradenství, resp. rodinná terapie. Základem je, že se jako cíl nesleduje změna osobnosti jednotlivce, ale změna fungování rodiny. **(24)**

1.4.2. Rodinná mediace

Působení rodinné mediace lze vyjádřit jako most mezi osobami, které si mezi sebe vystavěly zeď. **(48)** Jedná se o alternativní metodu řešení sporů s cílem dojít k dohodě, bez zdlouhavých sporů. **(31)** Mediace může pomoci obnovit dialog mezi osobami, které ztratily schopnost spolu mluvit nebo spolu vedou jen strohé monology. Hlavními cíli rodinné mediace jsou nabídnout komunikační prostor v případě rodinných konfliktů; zlepšit rodinné vztahy, přistoupit k nim odlišným způsobem; pomoci objasnit problémy a odstranit nedorozumění; uspokojit potřeby rodičů a dětí; zajistit udržování vztahu rodiče s dítětem v případě rozvodu; znovu zajistit členům rodiny vedení své vlastní budoucnosti; naučit mluvit rodinu o problémech a dojít k řešení; pomoci dětem lépe pochopit a vyrovnat se s rozchodem rodičů; snížit následky negativních situací rozvodu; podpořit konstruktivní dohodu směřující do budoucna; pomoci při společném vytváření dohod, přizpůsobeným ku prospěchu všech. **(48)** Má pomoci formulovat nabídky kompromisů, které jsou přijatelné pro obě strany. Jeho posláním je ujasnit oběma stranám, o čem jim jde. Změnit mylné představy o jejich vzájemně nepřátelském vztahu a vést k určité míře usmíření. **(31)** Rodinná mediace může pomoci v případech před rozvodem, při rozvodu, po rozvodu dojít společně s partnery k dohodě, ve které je zahrnuto vše, co s rozvodem manželství souvisí, péče o děti, majetkové vztahy v rodině. Dále se řeší otázky vícegeneračního soužití a majetkové a dědické spory v rámci rodiny. **(48)** Mediace se uskutečňuje za přítomnosti profesionála – mediátora. Mediátor nemá roli spor rozhodovat, ale pomáhá stranám sporu najít jejich vlastní a pro všechny strany přijatelné řešení. Klíčovou roli při zavádění rodinné mediace do praxe může sehrát orgán sociálně-právní ochrany dětí, který zřizuje obecní úřad s rozšířenou působností a každý městský úřad. Na úředníky se obrací část rodičů žádajících o pomoc při řešení rodinných krizí, ale také jsou informováni o všech soudních řízeních týkajících se nezletilých dětí. Sociální pracovníce tedy mohou svým klientům nabídnout a doporučit nejen návštěvu manželské poradny, psychologa či psychoterapeuta, ale také využití mediační služby. **(1)**

Mediace není terapie, která se zabývá vnitřními pocity a snaží se posílit a uzdravit svůj vztah. Nejedná se také o smířčí řízení, kde se obě strany zavážou

dodržovat pravidla stanovená arbitrem. Mediace poskytne bezpečný prostor pro spolupráci. Mediátor nedopustí, aby se situace vymkla kontrole. Mediace je účinná pouze v omezeném počtu případů, a to jen, mají-li oba partneři silný zájem a mohou spolu komunikovat bez nevraživosti a nepřátelství. **(8)**

1.5. Rozvod manželství

1.5.1. Rozvod obecně

Na počátku našich dějin Starý zákon sankcioval zrušení manželství i ukamenováním ženy. Nejmnějším řešením byl prodej nebo postoupení ženy jinému muži nebo prostě její zapuzení. V některých klanech bylo možné, aby žena zapudila svého muže, anebo ho opustila a vrátila se do svého klanu. **(27)** Rozvod se stal pro většinu obyvatel dostupným, až když byla církev nucena vzdát se svého výsadního postavení dohledu nad uzavíráním a ukončováním manželství. Při povolení rozvodu za Velké francouzské revoluce většinu žádostí o rozvod podávaly ženy. **(10)** I v dnešní době je mnoho návrhů o rozvod podán ženami, ale není to dáno jejich lehkomyšlností. Důvod je ten, že ženy jsou rodinným soužitím stresovány více než muži, jsou v rodině více emočně angažované než muži, proto reagují na konflikty častěji rozvodovým návrhem. **(24)** V dřívějších dobách byla schopnost žen přežít rozvod či rozchod závislá na tom, zda si našly jiného partnera. V dnešní době osamělí rodiče dokáží přežít sami, byť v relativní chudobě. **(10)** Rozvod manželství a rozpad rodiny má etické, sociální, právní, emoční aspekty. Mnoha autorů je rozvod řazen mezi projevy sociální patologie. **(22)** Rozvod je jednou z nejbolestnějších a nejkomplikovanějších životních situací, které kdy lidé prožijí. **(8)**

Rozvod má mnoho různých charakteristik, protože může být považován za určité základní společenské sankční opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi a tím má skončit problematické soužití a mají se umožnit další životní perspektivy. Tyto předpoklady, pro které je rozvod akceptován, však nejsou vždy naplněny a očekávané pozitivní změny se nedostaví. Naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu. **(22)** Bolest a dopad rozchodu

manželé mohou minimalizovat, pokud se předem připraví na průběh rozvodu a porozumí rozmanitým emocím, které se v rodině mohou objevit. **(8)**

V dnešní době si mladí lidé hledají partnera s vědomím, že rozvodovost je vysoká. S tímto pohledem však dospívali i jejich rodiče a vesměs i jejich prarodiče. Česká populace se v rozvodu chová zhruba stejně jako celá Evropa. **(27)**

V roce 1930 bylo v Československu (včetně Podkarpatské Rusi) povoleno 4,3% rozvodů z počtu uzavřených manželství. V roce 1950 bylo rozvodů 9,8 % z uzavřených manželství. V sedmdesátých letech již činila rozvodovost 19,7 % manželství. A v devadesátých letech 41 641 rozvodů. **(31)**

Podle demografických údajů bylo za rok 2005 rozvedeno celkem 47,3 % manželství. Tento počet byl nejnižší za posledních pět let. Úhrnná rozvodovost, tedy podíl manželství končících rozvodem vrcholil asi v roce 2004 (49,3 %). **(34)** V prvních devíti měsících roku 2006 bylo rozvedeno 23,6 tis. manželství, což je počet srovnatelný s počtem za prvních devět měsíců roku 2005. Intenzita rozvodovosti v České republice je v posledních několika letech v zásadě stabilizovaná a drží se na úrovni okolo padesáti procent manželství končících rozvodem. **(52)** A však toto srovnání nerozeznává rozvod prvních manželství a tzv. „rozvodových přeborníků“, kteří zvyšují statistiky novými a novými rozvody. **(31)**

Populace z města se všude na světě rozvádí více, než lidé žijící na vesnici. Jedna stará moudrost říká, že děti drží manželství pohromadě. Některé výzkumy tuto moudrost podporují. Spolehlivě to lze konstatovat u bezdětných párů, které se snadněji rozvádějí a naopak manželství se třemi a více dětmi mají nižší rozvodovost. **(28)** Rozvod je traumatickou, velmi bolestnou událostí s dlouhodobými následky pro všechny zúčastněné, zvláště pak pro děti, které jen těžko chápou, co se stalo. Zvláště stresujícím pro děti je, že rozvod otřese něčím, co pokládají za samozřejmé a co je zdrojem jejich pohody, totiž to, že jim budou rodiče stále někde nablízku. Ztrátu pocitu jistoty často doprovází pocit viny a vlastního selhání. Děti se velmi často domnívají, že ony jsou důvodem rozvodu manželství. **(5)** Přestože si většina dětí přeje, aby rodiče zůstali spolu, výzkumy prokázaly, že pro děti je mnohem škodlivější, jestliže žijí v neustálé nepohodě, v domácnosti plné napětí, hněvu, hrubého zacházení a nedostatku

lásky. V takovém prostředí děti nemohou najít vzor láskyplného, zdravého a spokojeného manželství. **(8)** Zkušení kliničtí pracovníci odhadují, že se lidé z rozvodu vzpamatují po dvou až pěti letech. Také u dětí psychický proces zpracování rozvodu trvá nejméně rok až dva. Další z mnoha problémů je zhoršení ekonomické situace zbylé rodiny, kterou u nás ve většině případů tvoří ženy s dětmi. **(24)** Děti, jejichž rodiče se rozvedli mají o něco zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu, ale je to ovlivněno věkem a pohlavím dítěte. **(28)**

Rozhodnutí, že se manželé rozvedou, není obvykle záležitostí okamžiku. Předchází mu různě dlouhá krize manželství. V této krizi jsou projevy nepřátelství střídány s pokusy o usmíření. Největším traumatem bývá samo rozvodové řízení, při kterém se „pere špinavé prádlo“ na veřejnosti a nepřátelské pocity jsou extrémní. Jen ve výjimečných případech spolu rozvádějící se manželé jednají slušně. Mnohem častější je vzájemné ubližování, pomlouvání, vyčítání, klamání. Každý se cítí v tomto procesu tak ohrožen, že mu žádná obrana není dost razantní. **(24)** Po rozvodu se mění u osamělých žen celkový sociální status i status bydlení, který je sám o sobě znakem životní úrovně. **(42)**

Příčin rozvodu je mnoho, některé tkví již v samém počátku manželství, v ukvapeném sňatku, který se uskutečnil, aniž by snoubenci znali dostatečně své povahové vlastnosti, životní postoje k zásadním problémům společného života, k výchově dětí, financování domácnosti a trávení volného času, atd. **(7)** Další výzkumy prokázaly i další faktory způsobující rozvod, hlavním je skutečnost, že v dětství bylo rodinné prostředí jednoho z partnerů narušené, nebo že zaujímají v sociální hierarchii nízkou pozici. **(42)**

1.5.2. Právní normy rozvodu

V České republice je rozvod uzákoněn v rodinném právu dle zákona č. 94/1963 Sb. V části první, hlavě druhé, § 24 až § 29, které se zabývají samotným rozvodem manželství, jeho důvody, tak i řešením vztahů rozvedených rodičů k dětem, jejich právy a povinnostmi. **(38), (7)** Soud dle tohoto zákona může rozvést manželství na návrh některého z manželů, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze

očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Jestliže mají manželé nezletilé dítě, nemůže být manželství rozvedeno, jestliže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte, daným zvláštními důvody. Splněné podmínky pro ukončení manželství jsou, jestliže manželství trvalo minimálně jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a s rozvodem souhlasí i druhý z manželů. Soud nezjišťuje příčiny rozvodu v případě, jsou-li předloženy dohody, upravující pro dobu po rozvodu vzájemné majetkové vypořádání, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Dále musí být pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. **(38)** V tomto případě se jedná o *rozvod smluvní*. Jakkoliv je nepříjemný, je alespoň do jisté míry relativně bezkonfliktní. Druhým způsobem rozvodu je tzv. *sporný rozvod*. Tímto způsobem je možné rozvést i manželství, které trvá kratší dobu než jeden rok. Vždy se však v tomto případě bude zkoumat, zda jde o hluboký a trvalý rozvrat manželství, z něhož nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud vždy musí přihlížet k tomu, zda je rozvod v souladu se zájmy nezletilých dětí. **(40)** Podle novely zákona z roku 1998 je dalším způsobem *sankční rozvod*. **(43)** Novela zákona rozvod ztěžuje, jestliže s návrhem na rozvod nesouhlasí manžel, který se převážně nepodílel na rozvratu manželství porušením manželských povinností a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. V tomto případě soud manželství nerozvede, jestliže svědčí mimořádné okolnosti ve prospěch zachování manželství. Tato překážka však neplatí v případě, že spolu manželé nežijí déle než tři roky.**(35)**

Návrh na rozvod se podává k okresnímu soudu v okrese, v němž manželé naposledy společně žili, pokud alespoň jeden z manželů žije v tomto okrese. V opačném případě se návrh podává k okresnímu soudu v okrese, ve kterém žije druhý z manželů. **(39)** Rozhodnutí o nezletilých dětech dá soud v jehož obvodě se dítě zdržuje. **(40)**

1.6. Psychické důsledky rozvodu na dítě

1.6.1. Deprivace a subdeprivace

Deprivace znamená strádání nedostatkem nějaké z důležitých potřeb. U psychické deprivace se nejedná o strádání fyzické, ale neuspokojování základních duševních potřeb. Může se také nazývat „psychické hladovění“ nebo „psychická korence“. Tento stav vzniká následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní psychické potřeby v dostatečné míře a v dostatečném čase. **(25)** Děti, které nemohou alespoň s jedním rodičem uzavřít pevnou alianci jsou deprivované, tzn. zbavené náležité rodičovské péče. Tyto děti se začínou zpožďovat ve vývoji řeči, v rozvoji intelektu, v sociálních dovednostech, bývají i častěji nemocné. Dlouhodobá deprivace, která je od časného dětství, má následky na celý život. **(24)** Deprivace se nachází u dětí vyrůstajících v chudobě emocionálních vztahů, zpravidla v ústavní péči nebo mimo vlastní rodinu. Klasické psychické deprivace dle výzkumů zřejmě ubylo. **(22)** Naproti tomu se zvyšuje výskyt méně závažného problému a to je „Psychická subdeprivace“. Definice subdeprivace odpovídá definici psychické deprivace, jen je deprivací obraz příznaků méně výrazný, méně určitý, v méně dramatické podobě. **(22)** Subdeprivace se může vyskytovat v rodinách, které mohou působit, že svoji funkci plní dobře. Děti jsou dobře materiálně zabezpečené, mají vytvořené kvalitní materiální podmínky pro vzdělání a rozvoj dalších hodnot, ale strádají v citové oblasti. **(15)**

Cílem prevence neurotizace a subdeprivace je dosáhnout, aby rodina byla citově pozitivním společenstvím pro dítě. **(22)**

1.6.2. Stres

Stresorem je každá změna v životě. Podle závažnosti jsou tříděny do několika škál. Nejznámější jsou škály podle Holmese a Raheho a podle De Meuseho. Pro životní situace týkající se dětí existuje mnoho tabulek. Namátkou lze srovnat závažnost těchto jednotlivých situací.: úmrtí rodiče (100 bodů), rozvod rodičů (73 bodů), rozchod rodičů (65), častá přítomnost rodiče na služebních cestách a úmrtí blízkého člena rodiny (63), vlastní nemoc nebo zranění (53), nový sňatek rodiče (50), rodič propuštěn ze

zaměstnání (47), usmíření rodičů (45), matka nastupuje do zaměstnání (45), změna finančního stavu rodiny (38), změna úkolů v domácnosti (29), přestěhování (26), nová škola (20). Celkové skóre 150 – 300bodů je již závažné. **(31)** Dalším specifickým stresorem je například konflikt loajality dítěte. Dítě má kladný vztah s oběma rodiči, ale rodiče se snaží dítě získat výhradně na svoji stranu proti druhému z rodičů. **(31)** Důsledky stresu se projevují ještě dlouhou dobu po rozvodu. U dětí je můžeme pozorovat ve vzorcích chování v pubertě i na začátku dospělosti. V období krátce po rozvodu roste u dětí negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. U dívek tento stav slábne a ustává po překonání rozvodového období, u chlapců má dlouhodobější charakter. **(5)**

Děti vidí nešťastné a rozzlobené rodiče a mohou si tento smutek klást za vinu. Rodič se na druhou stranu strachuje o své smutné dítě, které je může vinit z rozvodu a zavrhnout, protože nedokázal udržet manželství. **(43)** Pro děti je velkou starostí obava, jak budou vycházet s novým partnerem maminky nebo tatínkovou novou přítelkyní. Některé děti si přejí, aby si maminka našla nového partnera, protože cítí neúplnost rodiny, nebo by se s mužem v domácnosti cítilo bezpečněji, ale současně se této situaci bojí. Strachují se hlavně odmítnutí. Co když je nový partner nebude chtít? Nebo bude mít své vlastní děti a ono bude na obtíž? Děti potřebují vědět, že i když budou bydlet u jednoho z rodičů, budou moci druhého vidat co nejčastěji a že si to tak přejí oba rodiče. Dalším významným zdrojem stresu je využívání dětí k vlastním cílům rodičů. Strach z odlišnosti a ztráta sebedůvěry dočasně postihuje mnoho dětí. K tomuto pocitu přispívá stud pramenící z domněnky, že dítě je jediné ve třídě, jehož rodiče spolu nežijí. Další obavy mohou pramenit z možného stěhování do bytu, který bude pravděpodobně menší a méně pohodlný. Tato situace může znamenat i změnu školy, kterou do té doby navštěvoval. Důsledkem toho může být ztráta kamarádů a činností, kterým se věnoval ve volném čase. V době rozchodu rodičů se děti projevují různými rozporuplnými reakcemi. Většinu dětí to po nějakém čase přejde. Ale nelze předpokládat, že když je dítě tiché, že se z toho dostalo. Zjevná lhostejnost dítěte, může pramenit z neschopnosti vyjádřit vlastní pocity, asi proto že se dítě bojí, že se přestane ovládat. Pokud se strach ze ztráty kontaktu s otcem nebo matkou nepotvrdí, dítě se uklidní. Změnou obvykle

bývá pro dítě méně peněz, v horším případě až chudoba, což je zdrojem značného strádání. Reakce dětí se také mění podle toho, jakou roli si v rodině samy přidělily nebo jaké mají postavení v rodině. V některých případech se stává, že nejčastěji nejstarší z dětí bývá více poznamenáno, protože si dělá větší starosti a více se trápí. Někdy se stává důvěrníkem jednoho z rodičů nebo prostředníkem mezi nimi. **(43)** Děti, které strádají pocitem ztráty, často vykazují psychosomatické příznaky, například bolesti, poruchy spánku a kožní vyrážky. V některých případech mohou kousat a kopat, jindy se u nich objeví porucha příjmu potravy (některé nechťejí jíst, jiné se přejídají). Chlapci obrazejí svůj smutek a úzkost spíše navenek a někdy jsou nesmírně aktivní a neovladatelní, neposlouchají a odmítají spolupráci.

Děti z rozvedených rodin mohou být dále frustrovány a stresovány vztahy k tzv. „širší rodině“ tj. dědečkům, babičkám, ale také strýcům, tetám a jiným členům rodiny. Rozvodem rodičů se velice často ruší vztahy v této širší rodině, které děti potřebují pro svou identifikaci s dospělými, ruší se často zázemí, které má rádo a kde nalézají největší pocity jistoty a bezpečí. Mnoho prarodičů se po rozvodu svých dětí začne pomlouvat, nenávidět a přestanou v důsledku toho i akceptovat své vnouče, ke kterému měli pozitivní vztah. Dalším stresorem je příchod nového partnera matky či partnerky otce. Dítě je často nuceno proti své vůli se s nimi seznamovat a dítě necítí lásku a mazlení, kterou po něm vyžadují. Tyto vztahy vyúsťují v nedostatek sebedůvěry, což se projevuje v nedůvěře k lidem obecně. Všechny stresové situace, kterým je dítě vystaveno při rodinném rozvratu a rozvodu rodičů, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti, ale i ke vzniku různých psychopatologií a u chlapců k antisociálnímu chování. **(19)**

1.6.3. Špatná školní výkonnost

Dalším důsledkem může být zhoršení školního prospěchu, přestože dítě před konfliktem rodičů dobře prospívalo. V důsledku trvalého stresu se objevuje v dítěti stále více napětí a úzkosti. Tím je zhoršena koncentrace a to vede ke špatnému školnímu výkonu. Dítě je za zhoršený prospěch trestáno rodiči. Dítě ztrácí zájem o školu, protože je to zdrojem jeho trápení. V tomto ohledu jsou rozdíly mezi chlapci a děvčaty. U chlapců je zhoršení školního prospěchu podmíněno také jejich nekonformním, často

agresivním chováním, které je při dlouhodobé frustraci jeho přirozeným výsledkem. U dívek je proces zhoršení školního výkonu méně nápadný. Dívky z rozvedených rodin jsou více uzavřené, jejich chování není tolik nekonformní, ale úzkost, se kterou souvisí porucha koncentrace se také projevuje. **(19)**

1.6.4. Strach a úzkost u dětí

Úzkost se obvykle váže k budoucí situaci, ale ani minulé události neupadnou v zapomnění a hrají důležitou roli. Strach má naopak kořeny v minulých a někdy i současných událostech. **(43)** Mnoho dětí se ze svých zkušeností poučí, že se dospělým nedá věřit a že neberou ohled na jejich přání a pocity. Děti se tedy snaží vyznat v signálech, které dostávají. Aby zmírnily tento zmatek, sbírají útržky informací ze zaslechnutých telefonických hovorů, naslouchají rozhovorům dospělých. Úzkost může dítě mít o každého z rodičů. Strach o sebe, strach z budoucnosti **(43)**

Základní prevencí strachu a úzkostných stavů i reakcí je harmonická rodina a kvalitní vzájemný vztah rodičů, kteří mají na dítě dostatek času. Dítě potřebuje rodiče oba a celé. Jestliže mu unikají a odbývají jej, může u něj nastat pocit, že je na obtíž. Děti prožívají ve stavu spojeném se ztrátou rodiče napětí, nebo hledají vinu v sobě a domnívají se, že se nějak provinily, a že za vše může jejich chování. Pocit odmítnutí a ztracení je asi jeden z nejhorších dětských zážitků, které vedou k zoufalství, nejistotě, strachu a velmi často i k pocitu viny. Děti a mládež jsou úzkostní z nedostatku rodičovského porozumění, vřelosti a lásky. Nejlepší obranou těchto stavů je poskytnout dítěti co mu patří a o co se samo hlásí. Zvýšeně úzkostné děti bývají ve škole méně nápadné, protože nezlobí. **(53)** Děti, kterým rodič odchází z domova po rozvodu, si často myslí, že se jich zříká. I když je přesvědčuje o opaku, trvají si na svém. Svět se pro ně stává nejistým místem. Nejvíce se obávají toho, aby je neopustil i druhý z rodičů. Děti s touto zkušeností vše zobecňují a docházejí k závěru, že všechny lidské vztahy jsou nestálé a že nikomu nemůžou důvěřovat. Konflikty související s rozvodem zabírají rodičům tolik času, že nemají čas se věnovat svému dítěti. Po rozvodu má zase rodič, u kterého je dítě, další povinnosti a na dítě zůstává méně času. Matky si nejednou vylévají hněv a zklamání z vlastního života právě na dětech a to samozřejmě strach z opuštění

stupňuje. Některých dětí se zmocňuje panický strach, potí se, chvějí se, buší jim srdce, jsou vzrušené, bojí se, že až onemocní, nebude se o ně nikdo starat. Jiné děti tyto stavy nemívají, bývají jen celkově napjaté. Napětí se projevuje například zvýšenou podrážděností, nízkou frustrační tolerancí, nespavostí, nesoustředěností ve škole, tiky (nejvíce ve tváři) apod. Mnohé děti se ve strachu z opuštění obracejí na cizí lidi a pateticky si vymáhají projevy lásky. Strach z opuštění často rozptylují hrou. Například si vymýšlejí příběhy, v kterých jsou všechny rodiny úplné a všichni se v nich mají rádi. Jindy si zase vymýšlejí příběhy o zvířatech, kterým věnují péči, láskyplnou starostlivost a ochranu. V mnohých případech se stupňuje závislost dítěte na rodiči, se kterým žije. Nechce se od něho ani na chvíli odloučit a dokonce odmítá chodit za kamarády nebo do školy. Ke strachu z odloučení přispívá více faktorů, nejen odchod rodiče po rozvodu. Ale také rodič, se kterým dítě zůstalo, může být příliš úzkostlivý, aby mu vynahradil ztrátu druhého rodiče., případně zmenšil vlastní pocit viny. Nadměrné ochraňování však upevňuje nepřiměřenou závislost dítěte i jeho strach z odloučení. Některé děti se pokoušejí rozptýlit strach z opuštění provokováním rodičů. Bolest z trestu, který následuje, je důkazem, že tu rodič stále ještě je. Děti žijící v neúplné rodině musí „zkoušet“ jednoho rodiče častěji, takže z rodičovského hlediska to vypadá tak, že dítě provokuje víc, než předtím. **(9)** Některé děti se pokoušejí zbavit strachu z opuštění rozdílnými manévry, jejichž cílem je získat projevy lásky od rodičů. Strach z opuštění u většiny dětí po určitém čase vymizí. Když totiž zjistí, že strach byl neopodstatněný, tj. že dobrý vztah k oběma rodičům trvá a že jsou i přes rozchod oba rodiče dostupní, obavy ustoupí. **(9)**

Dítě velmi často těžce nese skutečnost, že rodiče mezi sebou nemají láskyplný vztah, nemají se navzájem rádi, hádají se, ubližují si a urážejí se navzájem. To v dítěti vzbuzuje nejistotu, napětí a úzkost. V důsledku toho se dítě stáhne do sebe, uzavírá se do svého fantazijního světa a navenek je vlastně „velice hodné“. U jiných dětí to naopak vzbudí neklid, dráždivost a agresivitu. Rodiče, to pokládají za zlobení. **(22)**

1.6.5. Münchhausenův syndrom by proxy

Byl publikován poprvé v roce 1977. je to projektování Münchhausenova syndromu (Münchhausenův syndrom- jsou jím označováni nemocní, kteří cestují od nemocnice k nemocnici. V každém zařízení vyžadují různé zákroky a stěžují si na velmi nepravděpodobné, ale bez důkladných vyšetření stěží předem zamítnutelné obtíže.) na děti. Svými důsledky na dítě se jedná o jednu z forem zneužívání. Iniciátorem bývají převážně matky, které jsou nadměrně a výjimečně vnímavé na potíže dítěte. Potíže dětí dramaticky násobí a dramatizují. Na matky velmi příjemně působí návštěvy zdravotnických zařízení, nejlépe nejvyšší úrovně. Fyzické problémy se u dítěte předstírají poměrně těžko. Matka musí dítě přesvědčit o tom, že trpí tím, čím trpět podle ní má. Jednodušším způsobem je poukazovat na problémy psychické. Ty bývají mnohem méně prokazatelné. Problémy mohou být zaměřeny na únavu, nespavost, na strachy či lépe úzkosti, na nejasné alergické reakce aj. Matka vůči dítěti pracuje se sugescí, namlouvá mu, co mu má být, tak dlouho, než dítě začne tyto příznaky na sobě pociťovat. Zneužívání dětí tímto způsobem, může hrát roli v rozvodu, hlavně při určování styku rodiče s dítětem. (31)

1.6.6. Deprese

Nejen dospělí trpí depresemi, také děti a dospívající trpí touto léčitelnou chorobou. Kolem 5 % dětí a mladistvých z celkové populace trpí depresemi. Děti, které jsou vyčerpané nebo ve stresu mají větší riziko depresí. Deprese má vliv na chod rodiny. (47)

Děti si v těchto stavech připadají jako za zdí, nebo jako v zamčené místnosti, kam za nimi nikdo nemůže. Dalším častým znakem je nedostatečné sebevědomí a nešťastný pocit, který odpuzuje kamarády. Celý proces porozvodové deprese může trvat i déle než rok. Děti kolem sedmi a osmi let mohou někdy mít sebevražedné pocity a sklony k sebepoškozování a někdy podle nich i jednají, zejména mají-li pocit, že o ně nikdo nestojí. (43) Smrt při sebevraždě je převážně náhodně zapříčiněná nedostatkem reálného odhadu dítěte při pokusech „naoko“. (9)

V případech, kdy je nikdo neodmítá ani nezavrhne, si připadají zavržené. Mají představu, že když zemřou, nepřítomný rodič toho bude litovat a bude trpět stejně jako trpí ony. Děti, které se vrátí do předchozího vývojového stádia, často prožívají depresi. Dočasně ztrácí radost ze života a mají pocit, že je všechno špatné. **(43)** Deprese má rozličné stupně intenzity. Děti svojí přirozenou bezstarostností nepodléhají depresi tak rychle jako dospělí. Rozchod rodičů je však tak závažná událost, že u nich deprese může vzniknout. Vznik deprese u dětí je ovlivněna mnoha faktory. Pokud se děti nepoddají zdravému smutku, může pocit uzavřenosti přispět k všeobecnému pocitu nespokojenosti, ztráta milovaného člověka je jedním z nejvlivnějších podnětů, které vyvolávají depresi. Dalšími faktory, které prohlubují depresi u dětí, je deprese rodiče a interpretace odchodu rodiče jako zavrnutí nebo opuštění dětí samotných, ne druhého rodiče. **(9)**

1.6.7. Neurotické návyky

Hock a König definují neurozu ve shodě s doporučením Světové zdravotnické organizace jako „prožitkově podmíněnou poruchu ve vztahu mezi člověkem a jeho okolím, která má psychické nebo tělesné příznaky nemoci.“ Neuróza u dětí vzniká jako výsledek dvou faktorů: Vnitřní dispozice a neurotizující situace, tu tvoří tzv. neurotizující činitelé, z kterých je nejčastější konfliktní situace. **(25)**

Jedná se o různorodou skupinu návyků či spíše zlovyků, které jsou nepříjemné a „nevkusné“, ze společenského hlediska, ale zdravotně většinou nezávadné. Vyskytuje se u dětí předškolního věku, do puberty se rozvojem nervového systému odstraní, častěji se vyskytují u dětí s konstitučně slabším nebo oslabeným nervovým systémem a u dětí, které jsou v prostředí zdroje konfliktů, frustrací, stresů a napětí. Děti jimi uvolňují určité vnitřní napětí, mají ve většině případů formu pohybové aktivity. **(22)**

Typickými návyky jsou dumání prstu, kolébání tělem, tlučení hlavou, natáčení vlasů na prsty, kousání nehtů, škrábání nějakého místa v obličeji nebo na ruku, vytrhávání vlasů, poruchy denní životosprávy, noční pomočování, mluvní neurózy (koktavost, mutismus), psychomotorický neklid, tiky, zvýšený sklon k úzkostem, fobiím a depresím (většinou v období puberty) a mnoho jiných. **(22), (25)**

1.6.8. Vztek

Jedná se o nevyhnutelný a přirozený pocit , který prožívají děti v čase rozchodu rodičů. **(9)**

Pocit bezmoci a nemít možnost ovlivnit důležitá rodinná rozhodnutí často souvisí se vztekem. Vztek může být také zástěrkou zoufalství a smutku, které by mohly být příliš drtivé, kdyby je dítě dalo najevo. Snadnější variantou je být vzteklý než smutný a lidé častěji reagují na vztek. Nepřátelské projevy mohou být vůči otci, který jej opustil, otcově přítelkyni, která mu ho ukradla, nebo také vůči matce, která se měla chovat podle dítěte jinak, nebo měla udělat něco, aby udržela tátu doma. V jiném případě děti obviňují oba rodiče, protože jsou sobečtí a vůbec nemysleli na ně a udělali jen to, co jim vyhovovalo. Děti, které nedokáží otevřeně vyjádřit svůj vztek z důvodu svého osobního založení, nebo proto, že v rodině se to považuje za nepřijatelné, mohou prožívat pocit osobního selhání. **(43)** Z nevyjádřeného hněvu vzniká řada psychologických problémů. Například děti můžou obrátit hněv proti sobě, tímto způsobem ho uvolňují bez pocitu viny i bez strachu z odplaty. Nejčastějším projevem hněvu nasměrovaným proti sobě je nemilosrdná sebekritika. **(9)**

Vztek souvisí z úzkostí a proto tyto pocity vyvolávají nespavost. V noci bují strach a děti trpí nočními děsy. Některé z dětí potlačují projevy vzteku tak dlouho, než se ubezpečí, že je mohou bezpečně projevít, nebo dokud nemají pocit, že už nemusí chránit rodiče. Vztek snadněji projevují v souvislosti pro ně s bezvýznamnými věcmi, ale ve skutečnosti se často týká velmi důležitých věcí, o kterých nelze mluvit s příslušnými lidmi, protože se na celou věc dívají z jiného hlediska a protože hovor o skutečných pocitech by situaci ještě zhoršil. **(43)**

1.6.9. Pocit viny

Pojmem pocit viny označujeme pocity související s přesvědčením (oprávněným nebo neoprávněným), že jsme udělali něco nesprávného. Neobviňujeme z chyb nikoho jiného, jen sebe. U dětí rozvedených rodičů jsou nepřiměřené pocity viny častým jevem. **(9)**

Pocit viny souvisí se vztekem. Pocit viny a nenávist vůči sobě jsou velice spjatý. Děti chtějí být potrestány, protože si myslí, že si to zaslouží kvůli svým špatným myšlenkám. Jsou přesvědčeny, že zavinily rozchod rodičů nebo že mu měly nějakým způsobem zabránit. Rodiče se s touto situací vyrovnávají velmi těžko, protože přinejmenším jeden z nich se také potýká s pocity viny a vzteku. Zaujat vlastní bolestí a potížemi spjatými s novou situací si nevšimne tísně, kterou prožívá jeho dítě. **(43)**

1.6.10. Závist

Děti z rozvedených rodin jen velmi těžko zvládají závist vůči úplným rodinám. Úplné rodiny v představách dětí mají skvělé prázdniny a jezdí do zahraničí, mají peníze a můžou si koupit auto, kolo, pěkné oblečení. Existuje riziko, že s dětmi se kterými se z nějakého důvodu nezachází stejně jako s jeho vrstevníky, se budou cítit jiné, méněcenné, protivné. **(43)**

1.7. Děti a důsledky rozvodu v různém věku

Některé ženy se domnívají, že když se rozvedou v nízkém věku dítěte, třeba i v necelém roce, nic nechápe a rozvod mu tedy nemůže ublížit. Je dokázáno, že tato představa je mylná, protože i takto malé děti vnímají atmosféru v rodině. Je ohrožen přímo i nepřímo psychosociální vývoj. **(21)** Rodiče si velmi často myslí, že se rozvod jejich dětí nedotýká a že jej nevnímají. Pokud se rodiče rozvádějí do tří let věku dítěte, téměř vždy uvádějí, že se na dětech nic nápadného neprojeví. U dětí předškolního věku tak soudí velmi často a stává se, že ještě dvanáctileté dítě pokládají za „příliš malé“, než aby vnímalo, co se v rodině děje. Zkušenosti dětských psychologů tento rodičovský omyl vyvracejí. Podle nich se až na malé výjimky rozvod dotýká dítěte vždy. Malého dítěte vždy jiným způsobem než dospívajícího, ale že by dítě rodinný rozvrat, napětí a odchod jednoho z rodičů nevnímalo, je jen těžko představitelné. **(22)** U malých dětí se méně počítá s jeho rozumovým chápáním, porozumění řeči a řešení vztahových situací, ale o to mnohem více vnímají pohyby, gesta jednotlivých lidí. Vnímají, jak se ho rodiče dotýkají, rozlišuje zabarvení jejich hlasů v klidných i citově

vypjatých situacích, jak mluví jeden na druhého a další signály. **(19)** Postoj rodičů lze vysvětlit tím, že jsou v době rozvodu i v době po rozvodu příliš zaujati svými problémy a nemají tím čas na své dítě. Další problém je, že jsou sami vůči dítěti, jeho potřebám a jeho prožívání méně vnímaví. Z tohoto důvodu si nejsou vědomi toho, že se děti v té době chovají nezvykle, nepřiměřeně a zvláštně. **(22)** Mohou se však identifikovat tři vysoce rizikové skupiny dětí – adolescenti, velmi malé děti a děti, které prožívají druhý rozvod rodičů. **(43)** Na druhou stranu se říká, že děti budou brzy dospělé a rozvod je tedy nijak nepoznamená, nebo v případě, že jsou děti dospělé a mají svůj život. Rozvod je pro každého záporný zážitek. Pocit ztráty kořenů ve výchozí rodině dokáže poznamenat i člověka dávno zletilého. **(31)**

1.7.1. Předškolní děti

Dlouhodobými důsledky rozvodu je nejvíce ohroženo právě nejmenší dítě, které opustil člověk, ke kterému mělo největší vazby. **(43)** Rozvod u dětí 0-2 roky, může způsobit riziko předčasného porodu, nízkou porodní váhu, problémy s pohlavní identitou dítěte a vývojové opoždění. **(31)**

Těmto malým dětem se dostává jen velmi malé pomoci. Dítě se v sedmi nebo osmi měsících směje, když se směje jeho rodič, proto stejně reaguje na nepřátelské vztahy dospělých, smutkem a úzkostí. Svůj nepokoj mohou dát najevo pláčem, který je v důsledku strachu zvýšený, a hněvivou grimasou v obličeji. Obecně jsou tyto děti podrážděné a nespí, je ohrožena jejich jistota. Reakce dětí starších o rok či o dva mohou být snadno přehlédnuty, jedním důvodem je i to, že děti ještě nedokáží slovně vysvětlit, jak jsou zmatené a rozčilené. **(43)** Obecně je u batolat v dané situaci zaznamenáno více projevů denního i nočního strachu. **(31)** Strach je způsoben dětskými myšlenkami, že ho opustí i druhý rodič a ono zůstane samo. Tyto obavy mohou vést k nadměrnému lpění na rodiči nebo vést k návratu chování, které již bylo překonáno. Děti se vracejí do předchozí vývojové fáze, která byla pro život jednodušší a pochopitelnější. **(43)** Období mezi třetím a pátým rokem života, kdy se jedná o období oidipovského komplexu, je na rozvod rodičů nejcitlivější. V tomto období se u dětí vyvíjí silný vlastnický vztah k rodiči opačného pohlaví a zároveň touží zastat roli rodiče stejného pohlaví. Jestliže

odejde rodič z domova v tomto období, u dítěte se může rozvinout tzv. oidipovský problém. Chlapec například při odchodu otce věří tomu, že to zapříčinil on. Nerealisticky hodnotí sílu svého přání a trpí pocity viny za to, že zapříčinil tuto situaci. **(9)** Může u něho vzniknout pocit méněcennosti. , protože nedovedl odhadnout svoji domnělou zodpovědnost. Dcera otce, který odešel od rodiny, může mít zase problém ve vztahu k mužům, protože mužský vzor je pro ni nedostupný. **(9)** Pro zdravý vývoj těchto malých děvčátek je kontakt s otcem životně důležitý. Mají takové přání, jestli se tatínek vrátí, už nikdy neudělají nic ošklivého. Děti tohoto věku mohou být ještě příliš malé na to, aby pochopily, co znamená rozvod, ale nejsou malé na to, aby se cítily osaměle a opuštěně. Čtyřleté nebo pětileté děti někdy přestanou mluvit nebo se vrátí ke žvatlání, někdy se začnou bát, převážně v noci, a pomočovat se. Děti jsou přesvědčeny, že tatínek opustil je, a ne maminku nebo někoho jiného. **(43)**

1.7.2. Mladší a střední školní věk

V tomto věku zaujímá rodina v životě dítěte ústřední postavení a dítě chápe rodiče jako nejlepší lidi na světě. Odchod jednoho z nich, může otřást jistotou dítěte a způsobit jeho nesmírný žal. **(43)** Mladší školáci viní z rozpadu rodiny sebe sama. Od osmi let do puberty nastává čas „střídavého obviňování rodičů“. Střídavě je za viníka považován jeden a druhý z rodičů. **(31)** Starší chlapci mívají sklony k hlučnosti, aktivitě a někdy i vzdoru. Za těmito reakcemi stojí tíseň. Při nadměrné aktivitě nemusejí myslet na nepříjemné, že tatínek navždy odešel. Tito chlapci mají často problémy se spánkem a soustředěností, což má vliv na jejich školní prospěch. V některých případech se přejídají nebo se u nich projeví zdravotní obtíže. V sedmi letech se vracejí na mladší vývojovou úroveň, ve které si například začnou cucat palec. V některých případech ztrácejí důvěru ve vlastní schopnost vykonat jednoduché úkoly a vymlouvají se. Těmito a dalšími způsoby se děti vyrovnávají s vnitřní prázdnotou, ale ještě občas smutně pláčou a touží po nepřítomném rodiči, i když už začínají chápat trvalost situace. Začíná je opouštět víra v zázraky, ale nikdy se neztratí úplně. Přibližně kolem osmého roku děti značně pokročí ve zralosti. U chlapců se v tomto věku často objevují krádeže, asi jako důsledek toho zmírnit bolestnou ztrátu, že tatínek není nablízku, aby povzbudil a pochválil. Starší

děti někdy své trápení skrývají za hněv. Zastrášují, ničí, buší kolem sebe a ubližují. Tímto chováním chtějí matce naznačit, že na jejich výchovu nestačí a že by se měl otec vrátit. **(43)** Podle výzkumů děti ve středním školním věku také nejhůře přijímají nového partnera rodiče či jiného příchozího do rodiny. **(19)**

Někdy se stávají třídními šašky, aby na sebe připoutali pozornost. V některých případech si tyto děti neosvojí dovednosti příslušné jejich věku. Uvínou v mladším vývojovém stupni, ale jiným způsobem než mladší děti. V tomto případě si hůře hledají kamarády, protože nevědí, jaká je správná míra pozornosti, a nevědí přesně, co ostatní děti považují za přijatelné chování. Občas se dokonce chovají tak, že by chtěly být potrestány, aby zmírnily vinu, kterou pociťují. V tomto období nemá jejich trápení konce. **(43)**

Chlapci i dívky mohou mít problém se soustředěním na školní povinnosti, protože se v duchu zabývají problémy v rodině. Jiné děti naopak ve škole nacházejí bezpečí a každodenní povinnosti jim umožňují odpoutat se od domácích starostí. Pro velkou část dětí je obtížné hovořit s rodiči. Řada jedenáctiletých a dvanáctiletých dětí trpí záchvaty vzteku a jsou náchylní k depresím. Jiné děti cítí silnou zlost na jednoho nebo na oba rodiče za to, že se rozvedli. Úplně stejně jako děti v jiných věkových skupinách, i ony truchlí nad ztrátou úplné rodiny, které nedokázaly zabránit. Mnoho dětí si dělá velké starosti o jednoho nebo druhého rodiče, ale své pocity nedávají najevo, protože si rodičovskou tíseň vysvětlují jako hněv namířený vůči sobě. **(43)**

1.7.3. Dospívající mládež

V době dospívání se mohou vracet oidipovské komplexy. Toto období je velmi citlivé na rozchod rodičů zejména u děvčat. **(9)** Děti v tomto věku jsou velmi rizikovou skupinou. Pocity dětí se velmi často mění a postupem věku se mění i jejich představy o tom, co a proč se vlastně stalo. Tato změna je dána jejich pochopením rozchodu a vlastní účastí v něm, ale částečně také souvisí s chováním lidí, kteří jsou pro ně důležití. Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, protože mají na jednu stranu stejný pocit zármutku jako děti, ale na druhou stranu už začínají chápat svět dospělých, neboť se již sami za dospělé považují. **(43)** Jejich obavy také směřují k budoucnosti, zda dokáží

navázat důvěrné vztahy a zda budou někdy šťastní. Dospívající se často na své rodiče hněvají, že je ošidili o dětství a zradili je. Připadají si jiní než jejich vrstevníci, jejichž rodiče žijí spolu, jsou starší a moudřejší, ale mnozí si v bouřlivém dospívání připadají, že nikam nepatří. Někdy se separují od rodiny a hledají pocit sounáležitosti ve skupině vrstevníků. Dívky mohou jednat klidněji než chlapci. Někdy mají pocit, že je otec odmítl a začnou mít problémy se všemi muži a mohou trvat na tom, aby matka nenechala otce v domě. Většina dětí si dělá starosti o rodiče a projevují o ně větší zájem než rodiče o ně. Kromě smutku a úzkosti prožívají také obavy, že budou zatlačeni do pozadí dětmi nového partnera nebo přímo novým partnerem. **(43)** V tomto věku není dítě jen vnímajícím subjektem a zaujatým pozorovatelem, který negativní rodinnou situaci vnímá, zaznamenává a trápí se jimi, teď má své morální hledisko a z tohoto hlediska pak chování rodičů hodnotí, posuzuje a odsuzuje. A to bez rozpaků. Přímočaře, rozhodně a tvrdě. **(19)** Předpokládá se, že problémy dívek vrcholí spíše v době před rozvodem, v době rozvodových bojů. U chlapců naopak až po čase, tedy po rozvodu, ale to často i překvapivě dlouho. **(31)**

Jako všeobecně platný závěr je možné říci, že čím mladší je dítě, kdy ztratí rodiče, a tedy čím déle žije s touto ztrátou, tím škodlivější jsou následky. **(9)** Dále děti ve věku 12-18 let mohou trpět pocitem nejistoty, osamělosti, depresi, pocitem zklamání, viny a selhání, delikvencí, drogami, sexuální promiskuitou, obavami z budoucnosti. **(31)**

1.8. Diagnostika krize rodiny

Projektivní testy - Kresba rodiny a kresba začarované rodiny

Kresba rodiny a začarovaná rodina jsou projektivními testy. Význam projektivních testů můžeme odvodit od slova projekce. V obvyklých případech odhaluje emoce, přání, názory, povahové rysy, vztahy zkoumaných osob, které si neuvědomují, co je vlastně zkoumáno. Kresby se používají u dětí, kdy se rozhoduje o tom, kterému rodiči bude dítě svěřeno do výchovy po rozvodu a u dětí, které mají nejrůznější výchovné problémy. Jedná se o psychologický postup, který je pro dítě bezproblémový a pro psychologa inspirativní. **(30)** Kresbu rodiny a její modifikaci – kresbu začarované

rodiny u nás zavedli Matějček spolu se Strobachovou. V prvotní myšlence byla tato technika určena dětem, ale dnes se v některých případech s jejím použitím setkáváme i u dospělých v rámci arteterapie. (45) Je možno vycházet z předpokladu, že charakter kresby není záležitostí náhody, ale je ovlivněn zkušenostmi, zážitky a představami autora obrázku. Kreslený projev lze formulovat tak, že je projekcí vědomých i nevědomých přání, představ, tužeb i cílů. Z této metody nelze činit kategorické závěry, sama o sobě nestačí jako podklad žádného vyšetření dítěte. Lze jej však považovat za metodu doplňující, metodu screeningu, která může naznačovat, že některým dětem nebo vztahům v rodině je vhodné věnovat zvláštní pozornost. (30)

1.9. Svěření dítěte do péče

V České republice se rozhodnutí soudu za rok 2006 týkalo 127 727 dětí. V prvním rozhodnutí o výchově dítěte bylo svěřeno (ponecháno) matce v 27 883 případech, otci v 1 874 případech, do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů 536, jiné fyzické osobě než rodiče 598. Pro případ rozvodu svěřeno matce 26 276 dětí, otci 2 109, do společné, popř. střídavé péče 807, jiné fyzické osobě než rodiče 103. V dalších rozhodnutích o výchově dítěte (změna výchovného prostředí) bylo svěřeno matce 1 037, otci 1 451, oběma rodičům 235, do společné, popř. střídavé péče obou rodičů 152, poručníkovi 59, jiné fyzické osobě než rodič 714. (44) Tato rozhodování soudů jsou diktována zvyklostmi, které se v západních zemích staly běžnými ve 20. století. R. A. Warshark, nazývá tento zvyk „kultem mateřství“, který je zaměřen na dvou předpokladech. 1. žena je brána od přírody jako lepší rodič než muž, 2. matka je pro dítě důležitější než otec. Dnešní věda ani jeden tento předpoklad nepotvrdila. Ani ve schopnostech pečovat o malé děti není mezi dospělým mužem a ženou významný rozdíl. Proto by bylo vhodné, aby soudy přezkoumaly rodičovskou způsobilost bez ohledu na pohlaví rodičů a aby svými rozhodnutími napomáhaly společné péči o dítě. (24)

Před rozvodem manželství musí být v opatrovnickém řízení rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilým dětem, který je podle nové úpravy rodinného práva od roku 1998.

V některých případech se upravuje styk nezletilého s rodičem, jemuž nebyl svěřen do výchovy, někdy se neupravuje a rozsah styku se ponechává na dohodě rodičů. **(1)** V případě, že spolu i za trvání manželství rodiče nežijí, upravují se poměry k nezletilým dětem i za doby manželství. Jedná se o rozhodnutí, ve kterém bude nezletilé dítě svěřeno do péče, popřípadě bude-li stanovena střídavá nebo společná péče, jaká bude výše výživného na nezletilé dítě, popřípadě jak bude stanoven styk s dítětem rodiči, kterému nebyly svěřeny do výchovy. Rozhodnutí musí vydat vždy soud. Řízení může být zahájeno návrhem jednoho z rodičů nebo i bez něj. **(43)** Soud sleduje především zájmy dítěte s ohledem na jeho osobnost, vloh, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na schopnosti a životní poměry rodičů. **(12)** Soud svým rozhodnutím upraví práva a povinnosti k dítěti, určí komu bude dítě svěřeno do výchovy, výši výživného, kterým mají rodiče přispívat na výživu dítěte. **(7)** Jestliže styk, který určí soud, není dodržován, jinými slovy je-li mařen, soud má možnost uplatnit sankce proti tomu, kdo styk maří. Ve věci rozhoduje konkrétní příslušný soud, tedy konkrétní příslušný soudce. Na základě svých vlastních zjištění a na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo návrhu, kteréhokoliv z rodičů může soud zahájit nové opatrovnické řízení o výchově a nařídit změnu výchovného prostředí podle ustanovení § 27 odst. 2 zákona o rodině, jestliže je prokázáno, že bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem bylo opakovaně bezdůvodné. V praxi se však toto rozhodnutí oddaluje. **(1)** Samozřejmě vhodnějším řešením je, pokud se rodiče dokáží domluvit o těchto otázkách a soud rozsudkem jejich dohodu schválí, jestliže je v souladu se zákonem a se zájmy dítěte. **(43)** Optimální formou styku po rozvodu, na kterém se rodiče dohodli je volné pokračování rodinného vztahu. Oba rodiče i po rozpadu manželství uznávají, že jejich rodičovská role pokračuje. Časový rozsah a forma také záleží na dohodě rodičů, podle okolností, které všichni zúčastnění zváží. Po dohodě se tyto podmínky mohou měnit. **(22)**

Další výhodnou formou pro dítě je převažující péče jednoho z rodičů kombinovaná s opakujícím se delším pobytem dítěte u druhého z rozvedených manželů. Může se jednat o dohodu mezi rodiči, že se otec vzdá některých návštěv jednou za čtrnáct dní, ve prospěch delší doby strávené vcelku, kterou s dítětem může nerušeně

trávit. **(19)** Až na poslední místo z psychologického hlediska se řadí styk dítěte s rodičem podle přesně stanovených pravidel a časového rozvrhu, který všichni přesně dodržují. **(23)**

1.9.1. Druhy úpravy poměrů určené soudem

1. Výhradní péče – Výhradní péče matky popřípadě otce byla donedávna jedinou možností úpravy styku nezletilých dětí po rozvodu. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla další alternativy, střídavou respektive společnou péči. Z 90% jsou dnes děti svěřovány do péče matek, ostatní do péče otců nebo jiných příbuzných. V tomhle druhu výchovy jsou otcové diskriminováni. Ať je dítě svěřeno do výhradní péče matky nebo otce, vždy je postiženo nejzávažnějším důsledkem rozvodu, a to ztrátou plnohodnotného vztahu s druhým z rodičů. Jedná se v každém případě o omezení kontaktu s otcem či matkou. **(5)** Výhradní péče znamená, že právní a fyzická výchova je svěřena jen jednomu rodiči, který má výhradní právo o všem rozhodovat. Právo druhého rodiče je jen navštěvovat dítě v určitou dobu a platit výživné. **(8)**

2. Standardní úprava styku – což znamená vymezení společného času dítěte a otce obvykle na jeden víkend za čtrnáct dní. Tento krátký čas neposkytne prostor pro plnění rodičovské a výchovné funkce. I ze spořádaného otce se stává občasný společník pro zábavu. Děti nemají prospěch z jeho výchovného působení a obě strany popisují ochlazování a slábnutí intenzity vztahu. Otcové přestávají být součástí života dítěte a jsou pouhými návštěvníky. Děti jsou tak připraveny o své právo být vychovávány oběma rodiči. Pro děti je velmi dlouhá doba na otce čekat čtrnáct dnů. K jiné, širší úpravě styku otce s dítětem, dochází jen velmi zřídka. Většinou z iniciativy rodičů a jejich vzájemné dohody. Odborníci činní v procesu úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu, nemají vůli k jiným (alternativním) úpravám poměru. **(5)**

3. Střídavá péče – je jedním z přínosů novely zákona o rodině o nových přístupech řešení péče o nezletilé dítě po rozvodu. Jedná se o variantu v mnohém ideální. Žádný z rodičů se nemůže cítit ošizen a dítěti je ponechána možnost nejen víkendového a prázdninového, ale i každodenního kontaktu s rodiči. Rodiče se ve „svém pečovatelském čase“ mohou plně věnovat dítěti. Naopak druhý rodič si odpočine

a načerpá novou energii a dítěti se mohou věnovat oba s plným nasazením. **(31)** V zákoně je řečeno o střídací péči: Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o to zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídací výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. **(38)** Základním předpokladem střídací péče u dětí školního věku je zachování docházky do stejné školy a možnost realizovat mimoškolní aktivity. **(12)** V zákoně se neřeší délka střídací výchovy, ale obvykle se jedná o čtrnáct dnů či měsíc. Střídací péče není jistě vhodná v každé situaci a pro každého rodiče. **(31)** Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se obdobích. **(7)** Jsou rodiče, kteří nemají předpoklady pro výchovu dítěte a jejich péče není pro dítě prospěšná. Nebo manželé, u kterých je konflikt na tolik hluboký, že dohoda není možná. Rodiče v tomto stylu výchovy musejí mít schopnost spolupracovat, hledat kompromisní řešení, musejí mít vysokou míru flexibility a respektovat důležitost druhého rodiče pro dítě. Soud vymezí práva a povinnosti obou rodičů v jejich střídajícím se časovém období. **(5)**

4. Společná péče – je řešením situace, kdy rodiče i po rozvodu zůstávají spolu v určité formě společenského soužití. Těmito formami jsou například společné bydlení, společné hrazení částí svých potřeb a zejména společné pečování o dítě. **(5)** V této úpravě nelze stanovit konkrétní výši výživného. Rodiče se musí dohodnout, kdo a jakým způsobem bude hradit materiální potřeby a zajištění školních a mimoškolních aktivit, vzdělání a volného času. **(12)** Rodiče se dále musí dělit o zajištění materiálního zázemí, jako i vaření, úklid, péče o prádlo, lékařská péče atd. **(7)** V tomto případě jsou práva a povinnosti zachovány oběma rodičům. V mnoha zemích tento model funguje již dlouhou dobu. **(20)**

Na společné nebo střídací výchově musejí být rodiče dohodnuti, soud tedy schvaluje dohodu rodičů, ale nerozhoduje o tom. **(12)**

Nevýhody střídací a společné péče

Časté střídání životního prostředí není pro děti a jejich vzájemný vztah k rodičům zvláště výhodné. Děti potřebují „domov“ se vším všudy, kam budou patřit a mít jistotu se kam vrátit. **(20)** Některé výzkumy však upozorňují na významnější pozitiva než negativa společné a střídací péče. **(5)**

1.10. Role matky

Role matky se utváří již v těhotenství a vychází z biologického předpokladu. Mateřský pud naplno propukne po narození dítěte. Biologická matka své dítě kojí ještě nějaký čas po narození a z toho vznikají domněnky, že jen a pouze žena dokáže dát dítěti dostatek lásky, něhy a starostlivosti. **(41)** Z psychologického hlediska jsou pro vytvoření vztahu mezi matkou a dítětem velmi důležité první tři roky života dítěte. **(15)** Tento vztah má neobyčejný význam, zejména z důvodu, že dítě dostává šanci poznat lidskost, nejvyšší formu lásky. Zpřetrhané nebo uvolněné vazby matky, dítě vnímá jako trauma. **(37)**

V dnešní době se především mění mateřská role ženy, její postavení v rodině a v péči o rodinu a domácnost. Stále více je posilována role ženy v zaměstnání a její společenská angažovanost. To se promítá v její mateřské a rodinné roli. Hlavním pilířem rodiny tedy už není jen žena, ale partnerský vztah a možnost seberealizace jak ženy tak muže. **(56)**

Žena má větší předpoklady vytvořit si blízký a intimní vztah se svými dětmi prostřednictvím každodenních pečovatelských aktivit. Tyto aktivity jsou v praxi vykonávány právě ženou, která tím získává určité znalosti a dovednosti a postupně se v rodině stává „expertem“ na záležitosti týkající se dětí. Matka je neustále k dispozici pro případ nečekané dětské potřeby. Velmi důležitou je neviditelná mentální práce matky, která v každém momentě vnímá své děti jako potenciálně vyžadující její péči a ochranu a organizuje svůj život podle tohoto pohledu, toto myšlení se označuje termínem „mateřské myšlení“. (maternal thinking). **(6)**

Vliv matky na dítě v utváření důležitých struktur dítěte (např. tělesně-emoční vztah matky k dítěti po porodu zakládá stavební kámen pro jeho příští důvěru a spolehlivost ve vztazích k lidem; matka je v tuto chvíli nenahraditelná). Dítě na svou matku reaguje již během těhotenství, vnímá její emoční i tělesné stavy. Později se prostřednictvím matky seznamuje se světem i se sebou samým. **(6)**

Matka dítěte je (až na výjimky) nepostradatelná v biologických potřebách dítěte, jako je těhotenství nebo kojení. Ženy mají oproti mužům výhodu, že byly na roli vychovatelky systematicky připravována v průběhu vlastní socializace. **(6)**

1.11. Otcovská role

Význam otce v rodině se pozvolně měnil v souvislosti se společenským vývojem. Role otce stejně jako každá sociální role je definována a formována mnoha společenskými a kulturními faktory. Tyto faktory ovlivňují a proměňují statut otců ve společnosti v interakci s jejich právy a povinnostmi. Postoj společnosti k otcovství se historicky měnil velmi pomalu až k opravdu radikální změně došlo v průběhu v posledních dvou století. (5)

V současné společnosti jsou děti stále více vychovávány pouze matkami, zatímco role otce postupně ztrácí na významu. Podle výzkumů je zjištěno, že otec má v rodině nezastupitelné místo a jeho přínos pro zdravý vývoj dítěte je neoddiskutovatelný a to nejen u dětí starších, ale i v jejich raných letech. (18)

V antickém Římě byla role otců specifická téměř absolutní mocí, kterou uplatňovali nad svými dětmi, mohli je prodat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. Pokud došlo v této době k rozvodu, přešla péče o dítě automaticky na otce. (5)

I v pozdější době měl otec větší zodpovědnost za dítě než matka a ve většině případech rozvodů bylo dítě svěřováno otcovi. V průběhu 19. století přicházejí první známky změn. Důsledkem ekonomického rozvoje došlo k rozdělení pracovního a domácího prostředí. Muži, živitelé rodin, pracovali, a tím opouštěli domov. Zodpovědnost za děti v těchto případech přecházela na matky. Soudy také začaly omezovat téměř výhradní právo otce na svěřování dítěte po rozvodu. (18)

Otcové si udržovali v rodinách svůj formální statut hlavy rodiny. Ale role vychovatelů dětí připadla na matku. Otec do výchovy zasahoval, pouze když selhala autorita matky. V této době také stoupala tendence dokazovat si své mužství mimo domov. Muži se méně věnovali domovu a rodičovství a byly pro ně důležitější osobní ambice a úspěch. Otcovství se tímto stalo méně důležitou sociální rolí. Tradiční pojetí otcovství zahrnovalo čtyři hlavní role. Otec byl brán jako nenahraditelný ochránce a pečovatel, vychovával a předával svým dětem morální zásady, byl hlavou rodiny a jejím živitelem. V posledních dvou stoletích tyto role ztratily na důležitosti. Pravděpodobně

v této souvislosti se svěřování dětí do péče matky rozšiřovalo i na starší kategorie dětí. (5)

Na počátku 20. století se matkám děti jakéhokoliv věku svěřovaly do trvalé péče. Dřívější preference otců byla nahrazena téměř bezvýhradnou preferencí matek. Tento postoj společnosti byl upevněn psychoanalytickou teorií, která klade důraz na přínos matky k psychické pohodě dítěte. Usuzovalo se, že vztah mezi matkou a dítětem je výjimečný. Daleko intimnější a důležitější než vztah, které má dítě s otcem a jediné matka dokáže správně reagovat na potřeby dítěte. Takto vznikl tzv. kult mateřství. V době 21. století si muži začínají důležitost své role uvědomovat – jsou aktivnější a více se angažují ve výchově a péči o dítě. Také se mezi muži rozmohla otcovská dovolená, která je dnes považována za plnohodnotnou alternativu mateřské dovolené. V rozvodovém řízení soudci přece jen častěji zvažují i možnost svěřování dítěte do péče otce. V dnešní době jsou otcové spíše partnery svého dítěte, jsou i citově angažovanější a jsou součástí života dítěte, ne jen vnější autoritou. (18)

Přesto převládá kult mateřství ve veřejném mínění i v soudní praxi. V některých případech děti, které jsou svěřeny do péče matky, je omezován přístup k otci. (5)

1.12. Popouzení proti jednomu z rodičů

Popouzení je definováno jako ovlivňování jakýmkoliv způsobem s přímým nebo nepřímým úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče v očích dítěte. Popouzení může mít také různou intenzitu a způsob. Dítě může být popouzeno jedním rodičem proti druhému, někdy se do popouzení zapojí i další členové rodiny, nebo proti oběma rodičům vzájemně. (50) Mezi motivy patří například zloba nebo strach, snaha se pomstít, ale i mnoho jiných. Jedná se o dlouhodobou záměrnou činnost v neprospěch bývalého partnera. Matky se snaží otce očernit, pomlouvají ho, ponižují ho, vyzdvihují jeho špatné vlastnosti a nepřipouští dobré, shazují otce, ironizují ho a zesměšňují. Děti jsou v nízkém věku velmi sugestibilní a na matce závislé a přijímají nepravdivou nebo zkreslenou představu o svém otci. (5) Když však děti dorostou do věku zvýšené kritičnosti, začne srovnávat slova a činy svých rodičů a zjistí, co bylo v jednání rodičů

pravdivé a co falešné. A popouzení se obrátí proti rodiči, který popouzel. (21)
Odborníci jako prevenci doporučují zachování pozitivního obrazu druhého rodiče. (5)

1.13. Bránění ve styku

Rodiče, kterým je určeno dítě do výchovy se snaží omezit nebo úplně znemožnit styk dítěte s druhým rodičem. Tento jev souvisí s popouzením, se kterým se doplňuje. Důvody k tomuto jednání mohou být snaha mít dítě pouze pro sebe, vymazat druhého rodiče ze života dítěte a vyhnout se tím vzpomínkám na nevydařené manželství, touha potrestat bývalého partnera, zloba a neochota připustit důležitost otce (matky) pro dítě, nebo i opravdové obavy o bezpečnost dítěte. Způsobů, které k přerušení kontaktu vede je mnoho. Může se jednat o znepríjemňování předání dítěte, čímž naruší celý průběh návštěvy. Někdy dítěti naplánují pravidelnou činnost, aby dítě samo nechtělo jít na schůzku, nebo předstírají nemoc dítěte, jiné matky prostě dítě nevydají. Důsledkem je oslabení až úplná ztráta vztahu dítěte s druhým rodičem a s tím spojené již zmiňované následky. (5) Mnoho rodičů takto postižených v České republice si stěžuje na nečinnost českých soudů a žaluje stát u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Přitom je několik možností, jak tuto situaci alespoň částečně ovlivnit. Rodič, který zabraňuje styku svého dítěte s druhým rodičem, může být téměř okamžitě postižen výchovným opatřením, tj. uložením napomenutí pro narušování řádné výchovy dítěte a stanovení dohledu nad ním. Toto napomenutí může učinit soud, ale i pracovník sociálně-právní ochrany dětí. Napomenutí, jestliže je vysloveno včas, může nezodpovědného rodiče usměrnit. Dalším prostředkem je pokuta rodiče a na posledním místě změna výchovného prostředí. Všechna tato rozhodnutí jsou však velmi zdlouhavá a pro dítě nevhodná. (32)

1.14. Syndrom zavrženého rodiče

1.14.1. Definice

Tento patologický stav po rozvodu manželství definoval jako první v 80. letech americký profesor dětské psychiatrie R.A. Gardner. Povšiml si a popsal charakteristiky tohoto jevu a jeho důsledky. **(2)** Nazval jej Syndrom zavrženého rodiče (Parental Alienation Syndrome). Pro dostatečné vystihnoutí této poruchy definoval pojmy zavrhuující rodič, zavržený či zavrhovaný rodič a odcizené dítě. **(1)**

Jedná se o psychickou poruchu a rozumí se jím proces, ve kterém je dítěti vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné a přehnané, vůči rodiči, se kterým dítě nežije. Vznik je iniciován popouzejícím rodičem, který manipuluje s dítětem ve snaze zničit jeho lásku k druhému rodiči, a tohoto rodiče ze života dítěte vypudit. Dítě si postupem času začne vytvářet vlastní negativní postoje a nakonec rodiče zavrhne. Popouzející rodič nemusí později ani své postoje posilovat. Termín syndrom zavrženého rodiče se však používá jen v případech, že rodič nezadal důvod k tomu, co by u dítěte mohlo vyvolat oprávněnou nenávist. **(5)**

1.14.2. Techniky programování dítěte

Boj o ovlivnění psychiky dítěte se může dít skrytým i otevřeným programováním dítěte proti druhému rodiči, omezením přístupu k dítěti a vyšachováním druhého rodiče ze scény. Programující rodič informuje své okolí o zkresleném pojetí situace. Ani on sám si někdy neuvědomuje pravdu, protože by vyzněla sobecky a bezohledně, proto ji skrývá i sám před sebou. Programující rodič opakuje své nepravdivé myšlenky tak dlouho, než si je dítě vštípí do paměti. Jsou zveličovány negativní vlastnosti zavrhovaného rodiče a jeho klady opomíjeny, navíc je vše vytrháváno z kontextu. Programátor tvrdí, že se druhý rodič úplně změnil a povzbuzuje dítě, aby ho zneužívalo, např. finančně. Lživě a účelově přepisuje rodinnou historii v neprospěch druhého rodiče. Používá nejen skryté urážky, ale i otevřeně druhého rodiče před dítětem odsuzuje. Namísto pojmenování máma, táta, používá oslovení „von“, „vona“ nebo používá příjmení. **(1)**

Programující rodič brání návštěvám zavrhovaného rodiče často tím způsobem, že dítě před určeným stykem „onemocní“. Je-li potřeba dítě pohlídat, je dána přednost cizím lidem před nabízejícím se rodičem. Při plánování návštěv programující rodič dává přednost pravidelnému programu dítěte a na schůzku s rodičem už nezbývá čas. V případě, je-li styk upraven soudně, je rodič tvrdý a pružnou domluvu odmítá. Jestliže druhý rodič přijde o minutu déle, už mu dítě nevydá a ani o minutu dříve. Samozřejmostí je, že nelze nahradit promeškané návštěvy. **(1)**

Snaží-li se zavržený rodič volat domů dítěti, vzkazy nejsou přijímány, nebo se programující rodič vymlouvá, aby hovor s dítětem znemožnil. Chce-li mluvit zavržený rodič s programujícím, tak instruuje dítě, aby ho zapřelo. Tím dítě učí podvádět a chovat se nemorálně a dělá si z něj také komplice. Děti jsou vedeny k názoru, že si zavržený rodič nezaslouží, aby se s ním jednalo čestně a ohleduplně. Podle plnění instrukcí dostává dítě přísun lásky. **(1)**

Programující rodič také zatajuje školní výsledky dítěte, zakazuje škole dávat informace o dítěti, odmítá účast zavrženého rodiče na školních schůzkách, nechce se podělit o fotografie dítěte ze školy.... Dítě vydírá prohlášeními, že jestli na školní akce, kam jsou pozváni oba, půjde i druhý rodič, on zůstane doma. Dítěti tímto dává impuls, aby pochopilo, že zavrhovaný rodič je škodlivá, nepřátelská osoba, která svou přítomností způsobí něco hrozného.

Pokusy kontaktovat dítě, projevovat lásku a zájem jsou označovány za „otravování“ takovým způsobem, že to tak začne chápat i dítě. **(1)**

Programující rodič navštěvuje s dítětem lékaře a poukazuje opakovaně na problémy dítěte, které vznikají údajně po soudně stanovených návštěvách druhého rodiče. Mezi nejčastější stížnosti patří nachlazení, nemoc, pomočování, křičení ze spaní, agresivita, smutek... takovýto rodič hledá terapeuta, který je ochoten ho podpořit v jeho kampani proti zavrženému rodiči. **(1)**

Tyto pokusy pošpinit druhého rodiče před dítětem jsou vědomé a úmyslné. Rodiči je jasné, co dělá. Existují však i způsoby programování, které si rodič zcela neuvědomuje:

Programující rodič trvá na tom, aby rodič vyzvedával dítě na místě vzdáleném od domu, aby místo zvonku používal klakson, tímto se dítěti vštěpuje, že jde o nežádoucí osobu. Dále také může zneužívat pocit viny dítěte při stanovené návštěvě druhého rodiče. Nebo se brání psychologickým obranným mechanismem projekce, příkladem může být falešné obvinění druhého rodiče z týrání. Většina křivých obvinění jsou však vědomá a mají za cíl dosáhnout zákazu styku dítěte s nepohodlným rodičem. Programující rodič posiluje nezdravou závislost místo zdravé samostatnosti. Čím je dítě závislejší, tím více cítí nenávist k druhému rodiči. **(1)**

1.14.3. Motivy manipulujícího rodiče

Motivy programujících rodičů může být vztek, zlost, snaha překovat trvajících pocit lásky k bývalému partnerovi a panický strach ze ztráty dítěte, které zůstalo jedinou náplní života rodiče(často ženy), touha dítě plně vlastnit. Dítě se snaží zavděčit rodiči, u kterého je v péči a na kterém je závislé. **(5)**

1.14.4. Důsledky na dítě

Důsledky syndromu zavrženého rodiče u dětí jsou, že dítě ztrácí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí a co mu mohl nabídnout, což znamená výchovné, vzdělávací působení, podporu a praktickou pomoc v různých životních fázích či situacích, zabrzdí se a zdeformuje emocionální a psychosociální vývoj. **(50), (5)**

1.14.5. Typy syndromu zavrženého rodiče

Existují tři stupně syndromu: mírný, středně těžký a těžký. Jsou rozdílné intenzitou, jakou programující rodič „vymývá mozek“ dítěte. Stupeň syndromu je závislý na osobnosti rodiče. U těžkého typu se jedná o psychicky velmi narušenou osobnost rodiče, počínajícího si fanaticky. Při lehké formě se může jednat o zdravou osobnost rodiče se schopností rozumně hodnotit realitu. **(5)**

1.14.6. Postup při vzniku

V právních postupech je nutné jednat co nejdříve poté, co se diagnostikuje SZR. Nejúčinnější terapeutickou možností je omezení vlivu programujícího rodiče na dítě, které může určit pouze soud. Výchova ve většině případů zůstává u programujícího rodiče a soud určí terapeuta, který řídí zpočátku styk s dítětem, obnovuje se vztah dítěte se zavrženým rodičem. Až na posledním místě je změna výchovy určená soudem a soud zároveň nařídí styk dítěte s programujícím rodičem pod dohledem terapeuta. Změna výchovy jsou velmi zdlouhavé a pro dítě nevhodné. **(1)**

1.15. Doplněná rodina

Situace v rodině se částečně mění, když rodič naváže nový vztah a příchodem nevlastního rodiče. Tyto vztahy nebývají ničím výjimečným a v dnešní době jsou stále častější. V těchto „rekonstruovaných rodinách“ jsou nevlastní rodiče jen nedostatečnou náhradou za nepřítomné rodiče vlastní, jsou méně stabilní a také je u nich méně pravděpodobné, že budou dítěti věnovat dostatečnou pozornost, když založí novou rodinu. Nevlastní děti jsou také více ohroženy zneužíváním, než děti vlastní. **(10)** Výzkumy však prokázaly, že děti všeobecně lépe prospívají v opakovaném manželství, než když žijí po rozvodu jen s jedním rodičem. Platí to však jen u dívek, chlapci v pubertě se na opakované manželství své matky adaptují obtížně. **(28)**

Takováto rekonstruovaná rodina se skládá z jádra, obvykle je to matka, která pečuje o vlastní dítě a z dalšího dospělého, otce, který může mít také své vlastní děti, o které nepečuje, ale navštěvuje je. K osobám, které tedy ovlivňují rekonstruovanou rodinu, patří i bývalí partneři, rodiče dětí. Hlavním problémem v rekonstruované rodině je otázka, kdo je s kým loajální. Ženy se neubrání srovnání, jak se partner chová k dětem vlastním a nevlastním. **(24)**

Druhá manželství mohou být stejně šťastná jako manželství první, ale vlivem nevlastních dětí je rodina méně spokojená se svým rodinným životem a častěji se i rozvádějí. Dále tyto rodiny posílají dříve dospívající děti ven z domova než rodiny

s dětmi pokrevními. Nevlastní děti jsou tedy destabilizujícím prvkem druhého manželství a jsou hlavním činitelem ve vyšší rozvodovosti. **(21)**

Obecně lze říci, že nového partnera matky lépe přijímají mladší děti než starší a lépe dívky než chlapci. Dívky totiž i za stejných podmínek se zpravidla lépe přizpůsobují situacím, v mladším věku lze snáze měnit postoje dětí, protože ještě nejsou „utvrzeny“ delší životní zkušeností. **(21)**

Nejsložitější situace je asi ve středním školním věku, tj. u chlapců od 9 do 13 let. A to hlavně v případě, když chlapec žil s matkou sám a nového partnera vidí jako nevíтанou konkurenci. Nejvýznamnější okolnosti, které hrají roli v přijetí nového partnera dítětem, jsou hlavně věk dítěte a jeho pohlaví, spokojenost matky v novém partnerském vztahu. Dalšími faktory jsou osobnost matky a její vztah k dítěti, osobnost nového partnera. Důležitou roli také hraje doba od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny. A nakonec druhý vlastní rodič a jak se ke svému nástupci staví. Tyto faktory se mohou různě kombinovat, jedná se tedy o velmi individuální přístup. **(19)**

K problémům dětí, které souvisí s přizpůsobením se novému nevlastnímu rodiči, se mohou připojit ještě další komplikace a napětí, pramenící ze sjednocení dětí ze dvou rodin v jedné nové rodině. Často k tomu dochází, aniž by děti dostaly čas se přizpůsobit změnám ve svém životě. Velkým problémem se může stát problém s bydlením, dítě musí být v pokoji pro něj s cizími dětmi. **(43)** Děti v rekonstruované rodině mohou mít dva biologické rodiče, dva nevlastní rodiče, pokrevní sourozence, nevlastní sourozence, napůl nevlastní sourozence, i osm prarodičů a několik sad vzdálenějších příbuzných. **(28)**

1.16. Právní ochrana dětí

Při ochraně dětí je Česká republika vázána Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte. Stát má také plnit závazky přijaté podpisem Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji.

1.16.1. Listina základních práv a svobod

dne 16. prosince 1992 Předsednictvo České národní rady vyhláší Listinu základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. **(17)**

Hlava druhá – LIDSKÁ PRÁVA A ZÁKLADNÍ SVOBODY

Oddíl první – **Základní lidská práva a svobody**

Článek 5 – Každý je způsobilý mít práva

Článek 6 – Právo na život

Článek 7 – Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí

Článek 8 – Osobní svoboda

Článek 9 – Nikdo nesmí být podroben nuceným pracem nebo službám

Článek 10 – Zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochrana jména

Článek 11 – Právo vlastnit majetek

Článek 12 – Obydlí je nedotknutelné

Článek 13 – Listovní tajemství

Článek 14 – Svoboda pohybu a pobytu

Článek 15 – Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

Článek 16 – Svoboda projevu náboženství nebo víry **(36), (17)**

1.16.2. Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je právním dokumentem, který formou mezinárodní úmluvy o lidských právech stanoví povahu a rozsah práv dítěti kdekoli na světě. Jejím základním přesvědčením je, že dítě je lidská bytost, a proto mu náleží všechna lidská práva. **(4)**

Úmluva je v historii první obecně závaznou právní normou, která se týká práv dítěte. Její důležitost nespočívá jen v současnosti, ale i v budoucnosti, neboť otevírá možnosti ke zlepšování postavení dětí a jejich života všude ve světě. **(4)**

Byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku. Česká republika ji ratifikovala v lednu 1991 a je Úmluvou vázána od 1. ledna 1993. Většina závazků, které plynou z Úmluvy o právech dítěte, nevyžadují od státu pouze přijetí příslušných právních

norem, ale také jejich účinné zabezpečení a vytvoření podmínek pro její uvedení v život. (4)

Obsah Úmluvy tvoří preambule, která uvádí základní podmínky, východiska a směrnice pro jejich uplatňování, a 54 článků, které jsou rozděleny do tří částí.

Články 1-41 se zabývají souborem lidských práv dítěte, zahrnující práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní.

Články 42-45 týkající se Výboru pro práva dítěte OSN.

Články 46-54 stanovují podmínky, za nichž Úmluva vstupuje v platnost; týkají se ratifikace, přistoupení a vypovězení Úmluvy. (4)

Část 1 - Lidská práva dítěte – jednotlivé články hovoří:

Článek 1 – Definice dítěte

Článek 2 – Nediskriminace

Článek 3 – Přednostní zájem dítěte – všechny činnosti týkající se dítěte mají brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy.

Článek 4 – Výkon práv

Článek 5 – Rodičovské vedení a rozvoj dětských schopností – stát musí respektovat práva a odpovědnost rodičů i širší rodiny vést dítě způsobem, který je přiměřený jeho rozvíjejícím se schopnostem.

Článek 6 – Právo na život a rozvoj – Každé dítě má nezadatelné právo na život a stát zabezpečuje jeho přežití a rozvoj.

Článek 7 – Jméno a státní příslušnost – každé dítě má od narození právo na jméno. Má také právo získat státní občanství a podle možností též právo znát své rodiče a být v jejich péči.

Článek 8 – Zachování identity – Stát má ochránit a v případě nutnosti obnovit základní znaky identity dítěte; k ní patří jméno, státní občanství a rodinné svazky.

Článek 9 – Oddělení od rodičů – Dítě má právo žít s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy. Dítě má rovněž právo udržovat styk s oběma rodiči, je-li odděleno od jednoho z nich nebo od obou.

Článek 10 – Spojení rodiny- Děti a jejich rodiče mají právo opustit kteroukoliv zemi a vstoupit do své vlastní za účelem spojení rodiny nebo udržení vztahů dítěte s rodiči.

Článek 11 – Nezákonné přemístění a nevrácení – Stát má zabránit a sjednat nápravu při únosech nebo zadržování dětí v cizině jedním z rodičů nebo třetí osobou.

Článek 12 – Názor dětí – Dítě má právo osobně vyjadřovat své názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítěte dotýkají.

Článek 13 – Svoboda projevu – Dítě má právo vyjadřovat svá mínění a získávat i rozšiřovat informace a myšlenky bez ohledu na hranice.

Článek 14 – Svoboda myšlení, svědomí a náboženství – Stát má respektovat právo dítěte na myšlení, svědomí a náboženství za přiměřeného usměrňování ze strany rodičů.

Článek 15 – Svoboda sdružování – Děti mají právo stýkat se s jinými dětmi a zapojovat se do jejich sdružení nebo tato vytvářet.

Článek 16 – Ochrana soukromí – děti mají právo na ochranu před zasahováním do jejich soukromí, rodiny, domova i korespondence a na ochranu cti a pověsti.

Článek 17 – Přístup k vhodným informacím

Článek 18 – Rodičovská odpovědnost – Rodiče mají společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát je má v tom podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc.

Článek 19 – Ochrana před násilím a zanedbáváním – Stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc jeho obětem.

Článek 20 – Ochrana dětí bez rodiny – Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Přitom je třeba brát ohled na kulturní zázemí dítěte.

Článek 21- Osvojení

Článek 22 – Uprchlíkové děti

Článek 23 – Postižené děti

Článek 24 – Zdraví a zdravotnické služby

Článek 25 – Pravidelné hodnocení – Dítě, které bylo příslušnými orgány dáno do péče, na výchovu nebo na léčení, má právo na pravidelné hodnocení svého umístění.

Článek 26 – Sociální zabezpečení – Dítě má právo na výhody sociálního zabezpečení včetně výhody sociálního pojištění.

Článek 27 – Životní úroveň – Každé dítě má právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj. Základní zodpovědnost za zabezpečení takové úrovně nesou rodiče.

Článek 28 – Vzdělání – Dítě má právo na vzdělání a stát má povinnost zajišťovat základní vzdělání, podněcovat různé formy středoškolského vzdělání dostupného všem dětem a zpřístupňovat vysokoškolské vzdělání pro všechny podle jejich schopností.

Článek 29 – Cíle výchovy – Výchova má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte a jeho nadání, rozumových a fyzických schopností v co největší míře. Výchova má připravovat dítě na aktivní život dospělého ve svobodné společnosti a posilovat úctu k jeho rodičům, k vlastní kultuře a jazyku i k hodnotám kultur jiných.

Článek 30 – Děti menšin a domorodých obyvatel

Článek 31 - Volný čas, rekreace a kulturní činnost

Článek 32 – Dětská práce

Článek 33 – Zneužívání drog

Článek 34 – Sexuální zneužívání

Článek 35 – Prodej, obchodování a únos

Článek 36 – Jiné formy vykořisťování

Článek 37 – Mučení a zbavení svobody – Žádné dítě nesmí být podrobeno mučení, krutému zacházení anebo trestání a nesmí být nezákonně uvězněno nebo zbaveno svobody.

Článek 38 – Ozbrojené konflikty

Článek 39 – Zotavovací péče

Článek 40 – Justice pro mladistvé

Článek 41 – Respektování vyšších standardů **(34)**

1.16.3. Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji – přijata na Světové vrcholné schůzce o dětech Organizace spojených národů, New York, 30. září 1990. Konkrétní okruhy činností zaměřených na přežití dětí, jejich ochranu a rozvoj :

Úmluva o právech dítěte; Zdraví dítěte; Potraviny a výživa; Úloha žen, zdraví v mateřství a plánování rodiny; Úloha rodiny; Základní vzdělání a gramotnost; Děti žijící ve zvlášť obtížných podmínkách; Ochrana dětí v době ozbrojených konfliktů; Děti a životní prostředí; Zmírňování chudoby a oživení ekonomického růstu **(36)**

1.16.4. Další dokumenty Organizace spojených národů a Rady Evropy k právům dítěte

Organizace spojených národů

Všeobecná deklarace lidských práv - přijata 10. prosince 1948

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace – 116/1976 Sb.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech – 120/1976 Sb.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech – 120/1976 Sb.

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu chování – 143/1988 Sb.

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen – 62/1987

Rady Evropy

European Convention on the Adoption on Children (Evropská úmluva o adopci dětí) 1967.

European Convention on the Legal Status of Children born aout of Wedlock (Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství) 1975.

European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions Concerning Kustody of Children and on Restoration of Kustody of Children (Evropská úmluva o uznání a provádění rozhodnutí týkajících se péče o děti a jejího obnovení) Lucemburk 1980.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

European Convention on the Exercices of Children´s Rights (Evropská úmluva o výkonu práv dětí) Štrasburk 25. ledna 1996

Úmluva o kontaktech s dětmi – Štrasburk 15. května 2003 **(49), (36)**

1.16.5. Zákony České republiky

Péči o děti a ochranu rodiny upravuje celá řada předpisů a norem, zejména:

Zákon o rodině – 94/ 1963 Sb. **(54)** Zákon o sociálně právní ochraně dětí – 359/ 1999 Sb., novelizován 1.6. 2006

Trestní zákon – Hlavními paragrafy jsou: Zanedbání povinné výživy § 213

Ohrožování mravní výchovy mládeže § 217

Ublížení na zdraví § 221

Zákoník práce a další. **(15)**

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

Cíl práce:

Cílem této práce je uvědomit si současné problémy rozvodu, které se nejvíce dotýkají psychiky dítěte, jehož rodiče se rozvádějí, popřípadě se rozvedli. Pro tento předpoklad je důležité zjistit situaci dětí v rozvedených rodinách a jejich spokojenost s nastalou situací.

V souvislosti s formulací cíle jsem sestavila tři hypotézy:

Hypotézy:

V souvislosti s formulací cíle jsem sestavila tři hypotézy:

H1: Předpokládám, že dopad na psychiku dítěte je značný.

H2: Ekonomická a sociální situace dětí, které žijí v rodině po rozvodu, je nedobrá.

H3: Děti projevují značnou nespokojenost se situací, která nastala po rozvodu rodičů.

3. METODIKA

3. 1. *Použité metody a techniky sběru dat*

3.1.1. *Dotazník*

Dotazník je jednou z nejpoužívanějších metod, které slouží ke sběru informací.

Dotazník je v podstatě standardizovaným souborem otázek, které jsou předem připraveny na určitém formuláři. Formulace otázek může postupovat od obecnějších ke konkrétnějším či naopak. Vyskytovat se mohou otázky přímé i nepřímé. Varianty odpovědí mohou být otevřené, uzavřené nebo polootevřené. (51)

Jako první byl pro výzkum použit dotazník. (**viz příloha 1**) Dotazníky byl anonymní, obsahoval 24 otázek a byl určen pro studenty středních škol v Plzni. Dotazník se skládal z uzavřených otázek, kde si respondent vybral vhodnou odpověď, těchto otázek dotazník obsahoval devatenáct. Dále z otevřených otázek, kde sám respondent napsal svoji odpověď, těchto otázek bylo pět. Mezi otázkami byly identifikační otázky, filtrační otázky. Součástí bylo oslovení dotazovaných a vysvětlení smyslu zodpovězení otázek.

Dotazník jsem sestavila sama na základě cíle výzkumu. Střední školy byly vybrány náhodně, ale předem jsem se telefonicky či osobně informovala, zda by bylo možno ve škole provést výzkum. Bohužel se našla i škola, ve které není možno provádět jakýkoli výzkum. Výzkum pomocí dotazníku jsem proto provedla na Střední průmyslové škole dopravní a abych měla vyrovnaný vzorek mezi chlapci a děvčaty, také na Střední zdravotnické škole. V obou případech jsem se šla nejdříve osobně informovat, byla jsem odkázána na zástupce ředitele obou škol, kteří byli velice vstřícní a po vysvětlení mi přislíbili, že dotazníky předají po zvážení třídním učitelům. Ve školách bylo rozdáno 250 dotazníků, 222 se vrátilo vyplněno a 28 nevyplněno. Nevyplněné dotazníky byly vysvětleny absencí žáků v den, kdy se výzkum prováděl.

Úkolem dotazníku bylo:

- Zjistit rozvodovost ve společnosti a vygenerovat respondenty, kteří zažili rozvod rodičů.
- Z pohledu těchto „dětí“, zjišťovat jejich spokojenost se situací, která nastala po rozvodu, jak byli informováni rodiči a zda tento přístup byl dostačující.
- Další získanou informací byla budoucnost „dětí“, zda se budou obávat rozvodu i ve svém vztahu.

3.1.2. Sekundární analýza dokumentů

Jedná se o klasickou metodu, je to analýza jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem daného výzkumu. Do dokumentů řadíme např.: úřední dokumenty, které vznikly se záměrem shromáždit určitý soubor údajů (statistiky, úřední výkazy, soudní akta) , novinové články, osobní deníky, plakáty, letáky, osobní korespondenci atd.(55) , (14)

Sekundární analýza dat – tato data byla získávána pomocí dokumentace, kterou si vede Odbor sociálně právní ochrany dětí na Městském úřadě Plzeň 2 – Slovany. K této spolupráci bylo přistoupeno na základě praxe. Dokumentace byla vybírána náhodným výběrem, jediným kritériem byl rozvod rodičů.

3.2 Charakteristika souboru

Základní soubor tvoří studenti středních škol v Plzni. Nebyla určena přesná věková hranice, protože se již předpokládá, že jsou studenti střední školy na dotazník schopni plnohodnotně odpovědět. Věková hranice se pohybovala v rozmezí 16 – 22 let. Pro výzkum byl použit vzorek studentů, kteří prožili rozvod rodičů. Tento vzorek činil 52 studentů. 5 studentů uvedlo, že jejich rodiče neuzavřeli sňatek a žijí jen s jedním z rodičů.

3.3 Způsob zpracování dat

Data získaná dotazníkem jsem zpracovala pomocí absolutních a relativních četností. Relativní četnost je absolutní četnost vyjádřená v procentech vzhledem k celkovému počtu respondentů. Data byla vyjádřena v tabulární a grafické podobě. Pomocí sekundárních dat byly vytvořeny jednotlivé kasuistiky.

3.4 Časový harmonogram

- Květen 2006 – sběr sekundárních dat
- Červenec – srpen 2006 – studium odborné literatury, sběr sekundárních dat
- Září 2006 – 1. stádium rozdávání dotazníků respondentům – Střední průmyslová škola dopravní
- Říjen 2006 – sběr dotazníků – Střední průmyslová škola dopravní
- Únor 2007 – 2. stádium rozdávání dotazníků respondentům – Střední zdravotnická škola
- Březen 2007 – sběr dotazníků – Střední zdravotnická škola
- Sběr sekundárních dat

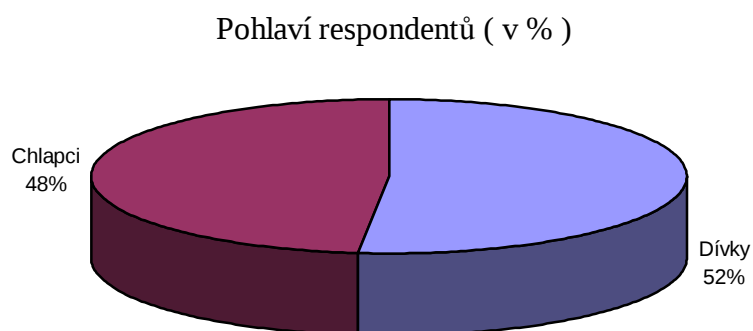
4. VÝSLEDKY

4.1. Výsledky dotazníkového šetření

Výsledky dotazníků jsou uvedeny v následujícím textu, který je rozčleněn podle sledovaných otázek. Úkolem dotazníků bylo vygenerovat děti, které zažily rozvod svých rodičů od ostatních respondentů a zároveň zjistit jejich názor na situaci po rozvodu rodičů.

Výsledky výzkumu jsou znázorněny v grafické podobě s procentním znázorněním výsledků. K některému grafu je příslušná tabulka, ve které jsou znázorněny hodnoty v absolutních číslech. Tento způsob byl vybrán pro lepší názornost a přehlednost dat. V kapitole Diskuse je bližší a konkrétnější vysvětlení výsledků hypotéz, jejich potvrzení či vyvrácení.

Graf 1:

Zdroj: Vlastní výzkum

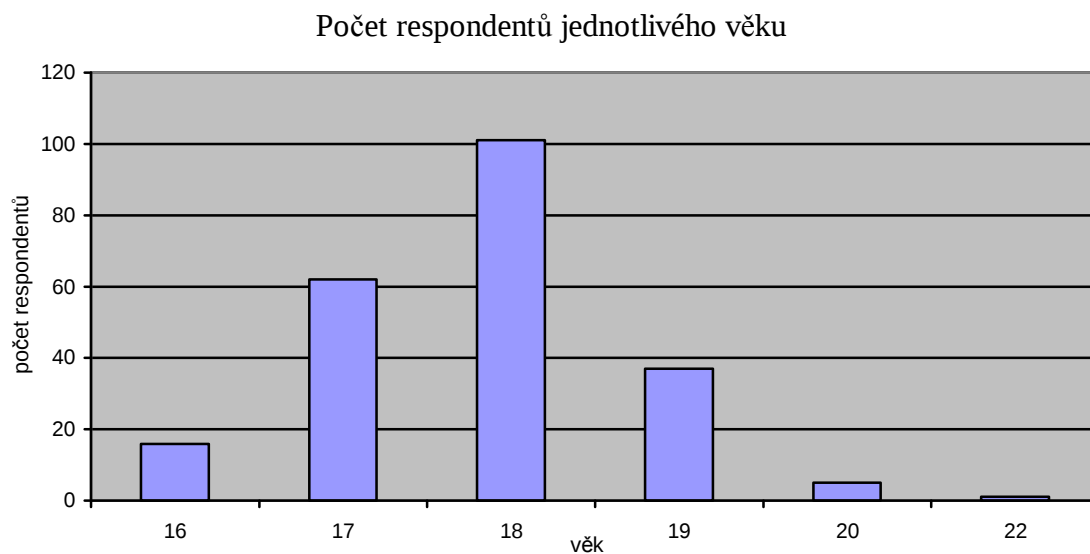
Celkem bylo osloveno 250 respondentů, návratnost činila 222 vyplněných dotazníků. Z tohoto celkového počtu 115 dívek a 107 chlapců. V procentním zastoupení tvoří dívky 52 % a chlapci 48 %.

Tabulka 1: Věk respondentů (v absolutních číslech)

	Dívky	Chlapci	Celkem
počet	115	107	222

Zdroj: vlastní výzkum

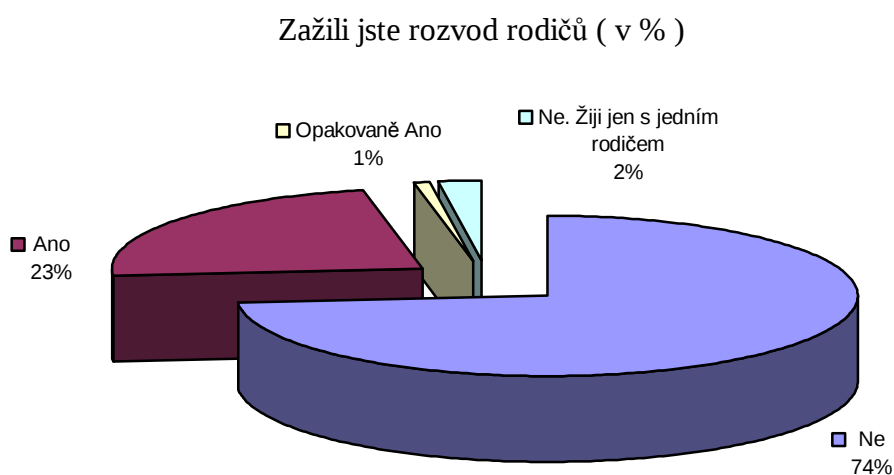
Graf 2:

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 2 je uveden věk dotazovaných respondentů. V grafickém znázornění je porovnáno zastoupení respondentů určitého věku. Nejvíce bylo zastoupeno studentů ve věku 18 let a to 101, což činí 45,5 %. Studentů ve věku 17 let bylo zastoupeno 62 (28 %). Dále respondenti ve věku 19 let a to 37 (17 %), 16 let v zastoupení 16 (7 %). Dále 20 let 5 (2 %) respondentů a 22 let pouze 1 respondent (0,5%).

Graf 3:

Zdroj: Vlastní výzkum

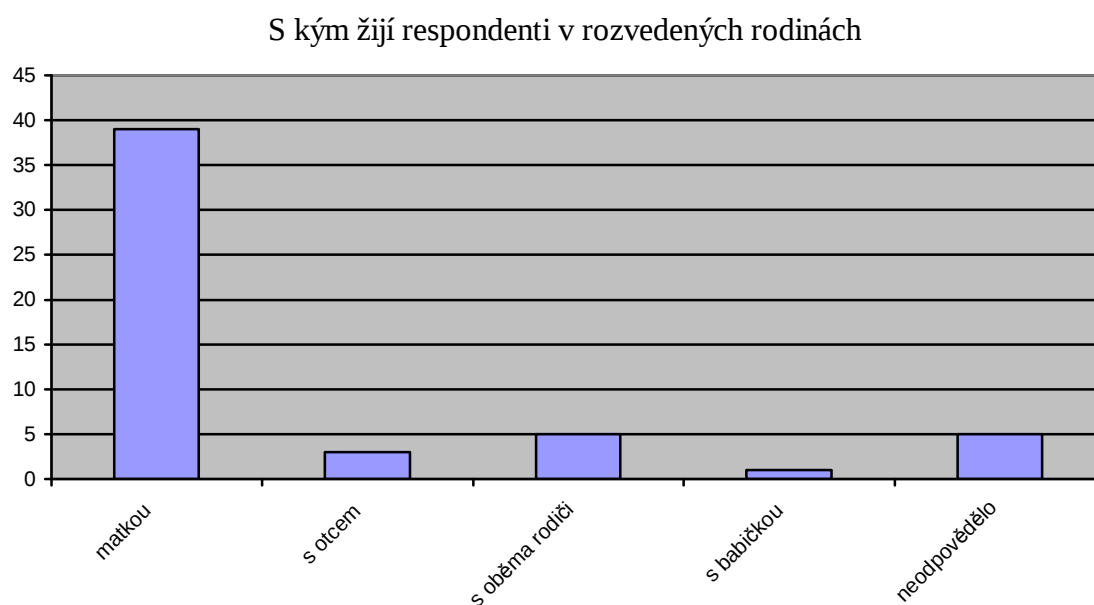
Tento graf vygeneroval respondenty, pro které byly určeny další otázky. Studentů, kteří nezažili rozvod svých rodičů bylo 74 %. Rozvod zažilo 23% respondentů tj. 52, z toho 2 respondenti opakovaně 2 krát. 5 respondentů rozvod rodičů nezažilo, žije však jen s jedním z rodičů.

Tabulka 2: Zažili jste rozvod rodičů (v absolutních číslech)

	Ne	Ano	Opakovaně	Ne. Žiji jen s jedním rodičem
počet	165	52	2	5

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 4:

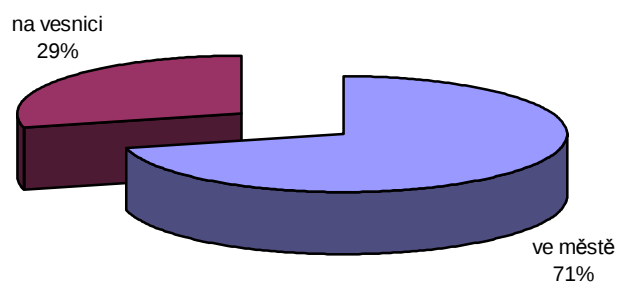

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 4 znázorňuje, s kým žijí respondenti po rozvodu svých rodičů. Nejvíce respondentů (39) odpovědělo, že žije s matkou, což činí v relativních číslech 74 %. S oběma rodiči ve společné domácnosti žijí 5 studenti (10 %). S otcem žijí 3 (6 %), s babičkou 1 respondent (2 %). 4 respondenti (8 %) na otázku neodpověděli.

Graf 5:

Kde žijí děti, které zažily rozvod rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

71 % respondentů bydlí ve městě a 29 % respondentů žije na vesnici.

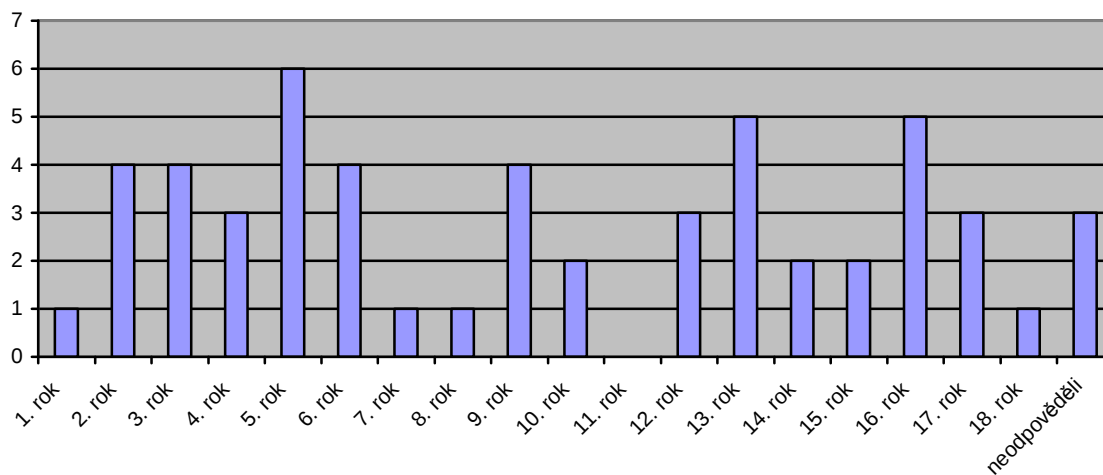
Tabulka 3: Kde žijí respondenti (v absolutních číslech)

	ve městě	na vesnici
počet	37	15

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 6:

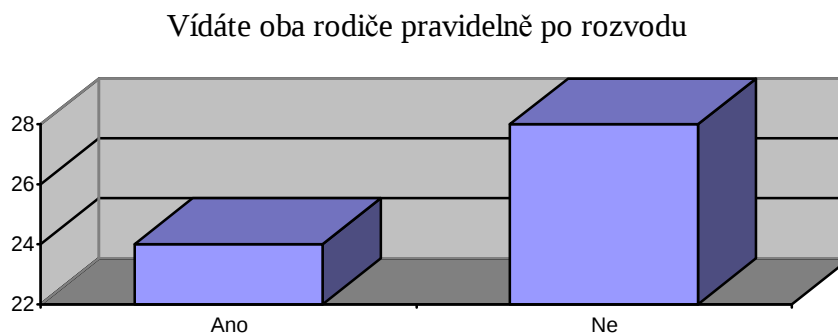
V kolika letech zažili respondenti rozvod svých rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastěji udávaný věk respondentů, kdy proběhl rozvod rodičů je 5 let, tento věk uvedlo 6 studentů. Ve 13 a 16 letech zažilo rozvod shodně po 5 respondentech. Ve 2, 3, 6, 9, letech jich bylo po 4. Shodně respondentů bylo také ve věku 4, 12, 17 let, a to 3. Po 2 respondentech zažilo rozvod v 10, 14, a 15 letech. V 1., 7., 8., a 18. roce života byl rozvod zažit u jednotlivce. 3 respondenti neodpověděli, již si nevzpomínají. Celkový počet odpovědí je tentokrát 54, protože 2 respondenti uvedli, že zažili rozvod opakovaně 2 krát, a to ve věku 1 rok a 4 roky a u druhého respondenta ve věku 2 roky a 16 let.

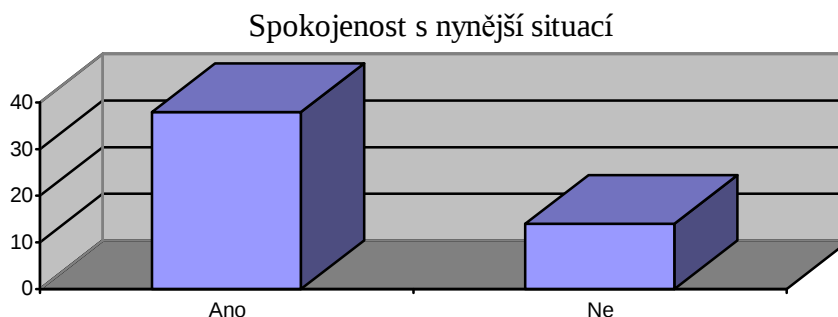
Graf 7:

Zdroj: Vlastní výzkum

28 respondentů (54 %) odpovědělo, že se pravidelně nevidí po rozvodu rodičů s oběma rodiči. 24 (46 %) respondentů odpovědělo, že se vidí pravidelně s oběma rodiči.

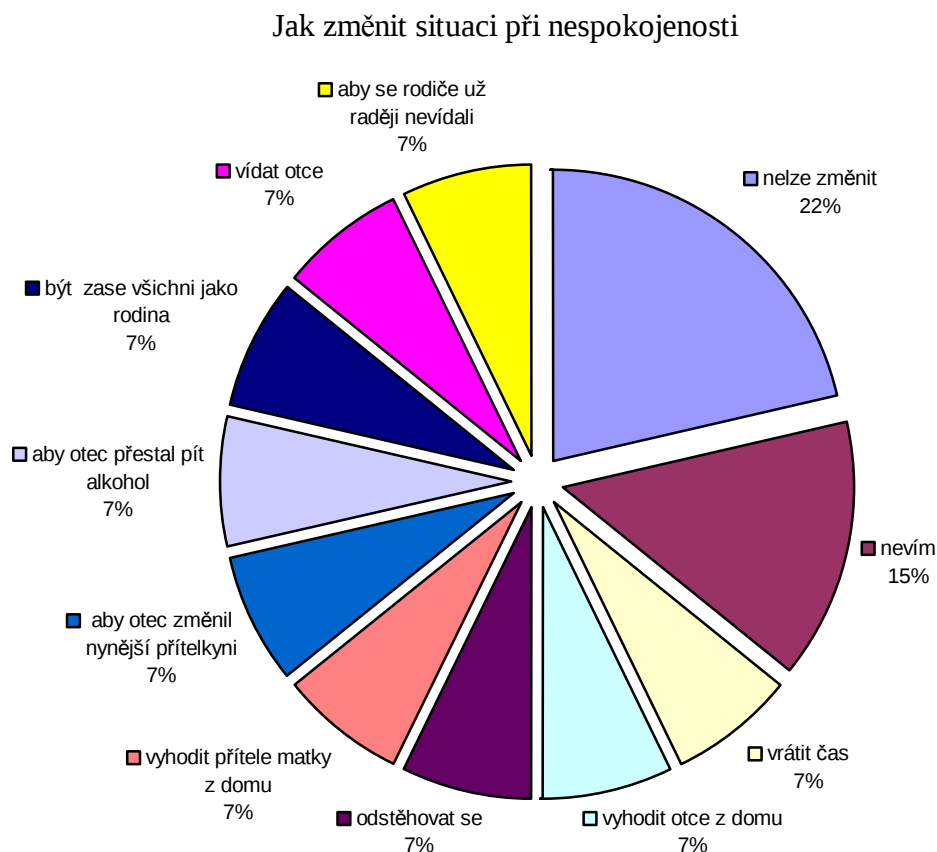
Graf 8:

Zdroj: Vlastní výzkum

S nynější situací je spokojeno 38, což je 73 % studentů. 14 (27 %) odpovědělo, že nejsou spokojeni se situací.

Graf 9:

Zdroj: Vlastní výzkum

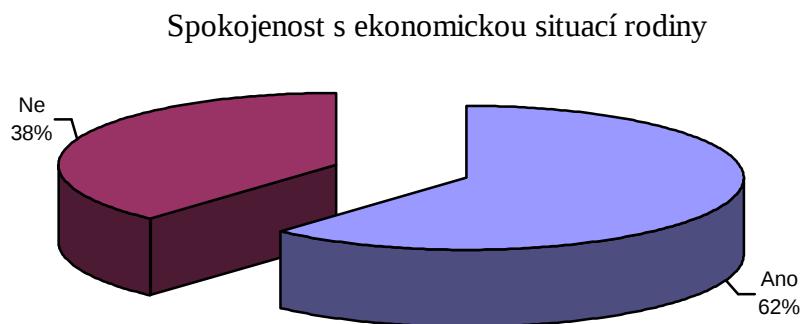
Jestliže respondenti odpověděli na předchozí otázku ne, měli možnost přemýšlet, jak by ji chtěli změnit. 3 respondenti odpověděli, že situaci nelze změnit, 2 odpověděli, že nevědí. Po jedné odpovědi byly ostatní odpovědi, a to: vrátit čas; vyhodit otce z domu; odstěhovat se; vyhodit přítele matky z bytu; aby otec změnil nynější přítelkyni; aby otec přestal pít alkohol; aby se rodiče k sobě vrátili – být zase rodina; vídat otce; a poslední odpověď byla, aby se rodiče už raději nevídali – bude to tak lepší.

Tabulka 4: Změna situace při nespokojenosti (v absolutních číslech)

počet	Odpovědi
3	nelze změnit
2	nevím
1	vrátit čas
1	vyhodit otce z domu
1	odstěhovat se
1	vyhodit přítele matky
1	aby otec změnil nynější přítelkyni
1	aby otec přestal pít alkohol
1	být všichni zase jako rodina
1	vídat otce
1	aby se rodiče už raději nevídali

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10:

Zdroj: Vlastní výzkum

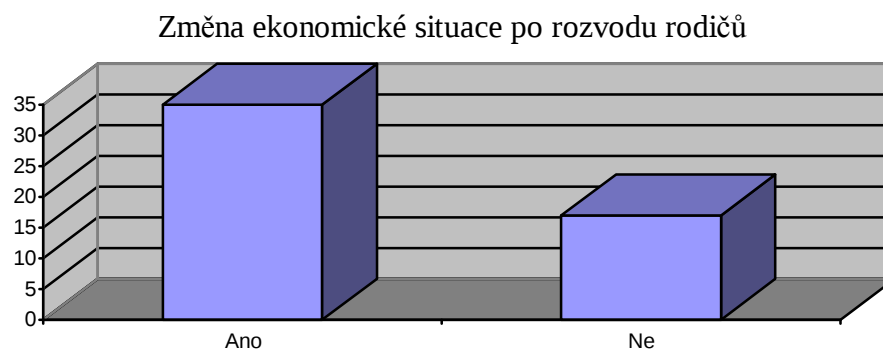
62 % studentů uvedlo, že je s ekonomickou situací rodiny spokojena. 38 % naopak není spokojena.

Tabulka 5: Spokojenost s ekonomickou situací rodiny (v absolutních číslech)

	Ano	Ne
počet	32	20

Zdroj: Vlastní výzkum

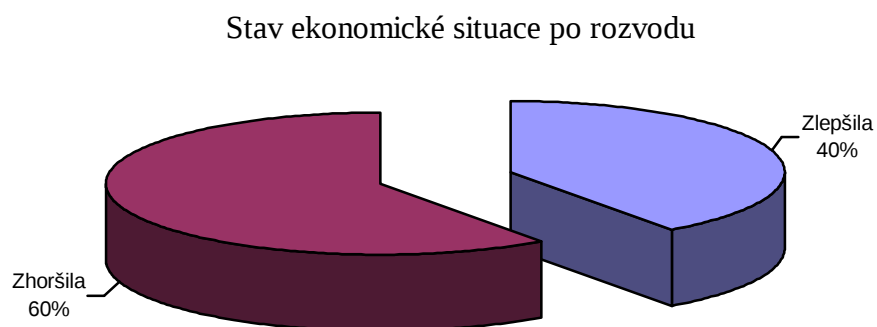
Graf 11:

Zdroj: Vlastní výzkum

U 35 respondentů (67 %) se ekonomická situace změnila po rozvodu rodičů. A u 17 (33 %) se nezměnila.

Graf 12:

Zdroj: Vlastní výzkum

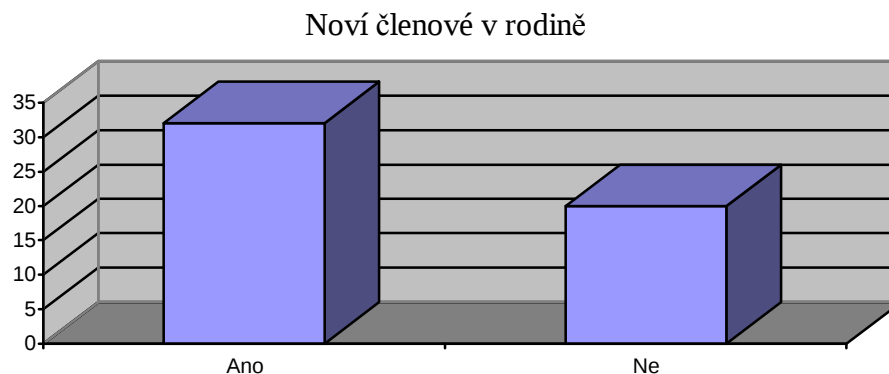
Z 35 respondentů, kteří odpověděli, že se jejich ekonomická situace změnila po rozvodu rodičů jich 60 %, což činí 21 respondentů, odpovědělo, že zhoršila. Naopak 40 % tj. 14 studentů uvedlo, že se po rozvodu ekonomická situace zlepšila.

Tabulka 6: Stav ekonomické situace po rozvodu (v absolutních číslech)

	Zlepšila	Zhoršila
počet	14	21

Zdroj: Vlastní výzkum

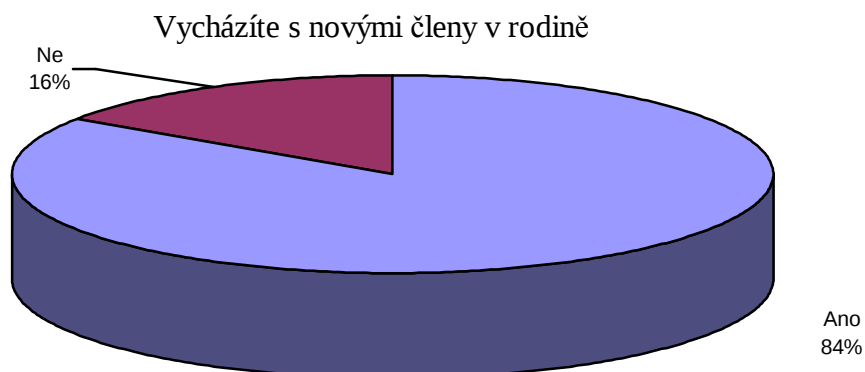
Graf 13:

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku, zda mají v rodině po rozvodu nové členy, odpovědělo 32 (62 %) respondentů, že ano, a 20 (38 %) respondentů ne.

Graf 14:

Zdroj: Vlastní výzkum

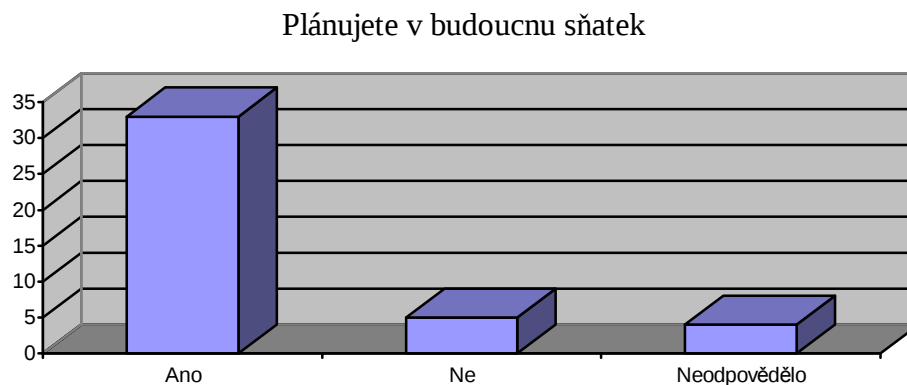
U 32 respondentů, byla položena otázka, zda s novými členy rodiny vycházejí. Z toho 27 odpovědělo, že s novými členy vycházejí. 5 s novými členy nevychází.

Tabulka 7: Vycházíte s novými členy v rodině (v absolutních číslech)

	Ano	Ne
počet	27	5

Zdroj: Vlastní výzkum

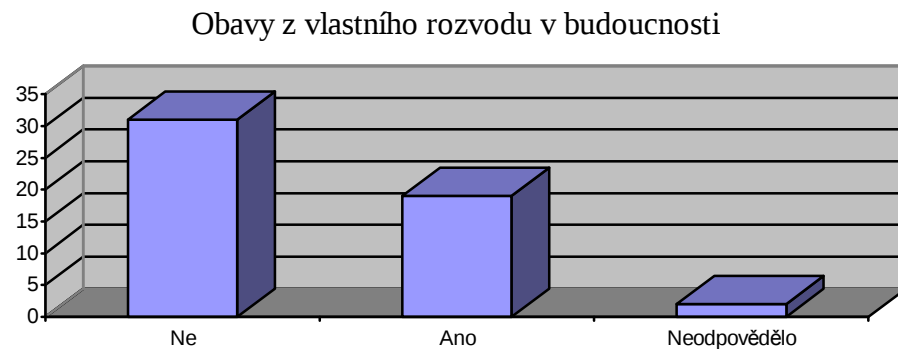
Graf 15:

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku ohledně budoucnosti odpovědělo 33 (78 %) respondentů, že v budoucnu plánují sňatek se svým partnerem. 5 (12 %) respondentů sňatek v budoucnu neplánuje. A 4 (10 %) respondenti na tuto otázku neodpověděli.

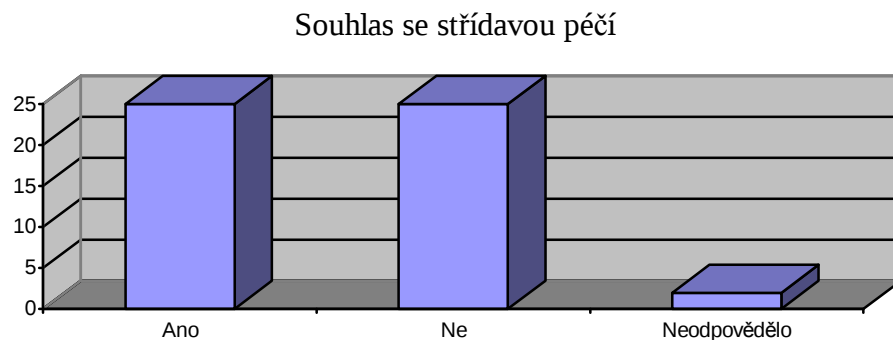
Graf 16:

Zdroj: Vlastní výzkum

31 (59 %) respondentů nepotvrdilo obavy z vlastního rozvodu ve své budoucnosti. Naopak 19 (37 %) studentů tyto obavy má. 2 (4 %) respondenti na tuto otázku neodpověděli.

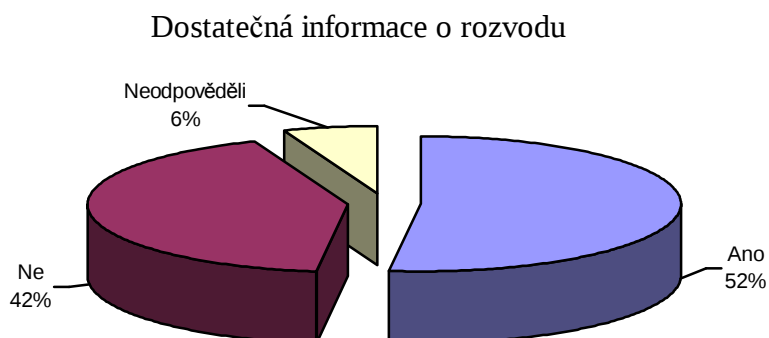
Graf 17:

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku střídavé péče nebyla převaha žádné odpovědi. 25 (48 %) respondentů odpovědělo, že by souhlasilo a naopak 25 (48 %) respondentů vyslovilo nesouhlas. 2 (4 %) respondenti na tuto otázku neodpověděli.

Graf 18:

Zdroj: Vlastní výzkum

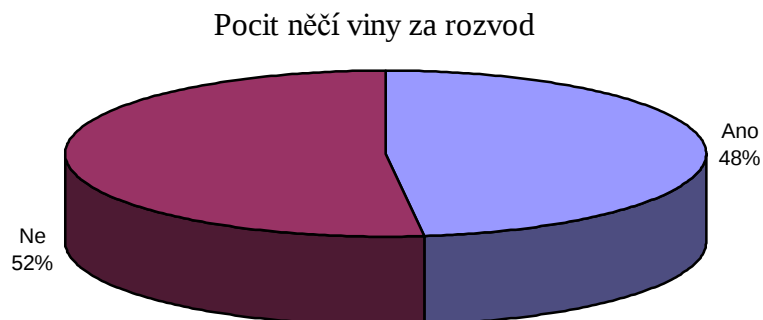
Dostatečně informováno o rozvodu rodiči bylo 27 respondentů. 22 respondentů považuje za nedostatečné nebo žádné informace, které získali od rodičů o rozvodu. 3 studenti neodpověděli.

Tabulka 8: Dostatečné informace o rozvodu (v absolutních číslech)

	Ano	Ne	Neodpověděli
počet	27	22	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 19:

Zdroj: Vlastní výzkum

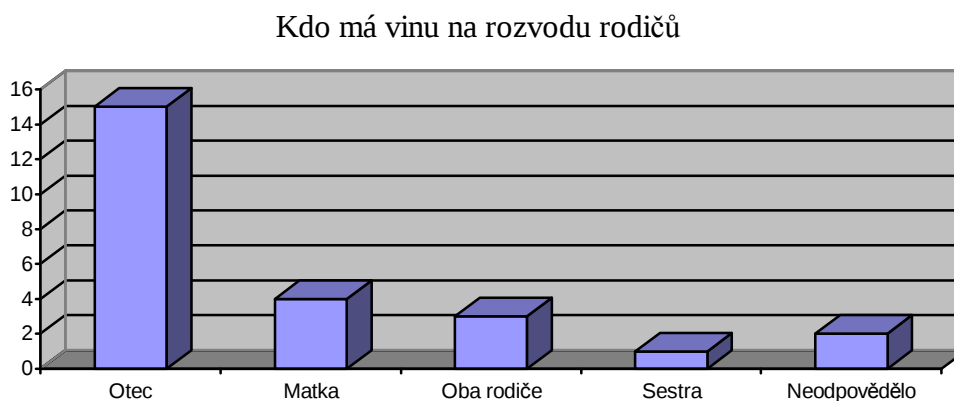
52 %, což je 27 respondentů, nepociťovala ničí vinu za rozvod. 48 %, tj. 25 studentů, uvedlo, že si myslí, že na rozvodu rodičů má někdo vinu.

Tabulka 9: Pocit něčí viny za rozvod (v absolutních číslech)

	Ano	Ne
počet	25	27

Zdroj: Vlastní výzkum

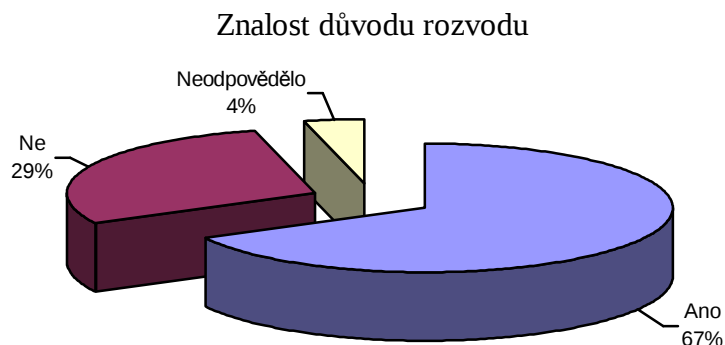
Graf 20:

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejvíce studentů odpovědělo, že vinu na rozvodu rodičů má otec a to v 15 ti případech (60 %). Naopak matka má vinu ve 4 případech (16 %). Na obou rodičích se shodli 3 (12 %) respondenti. 1 student (4 %) uvedl, že dává vinu za rozvod rodičů sestře. 2 (8 %) respondenti na otázku neodpověděli.

Graf 21:

Zdroj: Vlastní výzkum

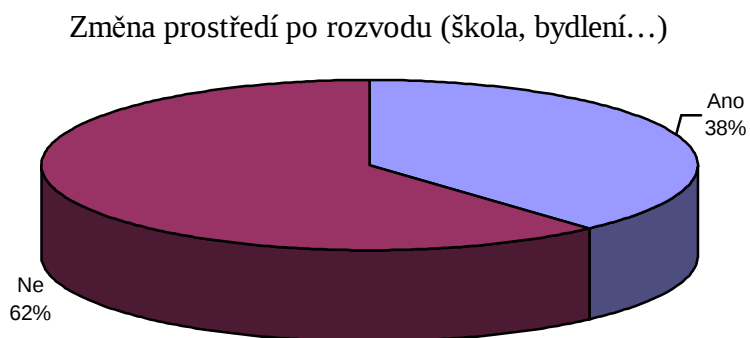
Dostatečně informováno o rozvodu rodičů bylo 67 % tj. 35 studentů. 29 %, což je 15 respondentů, nebylo informováno o důvodu rozvodu dostatečně, či dokonce vůbec. 2 studenti na otázku neodpověděli.

Tabulka 10: Znalost důvodu rozvodu (v absolutních číslech)

	Ano	Ne	Neodpovědělo
počet	35	15	2

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 22:

Zdroj: Vlastní výzkum

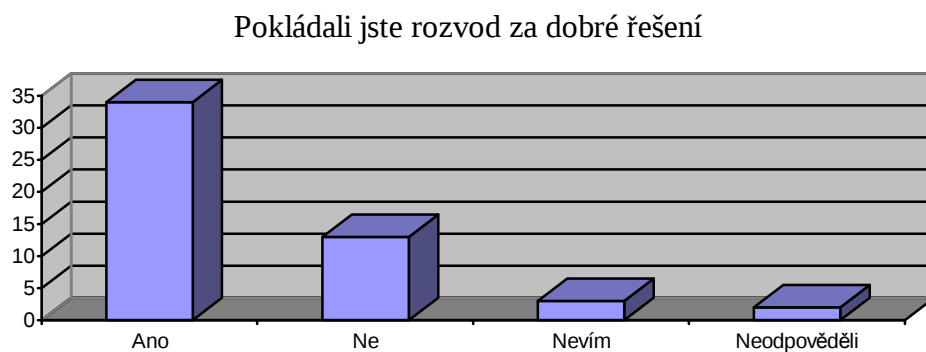
62 % tj. 32 studentů nemuselo změnit prostředí ve kterém žili před rozvodem rodičů. Naopak 38 % což je 20 respondentů muselo změnit bydliště nebo školu z důvodu rozvodu rodičů.

Tabulka 11: Změna prostředí po rozvodu (v absolutních číslech)

	Ano	Ne
počet	20	32

Zdroj: Vlastní výzkum

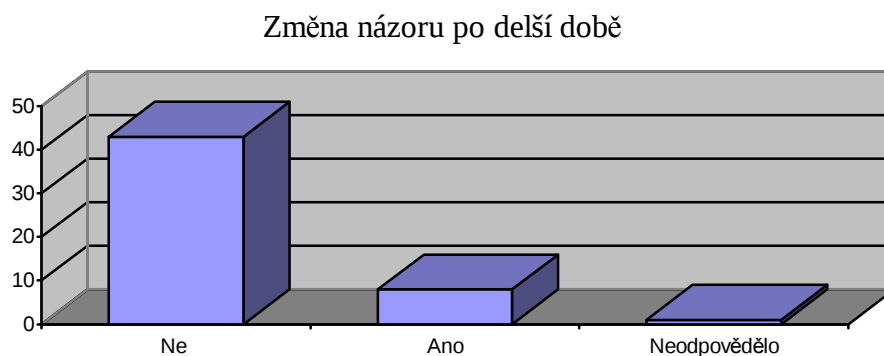
Graf 23:

Zdroj: Vlastní výzkum

Ukončení manželství rozvodem rodičů pokládalo za dobré řešení 34 (65 %) respondentů. Naopak jako dobré řešení to nevnímá 13 (25 %) studentů. 3 (6 %) odpověděli, že nevědí a 2 (4 %) na otázku neodpovědělo.

Graf 24:

Zdroj: Vlastní výzkum

Změnu názoru po uplynutí doby po rozvodu popírá 43 (83 %) respondentů. Naopak 8 (15 %) jich názor na rozvod změnilo. 1 (2 %) respondent neodpověděl.

4.2. Výsledky sekundární analýzy dat

Případ 1:

Chlapec J. narozen 1998. Matka odešla od otce , když bylo chlapci 3,5 roku. Během manželství byly časté konflikty.

28.2. 2002 – řízení o výchově a výživě nezletilého před rozvodem - Matka podala návrh, poté ho vzala zpět a 4. 3. podala stejný návrh. 30.5.- rozsudek, dohoda rodičů (nezletilý svěřen do péče matky , otec povinen platit výživné ve výši 6.000 Kč/měsíc.

15.7. 2002 podal otec návrh na předběžné opatření , aby byl oprávněn stýkat se se synem (syna již 4 měsíce neviděl). 18.7.2002 - Návrh na Předběžné opatření zamítnut. Poté si otec podá návrh na úpravu styku se synem. Matka vše neguje a nesouhlasí s pobytem od pátku do neděle.

4. 9. 2003 byl na žádost soudu vypracován znalecký posudek. Dle znaleckého posudku má nezletilý k otci silný kladný vztah . Ze spontánních reakcí nezletilého lze vydedukovat, že nezletilý si dosud uchoval kladný vztah k otci, i když je matkou veden k opaku. Bylo doporučeno matce, aby kontaktům otce se synem nebránila. Otec nezletilého nemá žádnou poruchu osobnosti. U matky se usuzuje na histriónskou poruchu osobnosti. Matka by měla vést neztl. ke kladnému vztahu k otci. Státní znalec doporučuje postupně pobyt u otce prodlužovat. Nedoporučuje přítomnost matky při styku otce s dítětem. Smyslem výchovy je postupné zvyšování samostatnosti dítěte, tak aby bylo výhledově schopné nezávislé existence. Matka ho vede k malé samostatnosti a k přílišné závislosti na sobě samé, narušuje jeho budoucí psychický vývoj. Je nutné předejít dalším a ještě výraznějším škodám na psychice dítěte, stabilizovat jeho stav.

13.1.2004 jednání o úpravě styku otce s nezletilým a 8.2. 2005 rozsudek, matka se synem se přestěhovala do Plzně, a proto byl spis přesunut k soudu v Plzni a byla prodleva 1 roku. Péče byla stanovena rozsudkem, otec je oprávněn stýkat se s nezletilým každý lichý týden v sobotu od 10,00 do 18,00 od února do března 2005, poté každý lichý týden od soboty 10,00 do neděle 18,00.

Do péče OSPOD Plzeň 22.4.2005.

Poté neustálá odvolání matky proti rozsudkům. 2.3. 2006 podala matka návrh na zákaz styku otce s dítětem, to jí poradil Fond ohrožených dětí na základě předběžného opatření. Okresní soud Plzeň město návrh zamítl- nepopisuje se žádná nová skutečnost. 28.3. 2006 matka se proti usnesení soudu odvolala a trvá na předběžném opatření zákazu styku otce s nezletilým.

Chlapec má psychické problémy, byl hospitalizován na Dětské psychiatrické klinice Plzeň neodkladně , protože vyhrožoval sebevraždou. O úmyslu zemřít již mluví minimálně rok, způsobem přiměřeným věku. Problémy souvisejí s problematickou rodinnou situací, dle matky je příčinou strach z otce. Dle vyjádření matky otec matku i syna týral. Chlapec nyní žije sám s matkou. Sociální situace je nepřehledná a nejistá, bylo zahájeno šetření sociální situace a doporučena skupinová a individuální psychoterapie, komunitní režim psychoterapie. Dítě má noční děsy, chlapec velmi fixován na matku. Syn nechce kontakt s otcem . Ze zdravotních důvodů nechodí do mateřské školy, má poruchu imunity.

V nynější době opět soud na žádost matky, zákaz styku otce s dítětem. Otec udává, že syna neviděl před 2 roky, poslední setkání proběhlo na vyšetření u psychologa, kde mu bylo umožněno setkání s dítětem za přítomnosti psychologa. Dítě nejdříve nevědělo, jak se má chovat, poté navázalo kontakt a i se vyfotografovalo. Když se vrátil k matce, začal křičet, že otce nenávidí. Matka dále udává, že když má přijít den styku dítěte s otcem, dítě se začíná bát, má noční děsy, pomočuje se, proto raději odjíždí na utajené místo, aby je otec nenašel. Na těchto utajených výletech jim asistuje pracovník Fondu ohrožených dětí.

OSPOD si dále vyžádal vyjádření praktické lékařky pro děti a dorost, která uvedla, že často, když se má setkat otec s dítětem, matka chodí k lékaři a vyžaduje potvrzení, aby se kontakt neuskutečnil. Zanedlouho po této informaci telefonovala paní doktorka na OSPOD, že matka změnila lékaře pro dítě.

Záznam OSPOD o výchovném prostředí: Syn s matkou žijí v bytě 2+1, I. kategorie. Nezletilý má dostatek hraček, byt je čistý. Matka spí s nezletilým v ložnici na dvojlůžku.

Dne 10.4. na OSPODu na základě vyžádání soudu proveden pohovor s nezletilým v přítomnosti matky. Uvádí, že v současné době nechodí do školy, nemá žádné kamarády, je stále jen s maminkou doma. V Plzni se mu nelíbí, chtěl by žít v Africe, protože je tam teplo. Když se pracovníci zeptali na otce, řekl, že ho zná, ale nenávidí ho a nechce ho vidět, jelikož ublížil matce i jemu samému. Když mu byly 3 roky, otec s ním hodil o zem. Nezl. dále uvedl, že je chtěl otec zabít, vybíjel si na nich vztek. Otec pracuje jako zubař, dle vyjádření nezletilého je strašně zlý, proto ho nenávidí. Nechce ho nikdy vidět, ani se mu nestýská.

Když jezdili dříve na chatu, otec ho zavíral na WC, matka ho však vždycky vysvobodila. Neví, proč ho tam otec zavíral, nezlobil. Na otázku, kdy viděl naposledy otce, odpověděl, že už je to dlouho. Opakoval, že je moc zlý. Nezletilý ví, že otec za ním jezdí vždy v sobotu, kdy má určen styk. Nezl. se vždy, když přijede otec, musí někam schovat, nekomunikuje s otcem.

2.5. 2006 Opět u soudu návrh na předběžné opatření – zákaz styku nezl. s otcem.

Matka 4 roky opakovaně dokládá soudu různé zprávy o zdravotním stavu dítěte.

Soud po výslechu obou rodičů, kde se výpovědi zcela odlišovaly, nařídil provést nový znalecký posudek. Do rozhodnutí soudu je matka povinna nezabraňovat kontaktu otce s dítětem, který byl soudem nařízen. Jednání bylo odročeno na 1. 6. 2006.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

Tento případ chlapce je velice náročný. Ať se jedná o chlapce samotného, tak o odborníky, kteří mají fundovaně rozhodnout o jeho osudu. V tomto případě rodiče nejsou schopni spolu komunikovat. Ani odborníci z řad psychologie, práva a medicíny se nemohou shodnout na řešení. Ale hlavní problém je v samotných rodičích. Matka byla údajně otcem týrána, což se nikdy nepotvrdilo a proto otci nedovoluje návštěvy syna. Chlapec je již tak ovlivněn matkou, že má z otce až panickou hrůzu. Pomoc psychologa byla doporučena matce, ta však toto řešení odmítla a proto se spor „vleče“ již 5 let. Tohoto roku, když jsem byla na praxi, jsem se opětovně s tímto případem, po roce setkala. Bohužel 1 rok prodlevy nic nevyřešil, jen prohloubil chlapcovu nenávist.

Při mé komunikaci s pracovníky mi bylo řečeno, že se rozhoduje „o menším zlu“ pro chlapce. Ani jeden z rodičů není schopen zajistit chlapci dětství, na které by měl nárok.

V této analýze byla potvrzena Hypotéza 1 – Dopad na psychiku dítěte je značný. U tohoto chlapce byl diagnostikován Münchausenův syndrom by proxy. Dítě bylo také několikrát hospitalizováno na psychiatrické klinice pro suicidiální chování.

Případ 2:

27.6. 2006 Soud rozhodoval o výchově dvou chlapců M. (rok narození 1990) a T. (rok narození 1992) před i po rozvodu. Bylo požádáno o vyjádření znalce. Znalec při vyšetření neshledal nedostatky. Otec se však k vyšetření nedostavil a podle znalce chtěl otec jednání protahovat, aby k rozhodnutí došlo později a aby mohl být co nejdéle s dětmi. Z posudku vyplývá, že péče matky o nezletilé syny je kvalitní, oba rodiče se dětem věnují, děti mají silnější emoční vazbu k matce. Otec činil psychický nátlak na syna T. (14 let) , aby ke znalci nechodil. K možnosti realizace společné výchovy pak znalec uvádí, že s ohledem na vzájemné vztahy mezi rodiči je velká pravděpodobnost, že by rodiče vstupovali do vzájemných konfliktů, což by neprospělo zájmům dětí. Zdůrazňuje, že psychologické potřeby nezletilých, jako pocit jistoty a lásky, jsou pro rozvoj dětí nepostradatelné a velmi významné, a proto přesto, že i starší syn se vyjadřuje spíše neutrálně, zejména pak s ohledem na postoj mladšího se domnívá, že nezletilí chlapci by se hůře smiřovali se ztrátou výchovné autority matky. V péči matky se nebude měnit výchovné prostředí a to je pro chlapce pozitivní. Matka se společnou výchovou nesouhlasí. Znalec uvádí, že pokud by měl z psychologického hlediska hodnotit vyjádření nezletilých, pak je označuje za manipulativní, aby rodiče a celá rodina žila společně, aby nedošlo k rozvodu manželství rodičů. Náročnou životní situací může docházet k lehkým poruchám chování.

Chlapec M. (16 let) se u psychologa nechce k rozvodu vyjádřit, nepřiklání se ani na jednu stranu, jen kdyby se rozvedli, tak by otec měl bydlet s nimi. Chlapec je situací traumatizován a cítí z rozvodu rodičů ohrožení vlastní osoby. Projevuje to i

v Testu tří přání (1. Aby všechno bylo mezi rodiči jako dřív, 2. Chce dodělat školu, 3. Mít silnou motorku). O problémech nechce hovořit ani s bratrem T.

Chlapec T. (14 let) v Testu rodinných vztahů zcela evidentně projevuje neschopnost dítěte vyrovnat se se situací v rodině a silně negativně prožívá napětí, které se mezi rodiči vytvořilo. Dítě má pocit, že city přicházející od ostatních jsou slabé a nedostatečné. Výjimku představuje matka, u které má jistotu a bezpečí a také se mu jí v dostatečné míře dostává. Postoje k matce jsou pozitivní a emočně naplněné. Vztah k otci je ambivalentní a dítě má tendenci otce si idealizovat, i když otec nesplňuje jeho přání. Dítě obtížně vyjadřuje záporné city. Rozporem rodičů se cítí ohrožen a ochranu hledá u matky. Test tří přání (1. Žít pohromadě, 2. Aby se nehádali, 3. Nemá jiné přání). Chlapec se vyhýbá vlastnímu názoru a volí cestu neutrality. Má jistotu v matce, ale současně i strach ze ztráty lásky otce. K otci má ambivalentní vztah a to u něho vytváří silný pocit úzkosti. Dítě začíná být neurotické.

Otec stále bydlel ve společné domácnosti. Rozpory s matkou stále přetrvávaly – matka upřednostňuje vzdělání synů, otec sportovní kariéru.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

V tomto případě se také potvrdila Hypotéza 1. Dále tento případ koresponduje s některými otázkami z dotazníku. Oba dva chlapci byli na rozhraní kritického věku pro rozvod, u staršího chlapce je to věk 16 a u mladšího jen čerstvě 14 let. Chlapci se začleňují do skupiny dětí, které se bojí vyjádřit pocity, aby neztratily lásku druhého rodiče. Proto chtějí žít ve společné domácnosti s oběma rodiči, ale pravděpodobně si neuvědomují problémy, které s tím souvisí. Hádky stále budou pokračovat, jejich život bude stále v napětí. Podle testu Tří přání, kde si chlapci shodně přejí, aby byla rodina jako dřív, plnohodnotná, lze z toho usuzovat, že nebyli náležitě informováni a seznámeni se situací, nebo to lze přisoudit k neporozumění. Tohle je otázka pro psychologa, jehož pomoc by měli chlapci i s rodiči vyhledat. Pracovníci Odboru sociálně právní ochrany dětí navrhovali svěření chlapců do péče matky, otec se však odmítl ze společné domácnosti odstěhovat.

Případ 3:

Rodiče rozvedeni v roce 2003. Žijí ve společné domácnosti. Mají 3 děti, chlapce F. (rok narození 1999), dívka L. (rok narození 2000), dívka N. (rok narození 2003). Rozvod byl způsoben dlouhodobými hádkami, fyzickým napadením matky a dětí otcem, který pije. Syn při výpovědi uvádí, že otce viděl několikrát opilého a jak dává matce facku. Děti byly svěřeny pravomocným rozsudkem do výchovy a výživy matky a otcovi upraveno výživné. Otec se domáhal změny výchovného prostředí. Matka se podle názorů otce dostatečně nestará o domácnost a děti. Otec chce, aby se matka odstěhovala s nejmladším dítětem do Azylového domu. Podle výpovědi z OSPOD dětí F. a L. chtějí zůstat v péči matky. F. navštěvuje MŠ, kde se mu líbí, pravidelně ho tam i sestru vodí matka. Na další dotazy uvádí, že se otec s matkou občas hádají, když je opilý. Když byla matka v nemocnici, nechal je samotné doma, a šel s kamarádem do hospody. Obě děti chtějí být v péči matky.

Dle výpovědi otce rodiče obnovili soužití, ale nebylo v pořádku. Dále vypovídá, že matka požívá alkohol a o děti se špatně stará. Nepopírá, že matku v minulosti fyzicky napadl, neboť v době, kdy je opilá, snaží se ho vyprovokovat, je agresivní. Byla v Azylovém domě, kde otěhotněla a k bývalému manželovi se vrátila těhotná. V roce 2005 porodila syna M. K tomuto dítěti otec, otcovství neuznal, neboť se necítí být otcem. Matka byla odvezena na psychiatrii. Otec navštívil v nepřítomnosti matky ošetřující pediatričku se všemi dětmi. Otec uvedl, že se o nejmladší dítě nechce starat, chce jej dobrovolně umístit do Kojeneckého ústavu v Plzni. Lékařka dále uvedla, že ostatní děti měly zanedbané oblečení. Chlapec M. byl po propuštění ženy z nemocnice propuštěn z kojeneckého ústavu. Ošetřující pediatr oznámil na OSPOD, že dětem chybí pravidelné dětské prohlídky.

Byl nařízen dohled o úpravě a výživě u nezl. dcery N. Opatrovníkem nezletilých se stává Město Plzeň.

2006 se žena s dětmi stěhuje do Azylového domu. K tomuto rozhodnutí dospěla po opakovaném napadení ze strany bývalého manžela. Muž byl opilý a za asistence policie noc strávil na záchytce. Tomuto jednání byl přítomen syn. Otec matce žádné peníze na děti nedává.

5.9. 2006 se dostavila na OSPOD matka syna F., t. č. bydlištěm v AD, oznámit, že otec nevrátil včas syna ze styku. Syn měl v pondělí nastoupit do první třídy ZŠ. Otec ho měl vrátit zpět matce v neděli odpoledne, aby se stihl chlapec připravit do školy. Otec ho matce nevrátil a ani se neozval a matce přived syna až v 6,00 hod. ráno v pondělí. Matka uvedla, že pak již vše nestihla připravit a odvést syna do školy.

Otec děti navštěvuje asi 1 krát týdně, podle toho, jak mu to umožňují jeho pracovní povinnosti, domů si bere pouze syna F. Syn uvedl, že když je u otce, musí s ním jít do herny, kde pije a hraje na automatech. Chlapec na něj musí čekat, i když se mu chce spát. Dále uvedl, že k otci nechodí rád. Otec si nemůže brát dceru N., která by k němu chtěla, ale on nemá autosedačku v autě, z tohoto důvodu styk s dítětem neměl. Soud v součinnosti s panem opatrovníkem matce vysvětlil nutnost děti ke styku s otcem pozitivně motivovat. Žena se stěhuje do utajovaného pobytu do Prahy. Byla dohoda, matka bude otci dávat děti resp. syna v pátek 18,00 do neděle 18,00. Otec si ho bude vyzvedávat v klokánku v Praze a v neděli ho tam opět předá.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

Z tohoto případu je patrné, že otec upřednostňuje jen kontakt se synem, děvčata jsou mu lhostejnější. Také bych vyzdvihla, že v tomto případě, je rozvod pro děti vhodnějším řešením, než nefunkční rodina, kde dochází k fyzickému napadení ze strany otce. V otázkách korespondujících s dotazníkem vyplývá, že důvodem rozvodu je alkoholismus otce. Negativním hlediskem je, že jak bylo uvedeno v otázce číslo 22, děti s matkou musely opustit své prostředí, byt, ve kterém dosud bydleli, a museli se uchýlit do Azylového domu. Po agresivních výlevech otce v Azylovém domě bylo rozhodnuto o utajeném pobytu matky s dětmi. Otec navštěvuje syna, který je však s touto situací nespokojen, což koresponduje s otázkou 8 v dotazníku. Pozitivním hlediskem této rodiny je, že se pravděpodobně zlepšila její ekonomická situace, což předpokládám, z důvodu, že otec je alkoholik a matce peníze nedával a ještě spíše bral. Toto jsou případy rodin, kdy se ekonomická situace po rozvodu zlepšila.

Případ 4:

Manželství manželů X. rozvedeno na základě rozhodnutí Okresního soudu Plzeň – Jih 27. 4. 2001. Z tohoto manželství se narodili tři chlapci J., M., O. Chlapci J. a M. již byli zletilí (studující) a otec platil matce výživné ve výši 3,500 Kč na každého ze synů. Syn O. (rok narození 1990), tedy v době rozvodu mu bylo 11 let. Rozhodovalo se tedy o úpravě výchovy a výživného na nezletilého. V té době bylo stanoveno ve výši 2,500 Kč.

V roce 2005 podána žádost matky o zvýšení výživného na syna O. Od roku 2001 se výrazně změnily podmínky na straně oprávněného, tedy nezletilého. Před třemi lety začal studovat Sportovní gymnázium, s čímž jsou spojené zvýšené potřeby ohledně studia na gymnáziu, ale i sportu (lehká atletika). Věnuje se též studiu jazyků, angličtině, což znamená opět zvýšené náklady na příslušné jazykové kurzy.

Pokud jde o poměry rodičů, nutno konstatovat, že na straně matky se nic nezměnilo, pokud jde o otce – z původních 10, 000 Kč výživného dnes platí 2,500 Kč.

Otec přispíval vždy řádně, se synem se pravidelně od roku 2003 vídá. Matka uvádí, že s otcem není řeč, dále, že se víceméně o všechny tři syny starala sama, otec o ně nikdy nejevila zájem. Matka uvádí příklad, když nejstarší syn J. začal podnikat, přispívala mu na zdravotní a sociální pojištění. Synovi M. přispívala na bydlení, než začal být výdělečně činný. Otec s výrokem nesouhlasí. Matka vlastní dům, který jí ponechal. Na syny vždy řádně platil. Matka mu bránila ve styku se synem O. Uvádí příklad: Domníval se, že když bydlí 100 m od dětí a bývalé ženy, domluví se telefonicky na 14 dní výchovy syna v létě. Matka mu oznámila, že propásl datum určený soudem, doporučeným dopisem. Synovi dává kapesné ve výši 500 Kč měsíčně, hradí pojištění 550 Kč, dárky k výročí, letní dovolená. Domnívá se, že se vztah mezi ním a synem zlepšil. Dříve matka nechtěla, aby se se synem vídal, v nynější době je to už lepší.

Jednání se odročovala do 28. 3. 2006 kde matka navrhuje výživné na nezletilého O. 8,000 Kč, otec 6,000 Kč. Otec se od ledna 2006 se synem nestýká, syn mu říká, že je nemocen. Otec by o styk zájem měl. Výživné bylo soudem určeno na 3,500 Kč s doplatkem 15,000 Kč. Na odvolání matky bylo zvýšeno na 4,500 Kč měsíčně s doplatkem 41,000 Kč.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

U tohoto případu se jedná hlavně o finanční situaci chlapce. Srovnání s otázkou 12 z dotazníku. Na tuto otázku odpovědělo 60 % respondentů, že se jejich ekonomická situace zhoršila. Což potvrzuje Hypotézu 2: Ekonomická a sociální situace dětí, které žijí v rodině po rozvodu je nedobrá. Dle mého názoru je od otců (popř. matek) sobecké, že nemyslí na ekonomický standard jejich dětí. Proč by se děti měly uskromňovat z důvodu, že se rodiče rozvedli a tatínek (popř. maminka) nechtějí dát finance druhému rodiči? V takovýchto případech sociální pracovníci mají velice omezené pravomoci. Všechna tato rozhodnutí jsou v moci soudu a v tomto případě rozhodl o ještě nižší částce, než byl otec ochoten přispívat. Je otázkou, co k takovýmto rozhodnutím vede.

Na druhou stranu je potřeba zvážit všechny aspekty života chlapce s matkou a otce. Zda tyto pravidelné finance otec chlapci nekompenzuje jednorázovými dary.

Ale asi jako u většiny rozvodových případů, jde o „nekomunikaci“ mezi rodiči.

Případ 5:

V červnu roku 2006 podal otec návrh na úpravu práv a povinností vůči nezletilým dcerám K. a T. na dobu po rozvodu manželství. Rodiče nezletilých dětí K. (rok narození 1993) a T. (rok narození 1998), uzavřeli sňatek roku 1990. Manželství je již delší dobu (cca 2 roky) nefunkční a je za této situace dle názoru otce jediným řešením rozvod manželství. Matka začala dle otce často chodit do společnosti, odjíždět na víkendy, aniž by otci a dětem sdělila, kam jede. Takovéto jednání má ale negativní důsledky zejména na nezletilé dcery. Děti poměrně citlivě vnímají napjatou atmosféru mezi rodiči a jejich psychika tím poměrně trpí. S mladší dcerou byl otec kvůli problémům s chováním nucen navštívit dětskou psycholožku, matka tuto návštěvu odmítala. Dcera T. začala brát věci nebo peníze. Matka nechce na současném stavu nic měnit. Otec vhodně děti seznámil s rozvodem a dcery toto rozhodnutí akceptovaly. Při výpovědi dívek bez přítomnosti rodičů uvádějí, že je otec seznámil se situací v rodině. Rodina zatím bydlí dohromady. Nezletilá K. by spíše chtěla být s matkou, ale protože

nezletilá T. chce být v péči otce, sestra K. toto rozhodnutí respektuje a kvůli ní bude u otce také. S matkou se bude stýkat dle dohody s ní.

Otec vylučuje společnou nebo střídavou výchovu. Rodiče nejsou schopni se dohodnout na otázce výchovy.

Soužití rodičů je narušené, v důsledku toho matka opustila se starší dcerou společné bydliště, ve kterém žije otec s mladší dcerou. Oba rodiče usilují o svěření dcer do své výchovné péče, otec bezvýhradně, matka by byla ochotna uvažovat i o možnosti střídavé výchovné péče.

Pro tento účel byl nařízen znalecký posudek. V němž K. uvádí, že se rozhodla odejít s matkou, ale vadí jí, že se nevidí tak často jako dříve se sestrou. Uvítala by, kdyby se stanovila střídavá péče. Její představa o optimálním uspořádání výchovných poměrů není naplněna, což v ní vyvolává pocit frustrace. Situaci zatím psychicky obtížně zpracovává, je přítomna řada ambivalencí a rozporných postojů a pocitů. Ráda by byla v kontaktu se sestrou a otcem, ale bez stanovení závazných pravidel.

T. v posudku uvádí, že se v jejím chování vyskytly excesy, kradla ve škole i doma. I nadále si přeje zůstat u otce. Oba rodiče jsou stejně hodní, otec se jí však více věnuje. U T. se projevuje nápodoba sestry.

Při soudním jednání 2007 po znaleckém posudku se rodiče dohodli na úpravě poměrů dětí s tím, že matka pečuje o K. a otec o mladší dceru T. Rodiče jsou ochotni se na tomto způsobu úpravy poměrů dětí dohodnout i do budoucna. Pokud jde o realizaci styku, rodiče jsou schopni se domlouvat případ od případu, kdy i mimosoudní cestou jsou schopni se dohodnout i na úpravě výživného.

Při výslechu znalec uvádí, že ani realizace rozsáhlého styku mezi sourozenci nemůže úplně nahradit jejich každodenní soužití. Střídavou péči znalec vnímá jako vhodnější než rodiči navrhovanou dohodu. Matka k tomuto návrhu vznesla určité obavy, otec souhlasil. Soudní znalec tedy situaci vysvětlil: pokud se jedná o střídavou péči, není nezbytně nutné, aby výchovná prostředí u každého z rodičů byla zcela identická. Určité rozdíly ve výchovném prostředí jsou běžnou součástí života a nemusí být na škodu realizaci střídavé výchovy. Samozřejmě, že zásadní radikální rozdíly by nebyly vhodné. Pokud jde o porovnání navrhovaných způsobů řešení situace z hlediska

zájmu dětí, znalec považuje za ideální realizace střídavé výchovy, zpočátku ve frekvenci např. 14 dnů s tím, že v průběhu tohoto období by děti měly možnost maximálního kontaktu s druhým z rodičů. Na druhé straně za extrémní způsob řešení proti zájmům dětí znalec považuje rozdělení sourozenců a svěření do péče jednoho z rodičů. Znalec připomíná, že rozdělení sourozenců by navíc děti vnímaly jako určitý signál toho, že jedno dítě patří k jednomu z rodičů a druhé k druhému rodiči, což by mohlo vést k oslabení jejich vzájemného pouta.

Otec i matka s navrhovanou střídavou péčí souhlasí ve frekvenci 14 dnů s tím, že by výživné nebylo upravováno.

9.3. 2007 přišel na OSPOD Městského úřadu Plzeň – Slovany Protokol o podání vysvětlení Policie ČR o požití alkoholu nezletilou K. K. v odpoledních hodinách 26.2.2007 požila dvě lahve alkoholu, kdy následkem toho byla hospitalizována na psychiatrické klinice FN Plzeň s hladinou alkoholu 3,2 promile. Byla hospitalizována v době od 27.2. – 22.3. 2007. V anamnéze udává, že se rodiče rozvedli a od 01/ 07 soud rozhodl o střídavé péči. Aktuálně bydlí podruhé u otce. Matka má nového přítele, vztah s ním udává jako dobrý. Vztah k rodičům je zhruba vyrovnaný, kladný, k matce o něco horší, což může být dáno aktuální situací (matka si našla přítele). Výchovný styl v rodině se vyznačuje záporným emočním vztahem a silným vedením, což u dívek obvykle podporuje labilitu, dominanci, zranitelnost, uzavřenost do svých problémů, svědomitost a střízlivou vážnost. Nebyly zjištěny známky deprese, stav se jeví jako vcelku adekvátní reakce na náročnou životní situaci v období dospívání. Při společném sezení s rodinou byla K. spokojena s tím, že dokázala svou nespokojenost vyjádřit i před rodiči. Rodina nespokojena se střídavou péčí, motivováni hlavně k drobným změnám ve vzájemném přístupu k sobě navzájem. Klientce byla doporučena psychoterapie, popř. rodinná terapie.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

Na začátku tohoto případu lze pozorovat sourozeneckou sounáležitost. Sestry chtěly zůstat spolu i navzdory tomu, že starší K. by raději byla v péči matky. Později se konflikt vyhrotil a K. opustila s matkou otce a sestru T. Na základě znaleckého

posudku, který byl nařízen z důvodu, aby se rodiče dohodli na vhodném výchovném prostředí, bylo doporučeno svěřit obě dívky do střídavé péče. S tím otec zprvu nesouhlasil, ale poté se s matkou dohodli. V době rozvodu byla starší z dívek v kritickém věku pro rozvod, v období puberty. To se odrazilo na jejím psychickém stavu, který je popsán v současném stavu v kapitole 1.2.3. Psychické důsledky rozvodu na dítě V této kapitole, zejména při posouzení stresu, který na dítě působí, se uvádí: „Zjevná lhostejnost dítěte, může pramenit z neschopnosti vyjádřit vlastní pocity, asi proto, že se dítě bojí, že se přestane ovládat“. (43) V tomto případě se odrážejí otázky z dotazníkového šetření. Otázka číslo 7 a 8 spojená s kontaktem dětí s oběma rodiči. Obě dívky, se chtějí navštěvovat i druhého z rodičů, ale chybí jim větší kontakt mezi sebou. Otázka 11 se zabývá střídavou péčí, ve výzkumu se nedošlo k jednoznačnému závěru, zda by děti souhlasily se střídavou péčí. Ano i Ne odpovědělo shodně 25 respondentů Z čehož nelze vyvozovat závěry. V tomto případě se však, dle mého názoru, tato metoda neosvědčila. Kdyby vše bylo v pořádku, 13-ti letá slečna nemá důvod se opíjet v parku. Pozitivum však její hospitalizace měla, odhodlala se promluvit s rodiči o její nespokojenosti se situací, což pro ní mělo jistě „očistný“ efekt. A důležitost komunikace jí jistě pomůže i v dalším životě.

Případ 6:

Dcera E. uvádí, že rodiče měli spory, hádali se, protože matka zjistila, že otec má v práci přítelkyni. Občas se hádali i před ní. Nejhorší to bylo před Vánoci, kdy matka zjistila, že té paní otec půjčil větší obnos peněz. Rodiče se dohodli, že to budou poslední společné Vánoce a pak budou žít na zkoušku každý sám. Zeptali se, kde chce E. (rok narození 1993, studuje na víceletém gymnáziu), bydlet. Řekla, že u otce, protože tam v místě bydliště chodí do školy. Matka ji jezdila často navštěvovat a při nočních směnách u otce i přespala.

E. uvedla, že ji otec asi 5 krát zneužil, osahával atd. Matka se k nim po nějaké době vrátila, načež se pohádali s otcem a E. se rozhodla, že matce vše poví a pohrozila tím otcí. Jeli celá rodina na společnou dovolenou do Bulharska a i tam proběhla hádka,

matka řekla otci, že se s ním stejně rozvede. Po této události E. vše oznámila matce. Matka po návratu z dovolené vše nahlásila na Policii ČR. Mezi trestním oznámením byl uskutečněn rozvod, u kterého byla E. svěřena do výchovy matky a otec se zavazuje přispívat na výživné 2,700 Kč. Na nařízení PČR byl nařízen znalecký posudek od dětského psychologa na nezletilou E.

Nezletilá u znalce při druhé návštěvě svou výpověď odvolala s tím, že šlo o pomstu vůči otci za to, že se rozchází s matkou. Poznatky k nepravdivému obvinění získala z dívčích časopisů a rozhovory s kamarádkami. E. byl za křivé obvinění uložen dohled probačního úředníka.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

Na tomto příkladně je názorně ukázáno, jak dokáží děti se svými rodiči manipulovat. Aby dokázaly to, co chtějí, jsou schopny zajít až za určité hranice. Tato dívka je nadprůměrně inteligentní a i přesto nebo právě proto vymyslela plán, jak se pomstít svému otci. Tímto způsobem dívka ventilovala vztek na otce, že způsobil rozvod rodičů. V tomto případě byla velice důležitá komunikace mezi rodiči a spolupráce s odborníky. Matka dceři toto obvinění zcela neuvěřila, a proto nepokládala za rozhodující zastavit kontakt otce s dcerou. Dceru však doprovázela, aby tím předešla dalším nepříjemnostem. V případě se ukázalo, jak je odhodlání velké, dívku neodradily ani různé výpovědi a vyšetřování na policii a u psychologů. Pravdu přiznala až po rozvodu u psychologa při jejich druhé schůzce.

Případ 7:

V lednu roku 2006 byl podán návrh na úpravu výchovy a výživy v době po rozvodu zároveň byl podán návrh na rozvod manželství. V manželství se narodila dcera D. (rok narození 1999). Otec byl zaměstnán a finančně zabezpečil rodinu, avšak ze zaměstnání se vracel v pozdních hodinách, a to i o víkendech. Proto mu na rodinný život zbývalo samozřejmě méně času. Matka se snažila nastalou situaci řešit a dohodnout se na výchově a výživě nezletilé, ale otec je nepřístupný. Matka je toho času

těhotná s přítelem, bude se stěhovat, byt přenechá manželovi. Matka hovořila s dcerou o situaci v rodině, ta ví o tom, že se rodiče chtějí rozvést, nevyjádřila se, s kým by chtěla žít. Hlavně nechce zůstat sama. S přítelem matky D. vychází dobře, mají kamarádský vztah. Nezl. D. ho oslovuje „strejdo“ nebo křestním jménem. Matka by chtěla D. do své péče, avšak otec se o nezl. stará velmi dobře. Otec nesouhlasí, aby byla D. svěřena do výchovy matky. Má za to, jestliže dojde k rozvodu, že by měla D. zůstat v jeho péči. Otec se střídavou výchovou nesouhlasí s tím, že si myslí, že dcera bude traumatizována skutečností, že se matka odstěhuje a měla by žít s ní v jiné rodině a zcela odlišném prostředí.

Ve znaleckém posudku matka uvedla, že odešla po opakujících se konfliktech z bytu manžela. Dceru navštěvuje a chodí s ní na procházky. Vztah mezi manželem a sebou považuje za konfliktní. Manžel je zásadně proti, aby docházelo ke kontaktu mezi matky přítelem a dcerou.

Otec uvádí, že se v jeho životě vyskytly zdravotní a pracovní problémy, proto po zvážení všech okolností považuje za optimální výchovu D. matkou s garancí svého korekčního a kontrolního podílu na její výchově. Bojí se však možnosti preference miminka matky a partnera matky před nezletilou D.

Nezletilá D. uvedla, že se už těší, až se odstěhuje za maminkou a miminkem.

Soud po dohodě rodičů a na základě doporučení psychologa schválil střídavou výchovu s tím, že otec bude mít nezletilou 14 dnů a matka také 14 dnů. Výživné se neupravovalo.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí - Plzeň

Na začátku tohoto případu nešlo o zájmy dítěte, ale o dominanci otce, který nechtěl připustit, aby se jeho žena a dcera odstěhovaly k jinému muži. Jednalo se vysoce inteligentního muže s vysokým postavením v zaměstnání. Poté však dostal výpověď a vše se změnilo. Pracovník sociálně právní ochrany dětí navrhoval v tomto případě jako vhodnější řešení svěřit nezletilou pouze do péče matky s návštěvami otce. Dívka jistě nebude ráda opouštět maminku a miminko na 14 dnů a poté se vracet od

otce. Dítě nemá nikde svůj domov, své věci, svůj pokoj. Vše má dvakrát a myslím si, že to pro děti není vhodné.

Případ 8:

V roce 2002 byla schválena soudem dohoda rodičů ve znění: Nezl. K. (rok narození 1997) se svěřuje pro dobu po rozvodu do výchovy matky. Otec se zavazuje přispívat na výživu nezl. dcery K. měsíčně částkou 3,700 Kč. Otec se s dcerou stýká, přispívá na její potřeby i nad rámec dohodnutého výživného. Matka žije ve společné domácnosti se svým přítelem.

28.5.2003 otec podal Návrh na úpravu práv a povinností rodičů k nezl. K. Důvodem podání tohoto návrhu bylo, že matka neplnila dohodnuté povinnosti styku otce s dcerou ve stanovených termínech a zužuje tak styk s dítětem ve srovnání se stykem vyplývajícím z dohody rodičů. Otec se snažil s matkou dohodnout a narovnat současný stav styku s nezl., ale marně. Otec si s dcerou dobře rozumí a na styk se vždy těší. Nechtěl by, aby se jejich vztah změnil. Rozsudek soudu v tomto případě zněl: “ Otec je oprávněn se stýkat s nezl. K., každý lichý víkend a prázdniny jsou zvlášť upraveny.“

Otec se proti rozsudku odvolal, protože matka i nadále nemá zájem o komunikaci s otcem. Situaci navíc komplikuje svým nevhodným a vulgárním chováním současný přítel matky, který je přítomen při každém předání dcery a kterému je otec nucen v případě opakované nepřítomnosti matky, dceru předávat po ukončení styku. Rozsudek byl potvrzen a rozšířen.

17.2.2004 pracovník OSPOD na žádost otce telefonicky kontaktoval matku. Styk neproběhl od prosince 2003. Matka byla neochotná a její přítel vulgární.

Matka doložila zprávu o psychickém vyšetření dcery. Dítě bylo vyšetřeno na žádost matky pro jistou citovou labilitu, vyskytla se ve zvýšené míře po návratu ze styku s vlastním otcem. Na konflikty reaguje K. vytěšňováním, staví se k nim, jako by neexistovaly, velmi obezřetně se vyhýbá zaujetí vlastního postoje. Přejít od jednoho rodiče k druhému se jeví jako značně náročná stresová situace, spojená s pocity lítosti, že druhého rodiče opouští. U nezletilé K. je značné riziko manipulovatelnosti.

Psycholog se proto domnívá, že je nezbytný rozumný, citově nezatěžující či dokonce vydírající postoj všech zúčastněných. Psycholog se dále vyjádřil, že stávající pravidla styku stanovená soudem se v dané situaci jeví jako přiměřená.

Poté si otec stěžoval na opakované a bezdůvodné bránění ve styku s dítětem, a to 3. 3. 2004, 24. 5. 2004, 4. 10. 2004. K soudu se matka opakovaně nedostavila.

23. 8. 2004 podala matka Stížnost na neplnění rozsudku Krajského soudu, ze dne 12. 1. 2004. Dcera byla nemocná, proto nebyl uskutečněn styk s otcem. 9. 8. 2004 byla dcera řádně připravena a předána otci k prázdninovému styku. Dne 22. 8. však otec dceru zpět nepředal. Nezl. se v této době nachází na neznámém místě a otec ji odmítá vrátit zpět matce. Otec poté dítě matce ihned předal.

Otec opět podal stížnost, 16. 11. 2005, o vánočních svátcích 2005, 17. 2. 2006, a 8. 3. 2006 nebyl opět uskutečněn styk K. s otcem.

Pro tyto veškeré stížnosti byl nařízen znalecký posudek. Spor rodičů má více než tříletou historii.

Za strany nezl. bylo uvedeno: Ve vztahu k rodičům prezentovala kladné emoce, oba rodiče má ráda a oba mají rádi ji. K manželovi matky je bez výhrad, vůči manželce otce výhrady uváděla. Její argumentace ale mnohdy zněla nedětsky a nápadně shodně s výroky matky. Sdělila, že se doma o otci a jeho ženě nemluví dobře, to má ale podle K. pravdivý podklad, zatímco případné výhrady ze strany rodiny otce jsou lživé. Tento názor si vytvořila s pomocí matky, která ji průběžně seznamuje s průběhem sporu, přičemž se s největší pravděpodobností jedná o prezentace subjektivní, selektivní a nevhodně časované. Matka se před dcerou nechává vidět utrápená a dceru seznámí s tím, že zdrojem jejího trápení je otec. Dívka pak postoje matky přejímá, identifikuje se s nimi a přijímá je za vlastní, neboť matka je pro ni silným identifikačním vzorem. V tomto ohledu je zřejmé, že v prostředí u matky dochází k záměrnému formování postojů K. vůči prostředí otce. Tento jev je jednoznačně nežádoucí. Nezl. K. se vyslovila proti změně výchovného prostředí i proti eventuální střídavé péči. K. se vyslovila ve smyslu omezení kontaktů s otcem, a to v podstatě v rozsahu, který navrhuje matka.

K. dosud nezpracovala rozpad primární rodiny a navzdory výše uvedenému jsou u ní patrné touhy a fantazie ve smyslu sloučit rodinu zpět, třeba i s novými partnery obou rodičů. Přála by si, aby se měli všichni rádi a aby se nepomlouvali. To by pak jezdila k otci normálně a ráda. V současnosti však vnímá spor rodičů a to ji stresuje. K. je nucena přiklonit se k jednomu rodiči za cenu zrazení druhého rodiče. Raději již před rodiči některé údaje cenzuruje, snaží se předcházet napětí. Řeší tak věci, které nepřísluší jejímu věku, ani stupni vývoje. Z uvedeného vyplývá, že K. problém nepramení ze samotného styku s otcem, nýbrž z toho, jak je její styk s otcem rodičovskými postavami, zejména matkou, zpracován. Namísto je proto upravovat spíše postoj rodičů, především matky, než samotný styk nezletilé s otcem.

Bylo zjištěno, že oba rodiče mají kvalitní výchovné schopnosti a předpoklady pro výchovu. Aktuálně se však jeví vhodnějším vychovatelem otec.

Především však s ohledem na nezletilou znalec nedoporučuje měnit stávající výchovné prostředí. Znalec, zároveň však především s ohledem na přání nezletilé, nedoporučuje měnit stávající výchovné prostředí. Dále nedoporučuje redukci stávajícího rozsahu styku K. s otcem, neboť prostředí u otce je kvalitní, má nezletilé co nabídnout. Vhodnější se jeví terapeutická práce s matkou.

Na základě všech těchto zjištění se 15. 9. 2006 návrh otce na změnu výchovného prostředí u nezletilé zastavuje a zároveň Návrh matky na změnu úpravy styku otce s nezletilou se zamítá. Otec je povinen přispívat na výživu 4,000 Kč. Matka je povinna podávat otci písemné zprávy o zdravotním stavu nezletilé včetně sdělení výsledků prezent, prohlídek absolvovaných K., její školní výsledky, mimoškolních aktivitách a mimořádných aktivitách týkajících se nezletilé K.

Zdroj: Dokumentace Odboru sociálně právní ochrany dětí – Plzeň

Tento případ se „vleče“ již 4 roky. Opět jako ve většině případů se jedná o neschopnost komunikace mezi rodiči. Jedná se o typické používání dítěte jako „zbraň“ proti druhému rodiči. V uvedeném případě se jedná o opakované bránění ve styku dcery s otcem. Toto jednání je zřetelné v mnoha případech. Dcera je vystavena ustavičnému pomlouvání druhého rodiče, čímž si snaží tento názor vštípit. Aby těmto pomluvám

předešla, raději některé informace zatajuje. Aby neztratila přízeň matky, snaží se očerňovat otce a celou jeho rodinu a raději se s ním nestýkat. Tohle lze pokládat i za problém komunikace, jak již bylo zmíněno, dítě je lhostejné a bojí se cokoliv říct.

Tato dívka má kompletně doplněné obě rodiny. Čímž jí vzniká problém, koho má více poslouchat a vážit si. Doplněná rodina koresponduje s otázkou v dotazníku číslo 13 a 14.

5. DISKUSE

5.1. *Problémy při řešení dané problematiky*

Při získání podkladů k výzkumné části mé diplomové práce jsem se setkala s rozdílným přístupem vyučujících. V některých případech se ředitelé škol nebo jejich zástupci odmítli této problematice věnovat. Naopak ve výše vybraných středních školách byla spolupráce velmi dobrá a přístup vyučujících velmi vřelý. Z obou škol vyplynula žádost na zpětnou vazbu, k získání výsledků výzkumu.

Při zpracování práce jsem dále narazila na problém, že se sice o problematice hojně píše, ale praktické věci se nedějí. Děti, které jsou „postiženy“ rozvodem rodičů, mají jen velmi malou možnost nějaké nápravy. Samozřejmě fungují v České republice velmi dobrá střediska na pomoc dětem. V Anglii tento problém řeší prací s dětmi ve skupinách, které byly vystaveny zkušenosti rozvodu rodičů. V těchto skupinách se scházejí děti stejného věku a hovoří o svých pocitech z rozchodu rodičů a o svých starostech. (43) Tento model, který je nový, si myslím, u nás chybí. Je otázkou, zda by uspěl v naší mentalitě.

V kapitole výsledky, u grafického znázornění bylo použito pro přehlednost i tabulek. Každý dětský (lidský) osud má jinou hodnotu než relativní číslo a i naopak. Proto byla použita tato metoda.

5.2 *Výsledky výzkumu vzhledem ke stanoveným hypotézám*

K potvrzení či vyvrácení hypotézy bylo dospěno na základě zpracování dotazníkového šetření a sekundární analýzy dat. Výsledky výzkumu vzhledem k uvedeným hypotézám a teoretickým východiskům přinesly následující závěry:

Hypotéza H1, ve které jsem vyslovila přesvědčení, že dopad na psychiku dítěte, které zažilo rozvod rodičů, je značný, ***se potvrdila***.

Závěr vyplynul na základě případů v sekundární analýze dat. Kdy u případů 1, 2, 5, 6 a 8 bylo zjištěno zjevné následky rozvodu na psychiku dítěte, které se projevovaly od neuróz, pomočování, manipulací až k suicidiálnímu chování.

V případě 1 nebyl chlapec poznamenán rozvodem jako takovým, spíše by se dalo říci porozvodovými „tahanicemi“ mezi rodiči. K jeho špatnému psychickému stavu přispěla matka, která chlapce velmi ostře hlídá, a dítě nemá možnost si prožít dětství s kamarády a dětskými starostmi. Školu navštěvuje jen zřídka, a proto nemá kontakt s vrstevníky. Tento stav je přesně popsán v kapitole, která se zabývá Psychickými důsledky rozvodu na dítě, konkrétně v části Strach a úzkost u dětí. Tato problematika byla popsána v knize Rozvod a čo ďalej od Richarda Gardnera (9).

Chlapec v případě 1 byl pro svůj psychický stav několikrát hospitalizován na dětské psychiatrické klinice. Dokonce se pokusil i o suicidium. Proto předpokládám, že byl rozvodem a hlavně situací mezi rodiči značně psychicky poškozen.

V případě 2 se jedná o chlapce věku 16 a 14 let. V jejich jednání jsou velké známky manipulace s rodiči, aby po rozvodu žili společně. U chlapců se projevují lehké poruchy chování, které jsou způsobené touto náročnou životní situací. Je zajímavé, že oba chlapci se v Testu tří přání vyjádřili, že jejich největším přáním by bylo, aby vše bylo jako dříve a žili pohromadě. Mladší z chlapců i druhém přání podporuje rodinu, nechce, aby se rodiče hádali a třetí přání již nemá. To svědčí o jeho neskonalém zájmu a traumatu zároveň. Chlapci také začínají cítit ohrožení své osoby. Z toho mladší chlapec již začíná být neurotický. To lze vysvětlit jistotou lásky k matce a zároveň strachem ze ztráty lásky otce.

Případ 5, pojednává o sestrách, kde se u starší dívky projeví psychické problémy v porozvodové situaci díky střídavé péči rodičů. Starší dívka se očividně s touto situací nesrovnala a vyvolalo to u ní jednání, kdy se opila a byla převezena na dětskou psychiatrickou kliniku. V chování dívky se odrazilo několik životních situací, které se projeví v jejím psychickém stavu. Kombinace období dospívání a náročné životní situace vyvolala potřebu „ventilace“. Dívka netrpí depresemi, ale zranitelností, labilitou, uzavřeností do svých problémů a dalšími pocity. Myslím, že velkým problémem je v tomto případě ohleduplnost k mladší sestře a neschopnost komunikace v rodině, kdy není brán zřetel na názory dívek. Je rozhodováno „o nich bez nich“, což, myslím si, je velký problém naší společnosti.

V případě 6 se jedná o manipulaci dcery s otcem. Dokládá, čeho je dítě schopno, aby udrželo svoji rodinu pohromadě. A když se to nepodaří, je schopno obvinít rodiče, který rozvod z jeho pohledu zavinil, snad z čehokoliv. Tato dívka obvinila otce ze sexuálního zneužití. Na tomto lživém obvinění trvala velmi dlouho. Je zajímavé, jak si tato dívka vše do detailu naplánovala a měla připravenou na každou otázku reálnou odpověď. Vypovídá to o inteligenci dívky, ale také o její velké bolesti z rozvodu rodičů, kdy se tímto způsobem chtěla pomstít.

Jako poslední případ k potvrzení této hypotézy se vztahuje případ 8. Dívku stresuje spor mezi rodiči, který se rozpoutal na základě jejích návštěv u otce. Matka je proti a dívka opět nechce ztratit lásku matky, a proto se jí podřizuje. Přitom dívka sní o rodině, i s novými členy, kde by spolu všichni vycházeli.

Myslím, že problémy dětem způsobují převážně jejich rodiče, kteří nerespektují jejich názor, nebo je nenechají ani jejich názor vysvětlit, a proto dochází k tak závažným problémům v dětské psychice.

S touto hypotézou lze spojit i názor studentů na otázku 15. Zda v budoucnu plánují sňatek s partnerem -(kou) odpovědělo, 5 studentů, kteří zažili rozvod svých rodičů, že neplánují a 4 studenti neodpověděli, což se v této otázce dá interpretovat, že také neplánují sňatek. Tento pohled je zajímavý z dlouhodobého pohledu. Jednalo se již o studenty středních škol, u kterých by dle veřejného mínění neměl hrát rozvod rodičů velkou roli, protože se jedná už o skoro dospělé osoby, které by situaci měly pochopit, dle názoru rodičů.

Hypotéza H2 , ve které jsem vyslovila přesvědčení, že ekonomická a sociální situace dětí, které žijí v rodině po rozvodu, je nedobrá, **se nepotvrdila**.

V tomto případě však nebyl zjištěn zcela jednoznačný závěr, který by hypotézu potvrdil, či zcela vyvrátil. Z mého pohledu, mě však pozitivně překvapil a proto jsem se přiklonila k tomu, že se hypotéza nepotvrdila.

62 % studentů odpovědělo, že je spokojeno s ekonomickou situací rodiny (graf 10). A u 17 studentů se po rozvodu rodičů výrazně změnila, což ukazuje graf 11.

Z těchto 35 studentů se u 60 % zhoršila (graf 12). Přesto však je většina spokojena, což, - se musím přiznat, - mě velmi překvapilo. Lze to vysvětlit tím, že studenti, kteří zažili tuto vážnou životní situaci, jsou skromnější, nežli ostatní. Na druhou stranu mě velmi překvapil fakt, že se po rozvodu u 40 % situace zlepšila. V tomto případě si myslím, že se jednalo o rodiny, kde byl jeden z rodičů alkoholik, nebo hazardní hráč.

Tato hypotéza se také nepotvrdila díky zjištění, že 62 % studentů nemuselo změnit po rozvodu rodičů prostředí, čímž bylo myšleno škola, bydliště, kamarádi... (graf 23). Ale je celkem alarmující číslo 20 ti studentů, kteří „své“ prostředí díky rozvodu změnit museli. Bylo by zajímavé doplnit další výzkum, proč se tak stalo. Zda změna přišla přirozeně, nebo „násilným“ vystěhováním podpořeným výhružkami.

Hypotéza H3, ve které jsem vyslovila přesvědčení, že děti projevují značnou nespokojenost se situací, která nastala po rozvodu rodičů, **se nepotvrdila**.

Zde je zajímavé, že 32 studentů pokládalo rozvod za dobré řešení rodinné situace (graf 24), což lze vysvětlit vyspělostí a odvážností dětí, které jsou v mnohých ohledech rozumnější, než si jejich rodiče myslí. S touto hypotézou souvisí i otázka 8, která navazuje na otázku 7- Zda se studenti vídají pravidelně s oběma rodiči po rozvodu 28 jich odpovědělo, že nevidá a 24, že naopak mají kontakt s oběma rodiči (graf 7). Na to navazuje otázka 8 (graf 8), podle odpovědí je s touto situací spokojeno 38 studentů, což je opět překvapující. Dalo by se předpokládat, že nespokojenost se situací by měla přiměřeně odpovídat se studenty, kteří se pravidelně nevidí s oběma rodiči. Tady ale rozdíl činí 14 studentů, kteří přestože nevidí pravidelně oba rodiče, jsou spokojeni. Je to velké množství a asi za každým číslem je jeden lidský příběh, který dítě muselo zásadně poznamenat v jeho budoucím životě. Protože jak již bylo v teoretické části napsáno, dítě potřebuje pro svůj zdravý a plnohodnotný rozvoj oba rodiče, jak otce, tak matku. Každý plní svoji roli v životě dítěte.

Dále jsem se zabývala na podkladě projevené nespokojenosti individuálním zamyšlením dětí, jak by svoji situaci změnily, kdyby měly tu moc. Otázka 9 (graf 9) ukazuje individualitu každého studenta. Je však velice důležité, nesumarizovat, ale

„koukat“ se na každý příběh dítěte zvlášť a věnovat mu určitou pozornost. Proto tento graf je velice rozmanitý a nejvíce respondentů odpovědělo realisticky, že situace nelze změnit. Čímž si myslím, uvědomili bezmocnost, jakkoliv situaci změnit a i do budoucna asi nevidí východisko situace. Dva studenti odpověděli, že nevědí, jak situaci změnit. Ostatní odpovědi byly velice individuální. Přesto lze u některých odpovědí nalézt určitou podobnost. Dvě odpovědi se týkají nových partnerů rodičů. Přičemž jeden student by chtěl, aby otec změnil nynější přítelkyni a druhý by vyhodil matčina přítele z domu. Tímto je podtržena důležitost kapitoly Doplněná rodina. Další skupinu tvoří odpovědi dětí, které by si přály svoji nukleární rodinu. Jedna studentka odpověděla, že by si přála, aby byli všichni zase jako rodina. Tato studentka zažila dle odpovědí rozvod v 18 letech, tedy v roce, kdy se výzkum prováděl. Tato odpověď vyvrací domněnky rodičů, že dospělé „děti“ rozvod nijak neraní. Další odpověď byla podobného rázu a to, aby se vrátil čas. Další okruh otázek bych nazvala problémy s otcem. Jeden student odpověděl, že by chtěl, aby se otec odstěhoval z domu. To asi nasvědčuje společnému životu i v době po rozvodu, a tudíž k nevyřešení problému. Když se rodiče rozvedou, dítě předpokládá, že ustanou hádky a klima v rodině se ustálí. V těchto případech, když spolu rozvedení rodiče i po rozvodu žijí, nelze toto vyřešení předpokládat. Myslím si, že takového setrvání má za následek další a další konflikty. Z dalších odpovědí, vyznělo přání, aby otec přestal pít alkohol. K této odpovědi nelze nic dodat. Následovaly odpovědi, které nebylo kam začleněny. Jeden respondent vyjádřil přání, že by chtěl vídat otce. Je zvláštní, že v našem „civilizovaném“ světě dospívající člověk touží vídat svého biologického otce a není mu to umožněno. Je však otázkou, z jakého důvodu. Jeden respondent se chtěl odstěhovat, neuvedl však odkud, zda se jednalo o protest nad situací v rodině nebo přání dospívajícího se osamostatnit. Poslední odpověď zněla: aby se rodiče raději nevidali, bude to tak lepší. Z volby této odpovědi předpokládám, že jsou mezi rodiči přetrvávající konflikty a tento dospívající člověk má odvahu, vyslovit toto přesvědčení.

5.3 Výsledky dalšího výzkumu

V průběhu školního roku 2006 / 2007 probíhal výzkum na středních školách za účelem zjištění současných problémů rozvodu, které se nejvíce dotýkají dětí, jejichž rodiče se rozvedli. Výzkumu se zúčastnily dvě střední školy v Plzni. Z 250 dotazníků bylo vráceno 222. Z tohoto počtu bylo 52 % dívek a 48 % chlapců. Průměrný věk respondentů byl 17,8 let.

Po identifikačních otázkách následovala otázka, která vygenerovala respondenty, které jsem použila pro svůj výzkum. To byli studenti, kteří zažili rozvod svých rodičů. Získala jsem 52 respondentů, z čehož vyplývá, že v mém výzkumu cca. každý 4. student zažil rozvod. Do přehledu jsem nezapočítala, že 5 studentů rozvod sice nezažilo, ale žijí v neúplné rodině. Navíc z 52 studentů 2 zažili rozvod opakovaně. Údaje potvrzují statistické informace o tom, že se v dnešní době rozvádí každé 3.-4. manželství, což je opravdu alarmující množství. Dalším potvrzujícím údajem je, že 71 % těchto dětí žije ve městě, což se shoduje s knihou Sociologie rodiny (28), kde se říká, že populace z města se všude ve světě rozvádí více, než lidé žijící na vesnici. (28) Na vesnici žije 29 % dětí. Myslím, že toto je již značný rozdíl, aby se z něj vyvodil závěr. Na druhou stranu z pozice člověka, který žije na vesnici, ale studuje ve městě, moc nevidím mezi populacemi rozdíl. Samozřejmě, když nesrovnávám opravdu tradiční vesnici. Snad jen si myslím, že je rozdíl i v částech města, zda lidé žijí v anonymním panelákovém sídlišti nebo klidné čtvrti.

Dalším velice zajímavým výsledkem byl věk dětí, kdy se jejich rodiče rozvedli (graf 6). Nejkritičtějšími obdobími rozvodu pro dítě jsou roky - 5, 6, 12, 13, 16 let. Faktem je, že právě v těchto letech studenti, u kterých jsem prováděla výzkum, zažili nejčastěji rozvod rodičů. V 5-6 letech se dítě připravuje na povinnou školní docházku, je to zlom v jeho životě a 10 dětí v těchto letech muselo řešit navíc tuto životní situaci. Ve 12, 13 letech zase nastupuje období puberty, to je již samo o sobě velice náročné. Dospívající mají potíže srovnat se sami se sebou a k tomu nastane tato situace. Pro koho by to bylo lehké? Dále v 16 letech, kdy zažilo rozvod 5 dětí. Myslím, že pro tyto mladé lidi bylo toto období těžké hlavně z důvodu, že je rodiče již pokládali za skoro dospělé a děti se tedy bály projevit své pocity, které nasvědčují stále tomu, že jsou dětmi. Jak se

k této situaci postavit? Být rozumný a chápavý? Nebo projevit své city naplno? Rodiče rozeznávají dospělost dětí podle situací. Lze říci, že i podle toho, jak se jim to hodí. Ještě bych chtěla upozornit na výsledky, které mě překvapily. Jedná se o rozvod rodičů ve velmi nízkém věku dětí, a to 2 a 3 roky. U těchto případů předpokládám, že těhotenství bylo neplánované a partneři se nedostatečně znali. Dále to ale lze také chápat tak, že rodiče nezvládli změnu ve svém společném životě, a to zodpovědnost o dítě, z čehož jistě pramení i problémy a rozhodování. V této otázce se také projevilo, že dva respondenti zažili rozvod opakovaně. Jeden student v 1 a 4 letech a druhý ve věku 2 roky a 16 let. Zajímavým výsledkem je, že v 11 letech nezažil ani jeden z respondentů rozvod. Myslím, že by bylo zajímavé provést výzkum toho, jak se rodiče rozhodují k rozvodu, zda děti hrají v rozvodu svou roli, nebo zda rodiče rozvod uměle oddalují.

Další otázky se týkaly situace po rozvodu rodičů. Potvrdilo se, že většina dětí bývá po rozvodu svěřována do péče matky. V mém výzkumu toto množství činilo 74 % dětí. Otcí bylo svěřeno dítě v pouhých 6 %. Z této skutečnosti opravdu pramení pochybnosti, zda jsou otcové tak špatnými vychovateli oproti matkám, a naopak matky takovými super vychovatelkami. Zajímavé je, že ze tří dětí, které žijí s otcem, je 1 dívka, která uvedla, že její bratr naopak bydlí s matkou a 2 chlapci. 1 student, což jsou 2 %, v bydlí s babičkou ve společné domácnosti. 8 % studentů na otázku neodpovědělo. S oběma rodiči žije 5 (10 %) dětí, přičemž se jedná převážně o rodiny, které zažily rozvod nejdéle před rokem. Pouze rodiče jedné dívky jsou rozvedeni již 4 roky a stále žijí ve společné domácnosti. Přičemž tato dívka dává vinu za rozvod sestře a také v dotazníku dodává, že sestra s nimi v domácnosti nebydlí. Další chlapec u kterého se rodiče rozvedli, ale stále spolu žijí, se rozvedli tento rok, projevuje velkou nespokojenost s touto situací. Situaci doma nazývá „pěknou Itálií“ a přál by si, aby se otec odstěhoval. Je zajímavé číst i dodatky, které někteří studenti k odpovědím dopsali. Myslím, že to vychází z jejich potřeby situaci vysvětlit a nějak sdělit. Nad těmito výsledky mně napadá, zda například vyučující vědí, nebo jsou informováni o situaci svých studentů. Jistě by odpověděli, že žáků je moc a nemají na všechny souvislosti čas. Ale přece, tyto děti se trápí a jsou nešťastné. Jejich situací by se měl někdo zabývat. Neměla by společnost změnit svůj postoj?

Doplněná rodina tvořila další část výzkumu. 62 % studentů odpovědělo, že v rodině mají nové členy. Nejednalo se jen o nové manžele –ky, ale i přítele – kyně, kteří žijí ve společné domácnosti. To bylo celkem překvapivé zjištění, ale samozřejmě s ohledem na celkem nízký věk, ve kterém se rodiče dětí rozvedli, se toto vyšší procento dalo předpokládat. Dále navazovala otázka, zda s novými členy studenti vycházejí. 84 % s novými partnery vychází bez problémů, ale 16 % má velké problémy. Tento stav může být způsoben mnoha faktory a jistě by bylo zajímavé srovnání odpovědí studentů a jejich nevlastních členů rodiny.

Obavy z vlastního rozvodu má 37 % studentů. Naopak 59 % se těmito obavami nezabývá. Za současné situace je spíše překvapující, že téměř 60 % mladých lidí, kterým je průměrně 18 let, tento problém neřeší.

Naopak zcela zavádějící byly odpovědi na otázku, zda by souhlasili se svěřením do střídavé péče rodičů. 25 studentů shodně odpovědělo, že ano i ne. Což neodpovídá realitě. Lze to interpretovat snahou být s oběma rodiči stejně, nemít výčitky svědomí. Možná funguje iluze o tom, že vše bude jako dřív, dítě bude vlastně s oběma rodiči stejně, dítě bude mít svůj volný čas a nebude muset trávit víkendy, kdy má nejvíce zábavy, u druhého z rodičů.

Další část výzkumu se věnovala informovanosti studentů o rozvodu rodičů. Tady je zarážející odpověď 42 % studentů, že se necítili být dostatečně informováni o rozvodu. To svědčí o vcelku velké laxnosti rodičů a neschopnosti vysvětlit svým dětem velmi závažnou životní situaci. V těchto případech se nelze divit, když má dítě problémy s rodiči, a celkově i se svým budoucím životem. S touto otázkou velmi úzce souvisela otázka, zda chtěli znát důvod rozvodu. 67 % studentů by důvod znát chtělo, mnozí uvedli, že jej také znali. Nabízí se otázka: jak se dítě má cítit, když není informováno? Co jako první dítě napadne? Že ono samo něco udělalo špatně a je důvodem odchodu maminky nebo tatínky z domu. Z toho pramení mnoho problémů, které děti po rozvodu rodičů mají.

Otázka, zda pociťovali něčí vinu za rozvod, byla překvapující. Odpovědi byly celkem vyrovnané, přesto o 4 % převládala odpověď, že nikdo vinu za rozvod neměl. Je to podle mého názoru velmi vyspělá odpověď, ale nelze z ní nic vyčíst. Naopak 48 %,

kterí cítili vinu za rozvod, se týkala další otázka, která byla zaměřena na konkrétní osobu. Co už tak překvapivé nebylo, že 60 % viní z rozvodu otce, 16 % matku, 12 % oba rodiče, 4 % sestru a 8 % neodpovědělo. Zajímavé je, že matku viní z rozvodu převážně chlapci. Chlapec, který označil za viníka matku, žije ve společné domácnosti s otcem, čímž dává jasně najevo své přesvědčení. Jediná dívka, která dává vinu za rozvod matce, prožila již dva rozvody, z čehož může usuzovat o nestálosti své matky. Ale velmi zajímavé jsou odpovědi, kdy děti viní oba rodiče. Jeden student dopsal dodatek „chovají se jak malé děti“, což je zajímavé, protože oba bydlí ve společné domácnosti. Celkem zajímavá by byla reakce rodičů na názor jejich dítěte, totiž jejich syn má více rozumu než oni sami ve svém sporu. Nechci se pouštět do obviňování, ale tyto odpovědi svědčí o úrovni rodičů. Další odpověď je také velmi zajímavá, tam dívka uvádí, že by bylo nejlepší, aby se spolu vůbec rodiče neviděli. Což je obdobný případ. Dospělí se sice rozvedou, ale děti jejich neustálými konflikty trpí neustále. U odpovědi, že sestra byla viníkem rozvodu rodičů, by byla asi potřeba znalost individuálního případu.

Změnu názoru na rozvod po delší době, mělo 8 respondentů, což je pozitivní, jestliže si ujasnili názory a došli k určitým východiskům.

6. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala dětmi, které zažily v životě rozvod svých rodičů. V její výzkumné části jsem se pak zaměřila na studenty středních škol v Plzni a děti, které zastupoval při rozvodu rodičů sociální pracovník z Odboru sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu Plzeň. Chtěla bych ocenit práci studentů, kteří se zúčastnili výzkumu a vrátili se ve vzpomínkách do doby, kdy se jejich rodiče rozváděli. V některých případech to již byla doba poměrně dlouhá a v některých velmi krátká, což se projevilo v odpovědích studentů. Celkově z odpovědí usuzuji velikou vyspělost dětí a jejich neskonalou odvahu

Při mapování současné situace dětí v rozvedených rodinách se mi potvrdila jedna ze tří hypotéz. A to, že dopad na psychiku dítěte po rozvodu je značný. Mnoho dětí ze sekundární analýzy dat, trpělo po rozvodu rodičů nějakým psychickým problémem. Nepotvrdila se hypotéza, že ekonomická a sociální situace dětí, které žijí v rodině po rozvodu je nedobrá. Dále se nepotvrdila hypotéza, že děti projevují značnou nespokojenost se situací, která nastala po rozvodu rodičů.

Z mého výzkumu na středních školách jsem usoudila, že je mnoho odpovědí, které se shodují s odborníky, kteří se problematikou zabývají. Přesto jsem některými odpověďmi byla překvapena. Výzkum pomocí dotazníkového šetření byl záměrně uskutečněn na středních školách, kde se předpokládá vyspělost studentů, přesto byly odpovědi velmi emotivní a stále pronikal duch dítěte, které by si přálo mít úplnou a fungující rodinu. Určité východisko by bylo v zajištění pomoci dětem, které si prošly touto životní situací. Bylo by to vhodné i pro společnost, třeba by se tím předešlo „rozjetému vlaku“, kdy děti pocházející z rozvedených rodin a sami se v dospělosti opět rozvádějí. Neumějí prostě problémy řešit komunikací nebo jiným způsobem než je rozvod.

Odchodem z rodiny a založením vlastní rodiny se děti vystavují riziku, že ani jim, jako jejich rodičům manželství nevydrží. Proto někteří raději ani o sňatku v budoucnu neuvažují.

Odpovědnost za dítě, které prožívá tuto těžkou životní situaci má i sociální pracovník, který u soudu hájí jeho zájmy a má individuální přístup ke každému případu.

Zájem dítěte je hlavně v jeho názoru, se kterým rodičem by si přálo po rozvodu zůstat a tomu přizpůsobit veškeré jednání s rodiči. Dalším problémem je ekonomické zajištění dítěte po rozvodu.

Cílem diplomové práce bylo uvědomit si současné problémy rozvodu, které se nejvíce dotýkají psychiky dítěte, jehož rodiče se rozvádějí, popřípadě rozvedli. Což byla hlavně situace s kým dítě po rozvodu žije a zda se pravidelně stýká s druhým rodičem. Dalším problémem dětí se ukázal v nových partnerech rodičů a v ekonomické situaci. Přesto většina studentů byla s nastalou situací rodiny spokojena. Domnívám se, že cíl práce byl splněn.

Na tomto místě, bych doporučovala zaměřit další diplomovou práci na výzkum v rozvedených rodinách, ale ne z pozice dítěte, ale z pozice rodiče. Uvědomuji si, že je to velmi složité, ale i pro rodiče je rozvod obtížná situace a možnost srovnání názorů, by mohla prospět všem stranám.

Pozitivní přínos práce spatřuji v možnosti získání informací pro rodiče před rozvodem. Informace dále mohou čerpat sociální pracovníci, kteří děti zastupují a mnohdy si neuvědomují psychický stav dítěte a situace, které dítě ovlivňuje. V neposlední řadě lze tuto práci použít jako výukový materiál

Důvodem, proč jsem si toto téma zvolila k vypracování, byly příběhy lidí, kteří rozvod svých rodičů zažili a i v dospělosti u nich trvají pocity viny někoho za rozvod. Proto jsem toto téma zpracovala z takového hlediska.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vydání. Karolinum, Praha, 2006. 124 s. ISBN: 80-246-1089-2.
2. BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. *Syndrom zavrženého rodiče v České republice* [online]. Spravedlnost dětem . [cit.10.2. 2007]. URL: <<http://www.iustin.cz/litera/BAKNOV.asp>>.
3. BOLBIŠ, Petr. *Bibliografická citace dokumentů podle ČSN ISI 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197) : Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů* [online]. Verze 3.1 (2004). © 1999 – 2004, poslední aktualizace 11.11. 2004.
4. *Co je úmluva o právech dítěte?* [online]. Česká sekce DCI – sdružení zastánců dětských práv. 3.10. 2004, [cit. 20.2. 2007]. URL: <<http://dci.jeja.cz/index.php?o=28&i=3>>.
5. ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vydání. Eurolex Bohemia, Praha, 2001. 114 s. ISBN: 80-86432-10-6.
6. DUDOVÁ, Radka. *Rozporuplné diskursy otcovství*. [online]. Gender sociologie. 4.1. 2007, [cit.12.2. 2007]. URL: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007010403>>.
7. DVOŘÁKOVÁ, ZÁVODSKÁ, Jana a kol. *Manželství a rozvody: praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet*. LINDE, Praha, 2002. 104 s. ISBN: 80-86131-34-4.
8. EVERETT, Craig. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Přeložila Helena Baková. Praha : Talpress, 2000. 213 s., ISBN 80-7197-169-3.

9. GARDNER, Richard, A. *Rozvod a čo ďalej*. Přeložil Ivan Valkovič. Osveta, 1991. 223 s. ISBN: 80-217-0328-8.
10. GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. Přeložila Petra Diestlerová. 1. vydání. Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN: 80-7106-396-7.
11. HAMANOVÁ, Lucie. *Rodina* [online]. [cit. 2.10. 2006]. URL: <http://www.sociologie.unas.cz/2003_2004/Rodina.doc>.
12. HRUŠÁKOVÁ, Milada. *Rodinné právo v aplikační praxi – Rozvod – Děti – Výživné*. C.H. Beck, Praha, 2000. 41 s. ISBN: 80-7179-293-4.
13. CHLÁDKOVÁ, Dana. *Výchova dětí školního věku v rodině a ve škole* [online]. 17. 1. 2002, [cit. 2.10. 2006]. <<http://www.skolavpraxi.cz/index.php?ID=302>>.
14. JEŘÁBĚK, H. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. Praha, Karolinum, 1992. [cit. 15.3. 2007]. URL: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/jerabek3/podrobny.htm>>.
15. KLÉGROVÁ, Alžběta; ZELENÁ, Martina. *Podpora rodiny*. Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN: 80-86991-67-9.
16. KOHOUTEK, Rudolf. *Úvod do vývojové psychologie* [online]. [cit. 18.1. 2007]. URL: <http://www.ped.muni.cz/wpsy/koh_vyv_ps.htm>.
17. *Listina základních práv a svobod* [online]. Parlament České Republiky, Poslanecká Sněmovna. [cit. 20.2. 2007]. URL: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
18. LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN: 80-86991-66-0.

19. MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Krizová situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Grada, Praha, 2002. 128 s. ISBN: 80-247-0332-7.
20. MATĚJČEK, Zdeněk. *Škola rodičů*. Maxdorf , 2000. 285 s., ISBN 80-85912-29-5.
21. MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vydání. Grada, Praha, 1999. 141 s. ISBN 80-7169-897-0.
22. MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. 1. vydání, Ministerstvo Zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha, Galén, 1994. 214 s. ISBN: 80-85824-06-X.
23. MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Děti a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vydání. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992. ISBN: 80-04-25236-2.
24. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vydání, SLON, 2003. 161 s. ISBN: 80-86429-19-9.
25. MIŇHOVÁ, Jana. *Základy psychopatologie dětí a mladistvých*. 3. vydání. Západočeská univerzita, Plzeň, 1996. 46 s. ISBN: 80-7043-206-3.
26. MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. 1. vydání. Ostravská Univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s. ISBN: 80-7042-291-2.
27. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Sociologické nakladatelství, Praha, 2006. 311 s. ISBN: 80-86429-58-X.
28. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vydání. Sociologické nakladatelství, Praha, 2002. 251 s. ISBN: 80-86429-05-9.

29. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina – mýty a skutečnosti*, 1. vydání. Blok, Brno, 1990. 184 s. ISBN: 80-7029-018-8.
30. NOVÁK, Tomáš. *Co dítě sděluje, když nakreslí rodinu*. 1. vydání. Rubico, Olomouc, 2004. 48 s. ISBN: 80-7346-037-8.
31. NOVÁK, Tomáš. *Rodičovské judo- Dítě během rozvodového řízení*. Grada Publishing, 2000. 90 s. ISBN 80-247-000-2-6.
32. PATERA, Luboš. *Rozvodová patologie je řešitelná aneb také něco k rovným příležitostem* [online]. Britské listy, 14.7.2004, [cit. 4.1. 2007]. ISSN: 1213-1792. URL: <<http://www.blisty.cz/2004/7/15/art18914.htm>>.
33. PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny*. 1. vydání. Doplněk, Brno, 2000. 296 s. ISBN: 80-7239-039-2.
34. *Počet narozených dětí překročil sto tisíc, ČSÚ* [online]. 23.3.2006, [cit. 21.2. 2007]. URL: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby03230606.doc>>.
35. POSLEDNÍ, Jana. *Jaké lze zvolit způsoby rozvodu* [online]. 21.3.2003, [cit. 13.2. 2007]. URL: <<http://www.rodina.cz/clanek3015.htm>>.
36. *Práva dítěte v dokumentech*. Odbor Prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, Praha, 1999. ISBN: 80-8521-56-7.
37. PREKOP, Jiřina. *Jak být dobrým rodičem – Krůpěje výchovných moudrostí*. Přeložila Daniela Vrbová. 1. vydání. Grada Publishing, 2001. 84 s. ISBN 80-247-9063-7.

38. *Rodinné právo : sociálně-právní ochrana dětí : mezinárodněprávní ochrana dítěte : registrované partnerství : podle stavu k 20.11.2006.* ÚZ, č. 592. Sagit, Ostrava, 2006. 160 s. ISBN: 80-7208-598-0.

39. *Rozvod – Česká republika. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci* [online]. [cit. 13.2. 2007]. URL: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_cze_cs.htm#1>.

40. *Rozvod* [online]. 12.3.2005, [cit. 10.2. 2007]. URL: <<http://pravni.steblo.cz/?page=rozvod>>.

41. SALAČOVÁ, SVOBODOVÁ, Hana. *Současný emancipační proces ženy a muže při výchově dítěte v České Republice* [online]. Praha, 2004, [cit. 10.3. 2007]. Bakalářská práce na Pražská vysoká škola psychosociálních studií. Vedoucí bakalářské práce Jan Poněšický. URL: <<http://www.iustin.cz/files/bphss.doc>>.

42. SINGLY, Francois, De. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili: Štěch, Stanislav, Šašková Ludmila. 1. vydání. Portál, Praha, 1999. 128 s. ISBN: 80-7178-249-1.

43. SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Přeložila Hana Loupová. 1. vydání. Portál, 2004. 183 s. ISBN: 80-7178-906-2.

44. *Statistický přehled soudních agend II., 2006* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 13.2. 2007]. URL: <<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>>.

45. ŠÍPEK, Jiří. *Projektivní metody*. 1. vydán, ISV nakladatelství, Praha, 2000. 114 s. ISBN: 8085866-53-6.

46. ŠPATENKOVÁ, Naděžda, a kol. *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. 1. vydání. Grada Publishing, Praha, 2004. 132 s. ISBN: 80-247-0888-4.
47. *The depressed child*, American Academy of child & adolescent psychiatry [online]. 4.7.2004, [cit. 18.1. 2007]. URL: <<http://www.aacap.org/page.wv?section=Facts+for+Families&name=The+Depressed+Child>>.
48. TRÉLAUN, Beatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Přeložila Abigail Kozlíková. 1. vydání. Portál, 2005. 143 s. ISBN 80-7178-935-6.
49. *Úmluvy k ochraně práv dětí*. Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, Praha, 2003.
50. VANÍČKOVÁ, Eva. *Stres dítěte v rozvodové a porozvodové situaci* [online]. Spravedlnost dětem . [cit.10.2. 2007]. URL: <<http://www.iustin.cz/art.asp?art=21>>.
51. VESELÁ, Jana. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Univerzita Pardubice, 2002. 92 s.
52. *Více narozených než zemřelých, aneb přibýváme nejen díky cizincům, ČSÚ* [online]. 21.12. 2006, [cit. 21.2. 2007]. URL: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby12210606.doc>>.
53. VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí: jak jim předcházet a jak je překonávat*. 1. vydání. Portál, Praha, 2004. 184s. ISBN: 80-7178-830-9.
54. *Zákon o rodině, Úplné znění zákona č. 94/1963* [online]. [cit. 20.2. 2007]. ISSN 1801-8688. URL: <<http://www.kurzy.cz/zakony/94-1963-zakon-o-rodine/>>.

55. *Zdravotnický asistent ve výzkumu* [online]. [cit.15.3. 2007]. URL:
<szs.tabor.indos.cz/Projekt/projekt/vzv/Data/Text%20Zdravotnický%20asistent%20ve
%20výzkumu.doc>.

56. *Ženy v České republice- Závěr* [online]. Demografie, Český statistický úřad.
18.8.2003, [cit.12.2. 2007]. URL:
<[http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/AA0041FBB5/\\$File/401502a6.pdf](http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/AA0041FBB5/$File/401502a6.pdf)>.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Děti

Rodina

Rozvod

Příloha 1

Vážení studenti,

Děkuji Lucie Štěpánová

1. Věk
2. Pohlaví: a) muž
 b) žena
3. V jakém uskupení rodiny žijete?

.....
4. Žijete ve : a) městě
 b) na vesnici?
5. Zažil(a) jste rozvod svých rodičů? a) ano
 b) ne
6. Kolik Vám bylo let?
7. Vidáte se pravidelně s oběma rodiči? a) ano
 b) ne
8. Jste spokojen(a) s nynější situací? a) ano
 b) ne
9. Jestliže ne, jak byste ji změnil(a)?

10. Jste spokojen(a) s ekonomickou situací rodiny? a) ano
b) ne
11. Popřípadě změnila se po rozvodu rodičů? a) ano
b) ne
12. Jestliže ano, v jakém směru? a) zlepšila
b) zhoršila
13. Máte v rodině nové členy ? a) ano
b) ne
14. Jestliže ano, vycházíte s nimi? a) ano
b) ne
15. Plánujete v budoucnu sňatek s partnerem (partnerkou)? a) ano
b) ne
16. Máte obavy z rozvodu ve Vašem budoucím životě? a) ano
b) ne
17. Souhlasil(a) byste se střídavou péčí? a) ano
b) ne
18. Informovali Vás rodiče dostatečně o rozvodu? a) ano
b) ne
19. Pociťoval(a) jste vinu někoho za rozvod? a) ano
b) ne
20. Popřípadě koho?.....
21. Chtěl(a) jste znát důvod rozvodu? a) ano
b) ne
22. Musel(a) jste po rozvodu změnit prostředí (školu, bydlení...)? a) ano
b) ne
23. Pokládal(a) jste rozvod jako dobré řešení? a) ano
b) ne
24. Změnil se po delší době Váš názor? a) ano
b) ne